

Adressumálía

DONSK-FØROYSK VIÐURSKIFTI
UNDIR FYRRA HEIMSBARDAGA

HANS ANDRIAS SØLVARÁ

FRÓÐSKAPUR

Adressumálið

HANS ANDRIAS SØLVARÁ

Adressumalia

Donsk-føroysk viðurskipti
undir fyrra heimsbardaga

FRÓÐSKAPUR
Faroe University Press
Tórshavn 2007

Hans Andrias Sølvará: Adressumálið – Donsk-føroysk
viðurskipti undir fyrra heimsbardaga

© Fróðskapur og høvundurin

Umbrotið, prentað og heft: Føroyaprent

Útgevur: Fróðskapur - Faroe University Press 2007

ISBN-13 978-99918-65-12-6

Innihaldsyvirlit

Fororð	7
Inngangur.	9
Donsk-føroysk viðurskipti fyrst í 20. øld	14
Flutningstrupulleikar og vørutrot.	20
Adressan.	26
Amtmaðurin, danska stjórnin og adressan.	36
Adressumenninir og Ísland	42
Løgtingið og adressan.	49
Adressan verður send til London.	53
Formliga samskiptið millum adressumenninar og dansku stjórnina.	57
Óformliga samskiptið millum adressumenninar og dansku stjórnina.	62
Adressan og bretska konsulin í Havn	72
Flutningstrupulleikar og sjálvstýrispolitikkur ..	82
Ákærur amtmansins móti adressumonnunum	84
Bønarbrævið – eitt staðpolitiskt átak í Føroyum	93
Adressan, kanningarnevndin og danskur politikkur	98
Adressan og loysnin viðvíkjandi flutningstrupulleikunum.	106
Sjónarhorn – millum føroyskan og danskan politikk	113
Hendingarøð	122
Summary	133
Viðmerkingar.	148
Heimildir	168

Fororð

Henda bók er vorðin til í frítíðini, høgtíðum, vikuskiftum og um kvældarnar í tíðarskeiðinum frá 2002 til 2006. Í 2002 undirvísti eg á Sögu- og samfelagsdeildini á Fróðskaparsetri Føroya. Í tí samanhangi fór eg undir at savna tilfar til eina próv-tøkuuppgávu í søguvísindaligum háttalag. Eg gjørdist ógvuliga hugtikin av evninum, adressumálið, og síðan havi eg savnað annað tilfar, m.a. á Føroya Landsskjalasavni. Tað er hetta tilfar, sum eg havi skrivað saman til eina bók um ein týðandi part av politisku søgu Føroya.

Bókin hevði ikki kunnað verið givin út uttan hollan stuðul ymsastaðni frá. Eg skal í hesum sambandi takka Vísindagrunni Føroya Sparikassa, BP Amoco og Norðoya Sparikassa fyri peningaligan stuðul til útgávuna. Føroya Fróðskaparfelag eigur eisini tøkk uppiborna fyri at hava staðið fyri útgávuni. Utan hendan stuðulin hevði útgávan verið av ongum.

Fyri gjøgnumlestur av handritinum og nógv góð ráð takki eg Eiriki Tausen, Erlandi Viberg Joensen, Ingun Joensen og Elin Súsonnu Jacobsen. Fram um alt takki eg konu míni, Anniku Sølvará, sum hevur stuðlað mær við arbeiðinum, rættlisið handritið, funnið myndir, givið mær góð ráð og hjálpt mær á einhvønn hátt við at gera útgávuna møguliga. Utan hennara treytaleysa stuðul hevði handritið ongantíð verið liðugt og bók-in hevði ikki verið útgivin.

Hóast útgávan ikki hevði verið møgulig uttan hollan stuðul og nógv góð ráð, so kann eingin annar enn undirritaði ábyrgjast fyri innihaldið.

*Á kyndilsmessu 2007
Hans Andrias Sølvará*

Inngangur

Í hesi bók verður hugt eitt sindur nærri at tí sokallaða adressu-
Málinum frá 1917. Í tíðarskeiðinum frá 1914 til 1918, tá ið fyrri
heimsbardagi leikaði á, gjørdust flutningsviðurskiftini millum
Føroyar og Danmark trupul, eins og tey gjørdust í øllum Norð-
uratlantshavi.¹ Bretar kravdu 11. mars 1915, at skip, sum sigldu
í Norðuratlantshavi – eisini skip, sum sigldu millum Danmark
og Føroyar – skuldu leggja leiðina inn í bretska havn til eftirlit.²
Tá ið Týskland í februar 1917 fór undir at føra kavbátakríggj
móti øllum skipum, sum sigldu til Onglands, komu ongar vørur
til Føroya í nakrar mánaðir, og vandi var tí fyri vørutroti í
Føroyum.

Valfelag Sjálvstýrisflokksins í Suðurstreymoy, Havnar Fram-
burðsfelag, avgjordi undir hesum umstøðum í mars 1917 at
fara undir at savna undirskriftir í Føroyum. Undirskriftirnar
skuldu sendast til bretska stjórnina í London saman við eini
áheitan um, at skip, sum sigldu millum Føroyar og Ísland við
voru, posti og ferðafólki, sluppu undan at leggja leiðina inn
í bretska havn til eftirlit. Adressan kom ongantíð bretskum
myndugleikum í hendi, men amtmaðurin Svenning Rytter ákærði
sjálvstýrismenninar fyri at hava roynt at senda áheitanina uttan
um danskar myndugleikar, við tí í huga at herða sjálvstýrisstríðið
í Føroyum. Ein kanningarnevnd, sum annað kamarið í danska
Ríkisdegunum, Landstingið, hevði sett at kanna málið, kom í
1919 til somu niðurstøðu sum amtmaðurin, og skuldsetti sjálv-
stýrismenninar fyri við politiskum vinningi í huga at hava
misnýtt krígstíðina og tey truplu flutningsviðurskiftini í Norð-
uratlantshavi. Hesar ákærurnar – sum vóru politiskar, ikki rætt-
arligar – vístu adressumenninir, sum hildu uppá, at adressan
einans snúði seg um vøruflutning og frá sigling millum Ísland
og Føroyar, sum vera man aftur. Málið fekk ongar rættarligar

ella politiskar avleiðingar, men viðurskiptini millum donsku ríkismyndugleikarnar og føroysku sjálvstýrisrørsluna versnaðu munandi árin aftaná.

Adressumálið hevur fleiri ferðir verið umrøtt sum partur av breiðum søguverkum um føroyska søgu,³ men higartil eru tað einans donsku søgufroðingarnir Vagn Wáhlin o.a., sum hava viðgjørt málið sjálvstøðugt við stóði í veruligum skjal-arannsóknum.⁴ Hetta er sostatt ikki fyrstu ferð, at adressumálið verður viðgjørt sjálvstøðugt, men tað høpið, ið tilfarið, evnið og ákærurnar móti adressumonnunum verður sett inn í, er nakað øðrvísi enn hjá donsku søgufroðingunum. Hartil kemur, at henda bókin, sum viðger alla gongdina í adressumálinum, byggir fyri ein part á tilfar, sum ikki hevur verið troytt fyrr. Her verður tískil lagt nakað afturat hollu granskingini hjá Wáhlin o.o.

Tilfarið, sum bókin byggir á, er fyri ein part tað ógvuliga fjølbroytta og virðismikla skjalatilfarið, sum kanningarnevnd Landstingsins savnaði bæði í Danmark og í Føroyum í sambandi við ta um 930 síður stóru frágreiðingina, sum varð skrivað í 1919. Alt tilfarið í frágreiðingini hjá Landstinginum, eisini innanhýsis bræva- ella fjarritasamskiptið millum føroyskar sjálvstýrismenn, sum onkuntíð – men langt frá altíð – upprunaliga varð orðað á føroyskum, hevur kanningarnevndin endurgivið á donskum í fylgiskjølunum til frágreiðingina. Í fyra køssum í *Folketingets arkiv og bibliotek* í Keypmannahavn finst alt skjalasavnið (avrit og upprunaskjøl), sum kanningarnevndin fekk til vegar í 1918-1919. Í bókini havi eg kortini sum oftast – um ikki altíð – hildið meg til prentaðu frágreiðingina hjá kanningarnevndini, sum er til skjals á *Føroya Landsbókasavni*, hóast tað ikki er upprunatilfar – tað eru avskriftir, onkuntíð týddar, av tilfarinum, sum er til skjals í *Folketingets arkiv og bibliotek* í Keypmannahavn.

Søguvísindaligu grundgevingarnar fyri hesum eru í fyrra lagi, at Wáhlin o.a., sum hava troytt tilfarið hjá kanningarnevndini, hava havt atgongd til sjálvt skjalatilfarið og við stakroyndum hava teir samanborið tað óprentaða skjalatilfarið við tilfarið í prentaðu frágreiðingini, uttan at hava funnið nakað ósamsvar.⁵ Í seinna lagi havi eg kunnað gingið út frá, – tað verður eisini váttað ymsastaðni í frágreiðingini – at møguligar villur í tí prentaða tilfarinum høvdu komið undan kavi í sambandi við sjálvt kanningararbeiðið. Í øllum forum um villurnar stríddu ímóti áhugamálum hjá vitnum og ákærdum í málinum, tí tað er

próvtilfar hjá kanningarnevndini móti navngivnum persónum, sum finga høvi til at verja seg ímóti ákærum frá nevndini. Hartil kemur, at á *Føroya Landsskjalasavni* liggja 21 rúgvismiklir pakkur við týðningarmiklum upprunaskjølum hjá Vørunevndini frá krígsárunum. Hetta tilfar hevur ikki alt avgerandi týðning fyri adressumálið, men pakkarnir eru merktir á ein tílíkan hátt, at tað sæst, hvat innihaldið er. Innihaldið í teimum pakkum, sum sambært merkingini hevur týðning fyri teir spurningar, sum her verða viðgjørdir, er alt gjølla gjøgnumgjøngið. Í hesum upprunatilfarinum finst ein týðandi partur av føroyska sjónarhorninum um adressumálið. Wáhlin o.a. hava verið vitandi um, at hetta tilfar var til skjals,⁶ men ein gjøgnumgongd av ávísingum og niðurstøðum hjá teimum vísir, at teir eftir øllum at døma ikki hava troytt tilfarið. Ein partur av hesum rúgvismikla upprunatilfari er endurgivin (og fyllir nógv) í frágreiðingini hjá kanningarnevndini, men tað finst eisini nógv tilfar millum skjøluni hjá Vørunevndini, sum kanningarnevndin ikki hevur nýtt. Hetta hevur í fyrra lagi havt við sær, at skjøl viðvíkjandi adressumálinum, sum hvørki kanningarnevndin ella onnur, sum hava viðgjørt adressumálið, hava havt atgongd til, eru komin undan kavi. Í seinna lagi hevur tað verið møguligt at samanborið endurgivið tilfar í prentaðu útgávuni hjá kanningarnevndini við upprunatilfarið á *Føroya Landsskjalasavni*, uttan at eg havi funnið nakað ósamsvar. Við øðrum orðum hevur tað við stóði í hesum upprunatilfarinum verið møguligt at eftirkanna ein stóran part av prentaða tilfarinum í frágreiðingini hjá kanningarnevndini, uttan at tað hevur verið neyðugt at samanborið tilfarið við sjálvt savnið hjá kanningarnevndini (við m.a. avritum av upprunaskjølum hjá Vørunevndini), sum er til skjals í Folketingets arkiv og bibliotek í Keypmannahavn.

Annað óprentað tilfar er eisini á *Føroya Landsskjalasavni*, sum hevur stóran týðning fyri viðgerðina av adressumálinum, t.d. ein pakki við skjølum hjá Havnar Framburðsfelag og gerðabókin hjá felagnum. Hetta týðningarmikla savn av upprunatilfarinum hjá Havnar Framburðsfelag, sum hvørki kanningarnevndin ella Wáhlin o.a. hava troytt, havi eg hugt gjølla ígjøgnum. Her finnast m.a. nøkur týðningarmikil brøv frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson frá apríl 1917, sum tað hóast royndir ikki eydnaðist kanningarnevndini at fáa hendur á. Kanningarnevndin hevur harafturímóti havt atgongd til útvaldar orðingar í gerðabókini hjá

Havnar Framburðsfelag, men tað hevur einans verið ein avskrift, sum Jóannes Patursson útvegaði nevndini í 1919. Hóast onkur av fjarritunum millum leiðandi sjálvstýrismenn í skjalasavninum hjá Framburðsfelagnum eru endurgivin í frágreiðingini hjá kanningarnevndini, so hava hvørki kanningarnevndin ella Wåhlin o.a. – sum ikki hava havt atgongd til gerðabókina hjá Havnar Framburðsfelag á annan hátt enn gjøgnum orðingarnar hjá kanningarnevndini – havt atgongd til sjálvt skjalasavnið hjá Havnar Framburðsfelag, sum fevnir um tíðarskeiðið frá 1917 til 1932. Hetta savn hevur sostatt, saman við savninum hjá Vørunevndini, gjørt tað møguligt at samanbera ein stóran part av tilfarinum í prentaðu frágreiðingini hjá kanningarnevndini við upprunatilfarið. Søvnini hjá Føroya Framburðsfelag og Vørunevndini hava harumframt gjørt tað møguligt at leggja nakað afturat tí gransking, sum finst á økinum.

Prentað tilfar, sum hevur týðning fyri teir spurningar, sum verða viðgjørdir í bókini, er Løgtingstíðindi, Ríkisdagstíðindi, politisku bløðini í Føroyum, endurminningar, gerðabøkur, dagbøkur og annars søguligar ritgerðir, sum snúgva seg um adressumálið.

Í bókini verður øll gongdin í adressumálinum frá februar 1917 til kanningarnevnd Landstingsins varð sett í 1919 viðgjörd. Spurningar, sum verða viðgjørdir, snúgva seg serstakliga um sjónarmiðini hjá amtmanninum og kanningarnevndini øðrumegin og sjónarmiðini hjá sjálvstýrismonnunum hinumegin. Í fyrsta lagi verður spurt, um adressumenninir ætlaðu ella royndu at senda adressuna uttan um danskar myndugleikar. Í øðrum lagi verður spurt, um ella í hvønn mun adressan – umframt at vera ein roynd at bota um flutningsmøguleikarnar til Føroya – hevði sjálvstýrispolitisk endamál. Í triðja lagi verður spurt, hví adressumálið gjørdist partur av donskum politikki í 1918.

Tann yvirskipaði samanhangurin, sum adressumálið verður settur inn í, er í fyrsta lagi politisku og rættarligu viðurskiptini millum Danmark og Føroyar. Harumframt verður málið viðgjört úr einum serføroyskum og einum ríkisdonskum sjónarhorni. Føroyska sjónarhornið kann bítast í tvey. Fyri tað fyrsta verður hugt eftir, hvussu støðan og móguleikarnir viðvíkjandi vørunøgd og vøruflutningi til Føroya vóru undir fyrra heimsbardaga. Harnæst verður trupulleikin við vøruflutninginum settur inn í ein sjálvstýrispolitiskan samanhang í Føroyum.

Danska sjónarhornið kann eisini býttast í tvey. Í fyrsta lagi snýr tað seg um innanríkispolitisk viðurskipti í danska ríkinum undir fyrra heimsbardaga, sum snúðu seg um stríðið um stjórnarvaldið í Danmark. Í øðrum lagi er tað um størri ríkispolitiskar trupulleikar, sum tóku seg upp í danska ríkinum, meðan kríggið leikaði á. Adressumálið verður eisini sett inn í ein størri ríkispolitiskan samanhang, sum er um sambandið millum føroyskan og danskan politikk. At enda verður ein heildarmeting gjord av øllum málinum.

Høvuðsendamálið við bókini kann sigast at vera ein roynd at fáa greiði á spurninginum um, hvønn týdning ávikavist føroysk, dansk og ríkispolitisk viðurskipti høvdu fyri at eitt átak hjá føroyskum sjálvstýrismonnum í 1917, sum tók støði í trupulleikum við vøruflutningi til oyggjarnar undir fyrra heimsbardaga, varð knýtt upp í danskan politikk í 1918.

Donsk-føroysk viðurskifti fyrst í 20. øld

Føroyar vóru formliga limaðar inn í danska ríkið í 1850, tá ið danska grundlógin frá 1849 varð sett í gildi í landinum.⁷ Grundlógin staðfesti m.a., at lóggávuvaldið skuldi vera hjá einum tvíbýttum Ríkisdegi – einum fólkavaldum Fólkatíngi, sum skuldi veljast við vanligum valrætti/valbæri, og einum Landstíngi, sum síðan 1866 varð sett saman av kongstílnevndum og óbeinleiðis valdum umboðum, harav helvtin skuldi lúka ávísar treytir um inntøku.⁸ Meginreglan var, at ríkismyndugleikarnir høvdu ræðisrættin yvir teimum økjum, har grundlógin varð sett í gildi, og teir høvdu eisini evsta vald yvir viðurskiftum ríkisins við umheimin.

Viðurskifti Føroya í danska ríkinum vóru kortini nakað øðrvísi enn hjá einum danskum amti.⁹ Í 1814 varð tað við *Friðinum í Kiel* staðfest, at Føroyar, sum síðan 1380, tá ið danski kongurin arvaði norsku trónuna, høvdu verið saman við tí norska partinum av dansk-norska kongaríkinum, skuldu verða verandi undir dansku trónuni, hóast danski kongurin misti Noreg til Svøríki.¹⁰ Hesi søguligu viðurskifti Føroya sum partur av norska ríkinum høvdu við sær, at oyggjarnar varðveittu eina serstöðu í tí nýggja danska ríkinum í árunum aftaná 1814. Í 1852, tvey ár eftir at danska grundlógin varð tínglýst og sett í gildi í Føroyum, fingi oyggjarnar staðfest hesa serstöðuna í ríkinum, tá tær fingi endurreist tað aldargamla Løgtingið, sum varð niðurlagt í 1816. Hóast Løgtingið í meginregluni varð endurreist í líki av einum danskum amtsráði, so snúði tað seg um ein í høvuðsheitum fólkavaldan umboðsstovn, sum eisini skuldi ráðgeva dansku ríkismyndugleikunum viðvíkjandi lóggávu í føroyskum viðurskiftum. Viðurskiftini í Føroyum viku so nógv frá viðurskiftunum í ríkinum annars, at heimildir Løgtingsins

viðvíkjandi ráðgeving av ríkismyndugleikunum ikki einans komu at fevna um ummælisrætt av donskum stjórnaruppskotum – eins og heimildirnar hjá einum vanligum donskum Amtsráði. Løgtingið fekk harumframt heimild til at heita á donsku stjórnina at seta serstaka lóggávu í gildi í oyggjunum. Hetta seinna verður nevnt initiativrættur.

Løgtingið var kortini ikki ein reinur fólkavaldur stovnur, tí amtmaðurin, hægsti umboðsmaður ríkisins í Føroyum, og prósturin vóru fóst umboð, amtmaðurin var harumframt løgtingsformaður. Tað var amtmaðurin, sum kallaði tingið saman, skipaði fyri samráðingunum í tinginum og uppløysti tingið, tá tingsetan var av. Skuldi tingið vera saman longri enn fyra vikur ella skuldi tingið kallast saman til eykatingsetu, so kundi tað einans gerast, um annaðhvørt amtmaðurin ella helvtin av tingmanningini tók undir við tí. Samtykti tingið nakað, sum amtmaðurin metti vera í stríð við ta lóggávu, sum Ríkisdagurin hevði sett í gildi í Føroyum, so hevði hann heimild til at freista avgerðina, til hann hevði fingið staðfest frá hægri stað, um samtyktin samsvaraði við lóggávuna á økinum. Millum tingseturnar røkti amtmaðurin uppgávur Løgtingsins, eins og ásett var í Løgtingslógini – t.e. í ríkisdagslógini um heimildir Løgtingsins.¹¹ Samskiptið millum Løgtingið og ríkismyndugleikarnar gekk vanliga gjøgnum amtmanin, hóast einki var ásett um tað í Løgtingslógini.

Millum 1852 og 1923, tá ið løgtingsskipanin varð munandi broytt, var Løgtingið skipað við støði í eini stórt sæð óbroyttari ríkisdagslóg, sum varð samtykt í Ríkisdegnum í 1852.¹² Løgtingið fyrísat í hesum tíðarskeiðinum nakrar amtskommunalar uppgávur í Føroyum vegna ríkismyndugleikarnar, og á lóggávuøkinum hevði Løgtingið ráðgevandi heimildir mótvegis Ríkisdegnum, sum hevði alt lóggávuvaldið í danska ríkinum um hendi.

Føroyskur politikkur, sum varð mentur við støði í tjóðskaparrørsluni frá 1880-árunum, hevði síðan 1906, tá ið rørslan skrædnaði í ein sambandssinnaðan og ein sjálvstýrissinnaðan politiskan flokk, nærur einans snúð seg um, hvussu viðurskiptini millum Danmark og Føroyar skuldu skipast. Beinleiðis atvoldin til politiska floksbýtið í 1906 var, at føroyski fólkatingsmaðurin Jóannes Patursson, sum varð valdur á fyrsta sinni í 1901 við sjálvstýrismálinum ovarlaga á skránni, kom til Føroya við einum „tilboði“ frá donsku stjórnini, sum – um tað varð sett í gildi – fór at geva Løgtinginum størri heimildir og inntøkur. „Tilboðið“,

sum Jóannes Patursson fekk til vegaruttan um vanligu samskiptisráðsins millum Løgtingið og ríkisstjórnina – amtmannin – varð felt í Løgtinginum í 1906, eftir at lögtingsval hevði verið.¹³ Avleiðingin varð, at Sambandsflokkurin og Sjálvstýrisflokkurin vórðu stovnaðir í ávikavist 1906 og 1909. Sambandsflokkurin vildi helst hava, at ongar broytingar skuldu henda í viðurskiptunum millum Danmark og Føroyar, meðan Sjálvstýrisflokkurin ynskti, at Føroyar fingu so stórt sjálvstýri, sum fáast kundi í góðum samstarvi við ríkismyndugleikarnar.¹⁴

Hesin stríðsspurningurin í føroyskum politikki varð ikki avgreiddur, tá ið fyrri heimsbardagi byrjaði í 1914, tvørturímóti kyknaði hann av álvara um hetta mundið. Hetta sæst m.a. av, at í 1915 lögdu 6 sjálvstýrismenn uppskot fyri Løgtingið, sum miðaði ímóti, at lögtingslógin varð broytt, so at Løgtingið fekk veruligt lóggávuvald í føroyskum viðurskiptum. Harumframt legði uppskotið upp til, at Løgtingið sjálvt skuldi velja sín formann. Uppskotið varð felt í Løgtinginum í 1915. Spurningurin viðvíkjandi heimildum Lögtingsins var ein staðbundin føroyskur stríðsspurningur, sum ikki hevði vunnið frama í Løgtinginum í 1917, men sum skjótt skuldi mennast til eina veruliga ósemju millum føroysku sjálvstýrisrørsluna og danskar myndugleikar.¹⁵

Frá lögtingsvalinum 28. februar 1916 til lögtingsvalið 24. apríl 1918, sum er tað tíðarskeiðið, hendingarnar í hesi bók liggja innanfyri, sótu, umframt próstin og amtmannin, 9 sjálvstýrismenn og 10 sambandsmenn í Løgtinginum. 20. fólkavalda umboðið var Andreas Evensen, sum var uttanflokkatingmaður til 27. apríl 1917, tá ið hann tók við próstaembætinum eftir Fríðrik Petersen.¹⁶ Amtmaðurin Svenning Rytter, atkvøddi altíð saman við Sambandsflokkinum, meðan Prósturin sum oftast var uttanveltaður. Sambandsflokkurin hevði sostatt meirilutan í Løgtinginum í hesum tíðarskeiðinum, eins og hann hevði havt síðan politiska floksbýtið í 1906. Sjálvstýrisflokkurin var kortini nógv styrktur í tíðarskeiðinum frá 1906 til 1917.

Grundað á ríkisrættarlíga veruleikan, at Løgtingið, sum føroyski veljarin valdi, einans hevði ráðgevandi heimildir á lóggávuøkinum, vóru føroyingar eins og aðrir danskir ríkisborgarar umboðaðir í danska Ríkisdegunum: Føroyingar valdu eitt umboð í Landstingið og eitt í Fólkatingið. Upprunaliga valdu 14 føroyskir valmenn føroyska umboðið í Landstingið,

men síðan 1866 hevði Løgtingið valt føroyska umboðið í Lands-
tingið, meðan føroysku veljararnir altíð høvdu valt umboðið í
Fólkatingið. Føroyar vóru skipaðar sum sjálvstøðugt valdømi
til ríkisdagsvalini, men tað var ikki fyrr enn aftaná politiska
floksbýtið í 1906, at tað var tann politiska skipanin í Føroyum,
Sambandsflokkurin og Sjálvstýrisflokkurin, sum tók lut í og
stillaði upp til dansku ríkisdagsvalini. Hetta elvdi til, at danskir
politikarar ikki kundu veljast inn í Ríkisdagin við stuðli frá
føroyskum veljarum, men tá føroysku ríkisdagsmenninir vóru
valdir, kundi danska stjórnin nýta teir sum part av sínum
parlamentariska grundarlagi.

Í tíðarskeiðinum frá 1915-1918 var sjálvstýrismaðurin Edward
Mortensen (frá 1923 Edward Mitens) føroyska umboðið í Fólk-
atinginum, meðan sambandsmaðurin Fríðrikur Petersen og eftir
hann Andrass Samuelsen vóru landstingsmenn – Andrass Sam-
uelsen loysti Fríðrik Petersen av 27. apríl 1917, tá ið hann doyði.¹⁷
Edward Mortensen stuðlaði í Ríkisdegnum frælslyntu radikalu
stjórnina hjá C. Th. Zahle. Stjórnarleiðarin C. Th. Zahle var
eisini lögmláráðharri í stjórnini, og hann hevði tí eisini føroysk
viðurskipti undir sær.

Fyrri heimsbardagi hevði við sær, at danska ríkið, sum ongan-
tíð hevði verið nakað tjóðskaparligt eindarríki, fekk nakrar
grundleggjandi tjóðskaparligar ella ríkispolitiskar trupulleikar
at dragast við. Í tíðarskeiðinum frá 1848 til 1920 hevði danska
ríkið stórar tjóðskaparligar ósemjur við Týskland um Slesvík,¹⁸
sum gjordust meira viðkomandi fyri Danmark so hvørt sum
týski ósigurin í krígnum gjordist sjónligari. Samstundis nýttu
íslendingar, sum ongantíð høvdu viðurkent dansku grundlógina,
tey truplu viðurskiptini undir krígnum til at gera seg enn meira
óheftar av danska ríkinum – í veruleikanum arbeiddu íslendingar
fyri íslenskum fullveldi. Hartil kom, at Panamaveitin, sum læt
upp í 1914, hevði við sær ein vaksandi amerikanskan áhuga
fyri danska hjálandinum Vesturindia. USA legði trýst á dansku
ríkismyndugleikarnar fyri at fáa eina avtalu í lag um sølu av
Vesturindia.¹⁹ Radikala stjórnin hjá C. Th. Zahle, sum á hesum
økinum hevði realistisk sjónarmið, metti tað vera neyðugt at
samráðast við íslendingar og slaka fyri trýstinum úr USA,
men afturhaldssinnaða andstöðan í Ríkisdegnum, sum var ser-
stakliga sterk í Landstinginum, var hart ímóti hesi gongdini í
danska ríkinum. Mótstöðan var so mikið stór, at ein søluavtala

viðvíkjandi Vesturindia, sum danska stjórnin ætlaði at leggja fyri Ríkisdagin í 1916, varð tikin aftur – annars hevði hon verið feld í Landstinginum.

Hóast støða Føroya í danska ríkinum síðan 1850 hevði verið ein onnur enn hjá øðrum hjálandum ella tjóðskaparligum minnilutum, har grundlógin ikki fekk gildi,²⁰ so ávirkaðu hesi viðurskipti støðuna hjá eini alsamt sterkari afturhaldssinnaðari andstøðu í Ríkisdegnum til økt krøv um sjálvstýri frá eini alt sterkari føroyskari sjálvstýrisrørslu.

Heilt frá „systemskiftinum“²¹ í 1901, tá ið Jóannes Patursson varð valdur á Fólking á fyrsta sinni fyri danska Vinstraflokkinn og til „páskakreppuna“²² í 1920, høvdu skiftandi danskar stjórnir havt góð viðurskipti við føroysku sjálvstýrisrørsluna. Tann frælslynta radikala stjórnin hjá C. Th. Zahle, sum við vaksandi mótstøðu í Ríkisdegnum sat frá 1913 til 1920, – í tíðarskeiðinum

Jóannes Patursson, formaður Sjálvstýrisflokksins, var helst tann royndasti føroyski politikarin í 1917. Hann var dugnaligur politikari, sum dugdi at síggja, at fyri Sjálvstýrisflokkinn lógu stórir politiskir møguleikar í teimum truplu flutningsviðurskiptunum í Norðuratlantshavi. Adressumálið og tær ákærur, sum kanningarnevndin setti fram móti Sjálvstýrisflokkinum og honum í 1919, elvdu til at hann og aðrir sjálvstýrismenn gjørdust sannir loysingarmenn. Mynd: Føroya Fornminnissavn.

frá 1915 til 1918 stuðlað av Edwardi Mortensen – varðveitti alt tíðarskeiðið góðu viðurskiftini við føroysku sjálvstýrisrørsluna. Sannlíkindini fyri at føroyskur sjálvstýrispolitikkur umvegis ríkisdagsumboðanina (sum hvørki Ísland ella Vesturindia høvdu)²³ kundu vera drigin upp í danskan politikk øktust tó í sama mun, sum andstoðan í Ríkisdegunum móti radikalu stjórnini hjá C. Th. Zahle vaks. Hóast eingin politiskur flokkur í Føroyum vildi loysa frá Danmark í 1917, so vóru útlitini fyri, at ein samanblanding av føroyskum og donskum politikki fór at hepnast væl, ikki av teimum bestu.

Loysingarflokkar komu ikki undan kavi í Føroyum fyrr enn í 1939 og 1948, tá ávikavist Fólkaflokkurin og Tjóðveldisflokkurin vóru stovnaðir. Sjálvstýrisstríðið í 1917 snúði seg ikki um samband við ella loysing frá Danmark, soleiðis sum tað seinni skuldi koma at verða, tað snúði seg einans um, hvussu stórt sjálvstýri føroyingar skulu hava í danska ríkinum. Formaður Sjálvstýrisflokksins, Jóannes Patursson, hevði síðan 1901 verið skírdur loysingarmaður av donskum embætismonnum, – eitt nú av amtmanninum Svenningi Rytter – men nógv bendir á, at hann ikki gjørdist loysingarmaður fyrr enn nakað eftir adressumálið.²⁴

Hetta var fortreytin fyri, at skiftandi danskar stjórnir kundu varðveita góðu viðurskiftini við føroysku sjálvstýrisrørsluna, men viðurskiftini í danska ríkinum vóru soleiðis háttað móti endanum av krígunum, at ikki skuldi nógv til, fyrr enn ákærur móti sjálvstýrisrørsluni um ríkisskaðiliga atferð kundu stinga seg upp innan afturhaldssinnaðu andstoðuna í Danmark.

Flutningstrupulleikar og vørutrot

Tá ið fyrri heimsbardagi brast á í august 1914, setti Løgtingið eina Vørunevnd við amtmanninum, trimum sambandsmonnum og tveimum sjálvstýrismonnum, sum skuldi syrgja fyri, at vøra altíð var í landinum til trýggjar mánaðir.²⁵ Til tess at megna at loysa hesa uppgávu hevði danska stjórnin, eftir áheitan frá amtmanninum, síðan 1914 givið Føroya amti rentufrí lán úr ríkiskassanum til „*Indkøb af Levnedsmidler og andre Nødvendighedsartikler*“, sum 1. februar 1917 vóru komin uppá kr. 476.287.²⁶ Henda skipan virkaði at byrja við so mikið væl, at Vørunevndin fekk fullan stuðul frá einum samdum Løgtingi í 1915.²⁷ Stórir trupulleikar stóðust ikki av flutningsviðurskiftunum, tá ið kríggjð brast á, men til tess at tryggja vøruflutningin til Føroya enn betur, avgjordi Løgtingið í 1916 at senda tveir handilskønar menn til Íslands fyri at fáa í lag handilssamband tann vegin.²⁸

Løgtingið og Vørunevndin høvdu sostatt fleiri streingir at spæla uppá, skuldi vørutrot tikið seg upp, men í februar 1917, tá fyrri heimsbardagi hevði herjað í stívliga tvey ár, byrjaðu flutningsmøguleikarnir til Føroya at skerjast í stórum. Orsøkin var í fyrra lagi, at Týskland 1. februar 1917 fór undir at føra kavbátakríggj móti øllum skipum, ið sigldu til Bretlands, og í øðrum lagi bretska kravið frá 11. mars 1915 um, at øll skip, ið sigldu í Norðuratlantshavi, skuldu inn í bretska havn í Kirkwall í Orknoyggjum til eitt sokallað kontrabandaeftirlit. Vandasjógvurin varð lýstur norður til Føroya, trýggjar fjórðingar úr Sumbiarsteini²⁹ og tætt at norsku strondini.³⁰ Hetta hevði við sær, at tað nú av álvara gjordist lívshættisligt at sigla í Norðuratlantshavi. Bretska kravið um kontrabandaeftirlit í bretskari havn gjordi alla

Vandasjógvur-
urin í Norður-
atlantshavi
eftir at
Týskland
1. februar
1917 fór
undir treyta-
leysa kav-
bátakríggið.
Kelda:
Wáhlin o.a.
1994, síðu 13.

sigling til Føroya sera vandafulla, men tættast at vandaleiðini og teimum týsku kavbátunum komu skipini, um tey sigldu á leiðini sunnanfyri Føroyar. Skip, sum komu úr Spania til Føroya við salti og noyddust at leggja leiðina inn í Kirkwall til eftirlit, vóru – sambært røðu hjá Edwardi Mortensen í Fólkatínginum 22. oktober 1917 – „regelmæssigt sænket af tyskerne“ og í mai 1917 vóru sambært somu røðu 8 føroysk fiskiskip søkt av týskum kavbátum, meðan tey vóru til fiskiskap á Føroyabanka – nakað inni á vandasjógvinum.³¹

Undir tílíkum umstøðum kundi vørutrot skjótt taka seg upp í Føroyum. Rentufrí lán úr danska ríkiskassanum kundu, tá flutningsviðurskiftini vóru ótrygg, vera við til at tryggja, at rímliga stórar nøgdir av neyðsynjarvørum vóru í Føroyum. Men eftir 1. februar 1917 var skipanin ikki longur nøktandi, tá ið Týskland fór undir treytaleyst kavbátakríggj móti øllum skipum í Norðuratlantshavi, sum orsakað av bretska kravinum um kontrabandaeftirlit noyddust inn í vandasjógvin kring bretska oyggjarnar.

Fyri føroyskar og danskar myndugleikar gjørdist tað nú enn meira átrokandi at royna at fáa vøru til Føroya norðanífrá, úr Amerika ella Íslandi – uttan at skipini noyddust inn í bretska havn til eftirlit. Hetta sæst longu 24. februar 1917 av fjarriti frá amtmanninum til dansku stjórnina, har tikið verður soleiðis til: „*Hvis Ordning med at bringe Varer fra Amerika til Island finder Sted, haaber jeg, De vil varetage vor Interesse. ... Vi har Mel og Sukker 2-3 Maaneder, men ingen Margarine og Petroleum*“.³² Nakrar dagar frammanundan, 20. februar 1917, hevði Amtmaðurin fingið at vita frá íslendsku petroleumsfyrítøkuni Debell, „*Beklager, umuligt at hjælpe Dem. Petroleumsmangel her. Vort Lager fuldstændig udsolgt*“.³³ Nakrar dagar seinni, 3. mars 1917, fekk Amtmaðurin fjarrit frá Debell: „*Venter ny Forsyning medio April, men utilstrækkelig til eget Behov*“.³⁴ Tað var ikki einans amtmaðurin, sum royndi at gera nakað fyri at bota um truplu flutningsviðurskiptini. Hetta sæst m.a. av fjarriti, sum formaður Sjálvstýrisflokksins, Jóannes Patursson, 12. mars 1917 fekk frá eini íslenskari ráðharrastovu, har kunnað varð um, at: „*Som Forholdene er, er Tilførsel meget vanskelig og Varemangel her*“.³⁵

Av hesum og fleiri líknandi fjarritum, ið eru til skjals á Føroya Landsskjalasavni og í frágreiðingini hjá kanningarnevnd Landstingsins, kunnu fyra høvuðsniðurstøður gerast. Í fyrsta lagi, at Løgtingið, amtmaðurin og Vørunevndin í 1916 og aftur í februar 1917, tá ið týska kavbátakríggið byrjaði, arbeiddu við móguleikanum at fáa vøru til Føroya úr Amerika umvegis Ísland; í øðrum lagi, at móguleikarnir fyri at fáa vøru tann vegin ikki vóru av teimum bestu; í triðja lagi, at vørutrotið fór at gerast álvarsamt, tá komið var móti endanum av apríl 1917, um so var, at ongar vøru vóru komnar til Føroya tá; og í fjórða lagi, at longu í mars 1917 vóru tingmenn Sjálvstýrisflokksins, sum eisini arbeiddu við málinum – Jóannes Patursson í øllum forum – vitandi um, at tað fór at vera trupult at fáa vøru til Føroya úr Íslandi.

Tað var kortini eyðsæð, at sambært Sjálvstýrisflokkinum lógu stórir politiskir móguleikar í teimum truplu samferðsluviðurskiptunum millum Danmark og Føroyar undir krígnum. Hesi viðurskipti gjørdi tað bæði handilsliga neyðugt hjá føroyingum sum heild og politiskt áhugavert hjá Sjálvstýrisflokkinum, sum líka síðan floksbýtið í 1906 hevði staðið í skugganum av Sambandsflokkinum, at royna at fáa vøru til Føroya aðrastaðni

frá – eitt nú umvegis Ísland. Tað sæst eisini, at partar av tingmanning Sjálvstýrisflokksins ikki longur mettu, at Løgtingið og Vørunevndin gjørdur nóg mikið við spurningin. Hetta sæst m.a. á, at Jóannes Patursson longu 14. februar 1917 hevði roynt at fingið amtmannin at kalla Løgtingið saman at viðgera støðuna viðvíkjandi flutningsviðurskiftunum til Føroya.³⁶

Trupulleikin hjá Jóannesi Paturssyni var, at hvørki amtmaðurin ella helvtin av teimum 22 tingmonnum tóku undir við áheitan hansara. Heldur ikki øll sjálvstýrismanningin, sum Jóannes Patursson annars hevði boðað frá í brævi til lögtingsformannin 20. mars 1917 – tá ið hann gjørdi enn eina roynd at fáa Løgtingið kallað saman – vístu seg, tá samanum kom, at taka undir við áheitanini. Í brævi til lögtingsformannin, dagfest 26. mars 1917, noyddist Jóannes Patursson at viðganga, at hvørki Rasmus Rasmussen ella Símun Pauli úr Konoy tóku undir við áheitan hansara.³⁷ Hartil kom, at fólkatingsmaðurin Edward Mortensen, sum eisini varð valdur inn í Løgtingið fyri Sjálvstýrisflokkin, var staddur í Keypmannahavn og tí ikki kundi taka undir við kravinum hjá Jóannesi Paturssyni. Í veruleikanum tóku einans 6 av teimum 22 lögtingsmonnum undir við Jóannesi Paturssyni. Hann gavst tí at fáa tingið kallað saman á henda hátt at viðgera trupulleikarnar við vøruflutninginum.

Teir báðir sjálvstýringmenninir, sum ikki tóku undir við kravinum hjá Jóannesi Paturssyni, Rasmus Rasmussen og Símun Pauli úr Konoy, sótu í Vørunevnd Løgtingsins vegna Sjálvstýrisflokkin saman við trimum sambandsmonnum og amtmanninum. Av samskiftinum hjá amtmanninum við útlendskar fyrítøkur og dansku ríkismyndugleikarnar sæst, at Vørunevndin hevði arbeitt ítøkiliga við at fáa vøru til Føroya úr Danmark ella Íslandi longu í februar í 1917. Eisini vendu ríkismyndugleikarnir sær til bretska myndugleikar stutt eftir at kavbátakríggið varð byrjað.³⁸ Helst hava hesi viðurskifti havt týdning fyri støðutakanina hjá Rasmusi Rasmussen og Símoni Paula úr Konoy til átakið hjá Jóannesi Paturssyni at fáa tingið kallað saman.

Tríggjar forðingar gjørdur tað trupult at fáa vøru til Føroya úr Íslandi. Í fyrsta lagi fekst eingin vøra til Føroya yvirhøvdur uttan so at bretar loyvdu skipunum at sigla til Føroya uttan at leggja leiðina inn í vandafullar bretska havnir, eitt nú Kirkwall í Orknoyggjum; í øðrum lagi kundi eingin vøra útflytast

aftur úr Íslandi uttan bretska góðkenning;³⁹ í triðja lagi boðaðu íslendingar longu 20. februar og aftur 23. mars 1917 Lögtinginum frá, at har var eisini vørutrot.⁴⁰ Allar forðingarnar vístu seg at vera truplar at gera nakað við. Teir handilskonu menninir, sum Løgtingið í 1916 hevði avgjørt at senda til Íslands, vóru væl móttiknir í Íslandi í 1917. Trupulleikin var, at ein avtala við íslendingar einki virði hevði, uttan so at bretar bæði loyvdu íslendingum at endurútflyta vøru úr Íslandi og loyvdu føroyskum skipum at sleppa undan kontrabandaeftirlitinum í bretskari havn. Eina tílíka góðkenning vildu bretar ikki geva í 1917.⁴¹ Hetta verður m.a. váttað av svarfjarriti til amtmannin 22. februar 1917 frá handilsfyrítøkuni „Johnson & Kaaber“ í Íslandi, sum amtmaðurin 19. februar 1917 hevði biðið um hjálp til at útvega vørur og flutningsloyvi frá bretum. „Johnson & Kaaber“ svaraði amtmanninum, at fyrítøkan hevði sett seg í samband við „Islands Ministerium“, men hevði fingið tað svar „at den ønskede Udførselstilladelse absolut ikke kunde bevilliges ...“.⁴²

Tað sæst eisini, at danska stjórnin var firtin inn á bretska myndugleikarnar orsakað av stívrendu støðuni. Tann 19. mars 1917 skrivaði danski forsætisráðharrin Carl Theodor Zahle í dagbók sína, at „England har begået det rene og skære magtovergreb overfor os, at det forlanger, at skibe mellem Thorshavn og København skal gå ind til Kirkwall og blive visiterede, skønt de sejler fra en dansk havn til en anden dansk havn“.⁴³ Misnøgdin hjá C. Th. Zahle við stórpólitisku avgerðina hjá bretum var sostatt stór, tað snúði seg um eitt „magtovergreb“ sum tað fór at vera trupult hjá tí lítla Danmark at fáa stórveldið Bretland at slaka fyri. Stórpólitiska avgerðin hjá bretum var hvørki vend móti Danmark ella Føroyum, men hon hekk saman við avbyrgingarpólitikkinum móttvegis Týsklandi, sum varð vorðin neyðugur orsakað av krígnum. Bretska avgerðin legði kortini avgerandi og ógvuliga vandamiklar forðingar fyri uttanríkis- og innanríkishandli í danska ríkinum.

Danska stjórnin royndi tí í fyrstu syftu at skáka sær undan bretska forboðnum móti at flyta vøru til Føroya, so at sleppast kundi undan at leggja leiðina inn í bretska havn til kontrabandaeftirlit. Tann 18. mars í 1917 sendu ríkismyndugleikarnir orlogsskipið „Íslands Falk“ til Føroya⁴⁴ og frammanundan hevði „Beskytteren“ verið í Føroyum.⁴⁵ Hetta bar til, tí orlogsskip sluppu undan kravinum um at fara inn í bretska havn til eftirlit, men treytin

var, at hvørki vora ella ferðafólk vóru við umborð. Danska stjórnin breyt í veruleikanum hesar bretska reglurnar, tí umborð á „Íslands Falki“ vóru 40 tons av margarini, sváulpinum og petroleum, t.e. vóran, ið føroyingar sambært amtmanninum høvdu mest tørv á, umframt ferðafólk og postur.⁴⁶ Átakið varð tí hildið loyniligt. Samstundis vóru samráðingar so smátt tiknar upp við bretska myndugleikar um at fáa farmaskip til Føroya, sum ikki noyddust inn í bretska havn til eftirlit.⁴⁷

Tað var yvirhøvur – t.e. ikki einans viðvíkjandi flutningsloyvi til Føroya, men viðvíkjandi flutningi sum so í Norðuratlantshavi – ógvuliga trupult at samráðast við bretska myndugleikar um avtalur, ið góvu undantøk frá flutningsforboðnum, og tað var so at siga ómøguligt at fáa amerikumennt at góðtaka avtalurnar, eftir at teir komu við í kríggjó í apríl 1917.⁴⁸ Útlitini fyri at útvega eitt standandi bretska loyvi til at flyta vóru til Føroya vóru sostatt ikki av teimum bestu, men ríkismyndugleikarnir í Keypmannahavn arbeiddu við málinum. Í brævi til Havnar Framburðsfelag, dagfest 17. mars 1917, skrivaði Edward Mortensen, at *„Den danske Gesandt i London har faaet Instrukser om at arbejde for Færøernes Forbindelse“*, – við Keypmannahavn skilst av samanhinginum – men bretska myndugleikarnir vóru sambært metingini hjá Edwardi Mortensen so mikið trekir at fáast við, at *„det desværre kan trække ud endnu en Tid, inden det lykkes at faa den ønskede Tilladelse“*.⁴⁹

Adressan

Nakrir av tingmonnum Sjálvstýrisflokksins mettu kortini, at nakað meira átti og kundi verið gjørt fyri at fáa bretar at slaka fyri krøvunum um kontrabandaeftirlit, m.a. so leiðis, at vørur kundu koma til Føroya aðrastaðni frá enn úr Keypmannahavn. Fyritreytin fyri hesum uppáhaldinum var ein áheitan, sum Skipara- og Navigatørfelagið 24. februar 1917 hevði sent til bretska konsulin í Havn um, at føroysk skip skuldu sleppa at selja fisk í Íslandi uttan at leggja leiðina inn í bretska havn til kontrabandaeftirlit. Áheitanin hjá Skipara- og Navigatørfelagnum varð 4. mars 1917 gingin á mæti av bretska konslinum, eftir at amtmaðurin hevði viðgjørt málið.⁵⁰

Hetta væleydnaða átakið hjá Skipara- og Navigatørfelagnum hevði við sær, at Havnar Framburðsfelag, valfelag Sjálvstýrisflokksins í Suðurstreymoy, á fundi 6. mars 1917 samtykti at senda „*Henvendelse til engelsk Konsul udvirke hos britisk Regering Undtagelse fra Anløb britisk Havn skibe, der fører varer fra Amerika til Færøerne*“ (her sambært fjarriti frá Jóannesi Paturssyni til postmeistararan og sjálvstýrismannin á Tvøroyri, Jóhan Andreas Nolsøe, frá 7. mars 1917).⁵¹ Brævið, sum Framburðsfelagið sendi til konsulin, hevði til endamáls, at konsulin vendi sær til bretska stjórnina við umbønini hjá Framburðsfelagnum.⁵² Dagin eftir, 7. mars 1917, var Jóannes Patursson hjá bretska konslinum í Havn við áheitanini, sum var undirskrivað av 8 av 9 sjálvstýringmonnum. Einans fólkatingsmaðurin Edward Mortensen, sum var staddur í Keypmannahavn, hevði ikki skrivað undir. Konsulin segði seg tó einki kunna gera við málið, uttan so at amtmaðurin gav loyvi til tess.⁵³ Jóannes Patursson og ein annar sjálvstýrismaður fóru síðan til amtmannin,⁵⁴ Svenning Rytter, sum sama dag, 8. mars 1917, viðmælti áheitanini mótvegis konslinum,⁵⁵ eftir at Jóannes Patursson (sambært loyniligari frá-

greiðing frá amtmanninum til Løgmláráðið frá 18. apríl 1917) hevði hótt hann og sagt „at det vilde være til Fordel for hans Politik, hvilket han nok skulde udnytte, saafremt Amtet nægtede at anbefale Andragendet, ...“.⁵⁶ Konsulin metti kortini ikki, at viðmælið frá amtmanninum til tað lítið ítökiliga uppskotið frá Føroya Framburðsfelag var nóg inniligt, og hann gjørdi tí ikki meira við málið.⁵⁷ Hartil kom, at nakrar dagar seinni, 12. mars 1917, varð Framburðsfelagið við fjarriti frá Edwardi Mortensen til Rasmus Rasmussen, dagfest 10. mars 1917, kunnað um, at eitt skip fór til Føroya við vøru um miðjan mars 1917.⁵⁸

Tað er sostatt lítið at ivast í, at Jóannes Patursson royndi at senda áheitanina, sum varð samtykt av Framburðsfelagnum 6. mars 1917, til bretska stjórnina uttan um danskar myndugleikar. Í fyrsta umfari royndi Jóannes Patursson beinleiðis at venda sær til bretska konsulin uttan um amtmannin. Hetta váttaðu bæði amtmaðurin⁵⁹ og konsulin.⁶⁰ Konsulin, ið ikki hevði góð viðurskifti við amtmannin,⁶¹ hevði eftir øllum at døma onga orsök til at geva amtmanninum eina grundgeving fyri sína søgu um Jóannes Patursson. At royndin hjá Jóannesi Paturssyni miseydnaðist er ein onnur søga, sum hekk saman við, at bretska konsulin sjálvsagt ikki vildi venda sær til bretska stjórnina vegna partar av einum politiskum flokki í Føroyum, uttan so at amtmaðurin, hægsta umboðið hjá dansku stjórnini í Føroyum, hevði góðkent tað.

Tað sæst av atferðini hjá amtmanninum, at hann ikki metti royndina hjá Jóannesi Paturssyni at fara uttan um hann og danskar ríkismyndugleikar at vera nakað týðningarmikið álop á myndugleika ríkisins í Føroyum. Hóast bønarbrævið varð sent til bretska konsulin í Havn, uttan at amtmaðurin frammanundan varð kunnaður um átakið ella hevði góðkent framferðarháttin, so viðmælti hann áheitanini dagin eftir, tá ið konsulin hevði gjørt sjálvstýrismonnunum greitt, at hann ikki kundi gera nakað við málið uttan góðkenning amtmansins. Tað er møguligt, at tað var við vilja, at viðmælið hjá amtmanninum ikki var nóg inniligt til at fáa konsulin at halda fram at arbeiða við málinum, men tað er óviðkomandi í hesum samanhangi. Í veruleikanum góðkendi og viðmælti amtmaðurin, eins og hann frammanundan hevði gjørt við áheitanina frá Skipara- og Navigatørfelagnum, tað, sum sjálvstýrismenninir gjørdu.

Sjálvstýrismenninir góvu kortini ikki skarvin yvir. Nakrar

dagar seinni, 12. mars 1917, stóð ein grein í blaðnum Føroya- tíðindi, sum hevði tætt tilknýti til Sjálvstýrisflokkinn,⁶² skrivað av blaðstjóranum Johan Mortensen, har mælt var til, at „*Lagtinget optræder paa den i visse Retninger nødlidende Færøske Befolknings Vegne, henvender sig direkte til det britiske war office med telegrafisk Anmodning om Tilladelse om fri Passage for de nødvendigeste Fødemidler til Færøerne fra det Land hvor man finder det mest opportunt at fragte dem eller lade dem afhente*“.⁶³ Greinskrivarin var ikki í iva um, hvat Løgtingið átti at gera: venda sær „*direkte til det britiske war office ...*“.

Tað er vert at leggja til merkis, at sambært greinini skuldi Løgtingið venda sær beinleiðis til bretsku stjórnina, ikki Sjálvstýrisflokkurin ella partar av honum. Trupulleikin hjá sjálvstýrismonnunum var bara, at hvørki amtmaðurin, t.e. lögtingsformaðurin, ella lögtingsmeirilutin høvdu higartil vilja kallað Løgtingið saman at viðgera flutningstrupulleikarnar.

Greinin í Føroyatíðindi fekk stóra ávirkan á politikkin hjá tingmonnum Sjálvstýrisflokksins í døgnum aftaná. Tann 17. mars 1917 kallaði Framburðsfelagið til fundar í Havn, har evnið var vøruflutningurin til Føroya. Á fundinum, har umleið 20 limir vóru møttir, varð eitt uppskot til áheitan á bretska myndugleikar um frítøku frá kontrabandaeftirliti lagt fram. Millum fundarluttakararnar var ein ávís mótstøða móti uppskotinum og ávís sum orðingum í tí. Tað varð tí ikki samtykt tann dagin. Dagin eftir, tá høvuðsmótstøðumaðurin, Rasmus Rasmussen, – sum 12. mars 1917 hevði kunnað Framburðsfelagið um, at hann hevði fingið at vita frá Edwardi Mortensen, at eitt skip fór til Føroya við vøru um miðjan mars – ikki var til staðar, varð uppskotið samtykt av Framburðsfelagnum við 21 atkvøðum.⁶⁴

Uppskotið, sum adressumenninir høvdu orðað á danskum, hevði yvirskriftina: „*Til Storbritanniens Regering*“. Síðan byrjar bønarbrævið við hesum orðum: „*Den hjemmeverende færøske Befolkning sender gennem os undertegnede Medlemmer af Færøernes lagting følgende Andragende i Tillid til den britiske Regerings Højsind: „Storbritanniens Regering andrages om at give os Færinger Tilladelse til at sejle med varer, Post og passagerer mellem Island og Færøerne, saaledes at de Skibe, som besørger denne transport, fritages for den Forpligtelse at passere Farezonen og anløbe britisk Havn ved ud- og hjemgaaende*“.⁶⁵ Bønarbrævið endaði við orðunum: „*Underskræve*

Bonarbrævið til bretsku stjórnina, sum adressumenninir høvdu fest á blað 17. mars 1917, var upprunaliga skrivað á danskum. Hetta er ein møgulig ábending um, at adressumenninir upprunaliga ætlaðu, at uppskotið skuldi leggjast fyri Løgtingið til viðgerðar. Upprunateksturin liggur millum skjøluni hjá Framburðsfelagnum, sum eru til skjals á Føroya Landskjalasavni.

Til
 "Her Britanniske Regering"
 Den færeiske Befolkning
 sender gennem de underskrevne Medlemmer af
 Færeiske Lagting følgende Andragende i Tiltal
 til den britiske Regerings Højherre:
 "Her Britanniske Regering andrager om
 at give os Færinger Tilladelse til at
 seje med Vorer, Post og Passagerer
 mellem Island og Færøerne, samt
 at de Skibe, som besøger denne
 Transport, fritages for den 10%
 afgift på passagerfare og
 andre britiske Havn og
 Lynggeaender."
 Ved Herkommelse til Island, har vi
 Færinger faaet Tilladelse om felle Vorene
~~til Amerika, hvis vi selv kan gøre~~
 Vorene hjem til Færøerne fra Island,
 og derfor hermed vi os til Her
 Regering med forordende
 Andragende.
 Den færeiske Befolkning sender
 det Haab, at dette ved Andragende

vedtaget, ... Andragende tænkes underskrevet af Kvinder og Mænd over 18 Aar og telegraferet til Regeringen i London".⁶⁶

Hvørki í bonarbrævinum ella í fjarritinum frá Andreasi Ziska til Johan Mortensen stóð nakað um, at Løgtingið skuldi standa aftanfyri adressuna. Í bonarbrævinum varð einans sagt „undertegnede medlemmer af Færøernes Lagting“, men hetta merkir ikki í sjálvum sær, at Løgtingið skuldi standa aftanfyri adressuna. Hinvegin stóð tað í fjarritinum frá Andreasi Ziska til Johan Mortensen, at bonarbrævið bygdi á „det samme Forslag“, sum Johan Mortensen hevði sett fram í Føroyatíðindum 12. mars 1917 – t.e. at Løgtingið skuldi standa aftanfyri áheitanina. Tað er sostatt nakað, sum bendir á, at upprunaliga ætlanin hjá Framburðsfelagnum viðvíkjandi seinnu áheitanini á bretsku stjórnina

veik frá fyrru áheitanini á tann hátt, at hon skuldi sendast til bretska myndugleikar umvegis Løgtingið ella ein meiriluta í Løgtinginum og ikki beinleiðis til bretska konsulin umvegis nakrar sjálvstýrismenn, eins og roynt varð fyrru ferðina. Tað verður eisini staðfest av gerðabókini hjá Framburðsfelagnum frá 18. mars 1917, sum kanningarnevndin endurgav á donskum í frágreiðing síni, at tað upprunaliga var ætlanin at senda bøn- arbrævið gjøgnum Løgtingið. Í donsku endurgevingini hjá kanningarnevndini stendur, at „*Fra A. Ziska var der indkommet et Forslag til en Adresse til den britiske Regering, som Foreningen skulde sende ud omkring paa Færøerne og faa Folk til at underskrive denne, som saa skulde sendes gennem Lagtinget til den britiske Regering*“.⁶⁷ Nakað kundi bent á, at broytingar eru gjørdar hesum viðvíkjandi í tí upprunaliga føroyska tekstinum í gerðabókini, sum kanningarnevndin ikki hevði atgongd til, men fult sam- svar er millum donsku týðingina hjá kanningarnevndini og tann broytta føroyska tekstin í gerðabókini.⁶⁸ Hartil kem- ur, at 20. mars 1917, tveir dagar eftir at Framburðsfelagið hevði samtykt bøn- arbrævið, sendi Jóannes Patursson bræv til lögtingsformannin við umbøn um, at Løgtingið varð kallað saman. Týðningarmikið er eisini at leggja til merkis, at bøn- arbrævið, eins og lögtingsfrágreiðingarnar,⁶⁹ var skrivað á donsk- um.⁷⁰ Hetta kann tulkast á tann hátt, at upprunaliga ætlaðu stigtakararnir til adressuna, at bøn- arbrævið skuldi leggjast fyri Løgtingið til viðgerðar. Tað er trupult at finna nakra aðra grund til, at sjálvstýrismenn, sum orðaðu seg á føroyskum á tingi, skrivaðu bøn- arbrævið á donskum.⁷¹

Tað er sostatt nógv, sum bendir á, at upprunaliga ætlanin hjá adressumonnunum var, at Løgtingið, ein føroyskur um- boðsstovnur við einum høgum donskum embætismanni sum formanni, skuldi standa aftanfyri áheitanina til bretska stjórn- ina. Hetta útihýsir kortini ikki, at Jóannes Patursson, tann víð- gongdasti av sjálvstýrismonnunum, sum eftir øllum at døma ikki var millum teir upprunaligu stigtakararnar til bøn- arbrævið, læt aðrar móguleikar standa opnar, um so var, at tað ikki eydnaðist at fáa Løgtingið kallað saman at viðgera áheitanina.⁷²

Hin spurningurin er, um tað upprunaliga eisini var ætlanin, at Løgtingið skuldi venda sær beinleiðis til bretska stjórnina – t.e. uttan um aðrar meira viðkomandi danskar myndugleikar í Keypmannahavn, eins og roynt hevði verið at gjørt við fyrru

Frá ed. Ziska var iunkonni ^{veitt} ~~upprátt~~
Til eina ~~umboðna~~ ^{umboðna} til ~~breitaka~~ ^{stjórn}
~~veitt~~ ^{veitt} ~~sendast~~ ^{sendast} ~~frí~~... Føroyar
og ~~gáa~~ ^{gáa} fólk ~~at~~ ^{at} ~~skrivu~~ ^{skrivu} ~~sendu~~
hetta, ~~sum~~ ^{so} ~~skuldi~~ ^{skuldi} ~~sendast~~ ^{sendast} ~~til~~
breitaka ~~stjórn~~.

Úr gerðabók-
ini hjá Fram-
burðsfelagnum
um avgerandi
fundin 18. mars
1917. Tað sæst,
at týðningar-
miklar orðingar
eru lagdar aftur-
at upprunaliga
tekstinum. Tað
er ikki greitt
nær ella hví
teksturin er
broyttur, men
eftir øllum at
døma er tað
hent stutt eftir
fundin í 1917.
Sí viðmerking
68. Gerðabókin
varð handað
Føroya Amts-
bókasavni í
1942. Í dag er
hon til skjals á
Føroya Lands-
skjallasavni.

áheitanina frá 6. mars 1917. Tað verður ikki prógvað nakrastaðni í sjálvum bønarábrævinum frá 18. mars 1917, men onkrar orðingar í tí kundu bent á, at tað var ætlanin. Í fyrsta lagi sæst, at bønarábrævið er stílað beinleiðis „Til Storbritanniens Regering“. Viðvíkjandi hesum segði sjálvstýrismaðurin Rasmus Rasmussen, sum var á fundinum í Havn 17. mars 1917, tá ið Framburðsfelagið viðgjørði bønarábrævið, fyri kanningarnevnd Landstingsins í 1919, at „i det øjeblik ... Adressen fremtræder med den Overskrift „Til Storbritanniens Regering“, er der ikke noget fornuftigt Menneske, der kunde have anden Opfattelse, end at den skulde sendes direkte“.⁷³ Edward Mortensen, sum var staddur í Keypmannahavn, tá ið bønarábrævið var til viðgerðar í Framburðsfelagnum, peikaði hinvegin móttvegis kanningarnevndini á, at í sjálvum sær er orðingin „Til Storbritanniens Regering“ ikki nakað prógv fyri, at adressan skuldi sendast beinleiðis til bretska myndugleikar.⁷⁴ Sambært Edwardi Mortensen var bønarábrævið einans stílað til bretska stjórnina, men ætlanin hjá Framburðsfelagnum var, at hetta skuldi gerast *umvegis* danska myndugleikar. Hóast tað ikki kann sigast at vera ein órímilig útlekking av sjálvum tekstinum, sum eisini varð orðaður á danskum, so stendur hon ikki heilt sterk, tá ið ein fundarluttakari beinleiðis mótsigur henni. Afturat kemur, at fjarritið frá Andreasi Ziska til blaðstjóran á Føroyatíðindi, dagfest 19. mars 1917, har tað stendur, at „Andragende(t) ... tænkes ... telegraferet til Regeringen i London“ er ein ábending um, at sjónarvitnið Rasmus Rasmussen hevði grein í sínum máli, tá ið hann helt uppá, at upprunaliga ætlanin var at senda bønarábrævið beinleiðis til bretska stjórnina. Eisini er vert at geva gætur, at tá tað móti endanum av sjálvum bønarábrævinum verður sagt, at „Den færøske Befolkning sætter sin fulde Lid til den britiske Regerings Højsind, og vi har al Grund til at gøre dette, fordi

der fra Englands Side tidligere i Krigstid, nemlig i 1809, er givet den færøske Befolkning lignende og større Indrømmelser og det endda paa et Tidspunkt, hvor det Land, hvortil Færøerne var knyttet, taltes blandt Englands Fjender",⁷⁵ so er lítið at ivast í, at upprunaliga ætlanin var at senda áheitanina beinleiðis til bretsku stjórnina. Hóast bønarbrævið upprunaliga varð orðað á donskum, so er tað ikki serliga sannlíkt, at menninir aftanfyri áheitanina til bretar hava skrivað hetta seinasta til danskar myndugleikar. Í øllum forum kann teksturin ikki sigast at vera serliga væl gjøgnumhugsaður, um hetta var ætlanin, tí tað ber illa til at ímynda sær, at danskir myndugleikar fóru at handa bretsku stjórnini eitt bønarbræv frá einum meiriluta í Løgtinginum, sum m.a. staðfesti, at Danmark hevði verið talt millum fíggindar Bretlands. Rasmus Rasmussen, ið var á fundinum hjá Framburðsfelagnum 17. mars 1917, váttaði hesa niðurstøðuna fyri kanningarnevndini 28. februar 1919, tá ið hann segði, at „jeg har det bestemte Indtryk, at Adressen, enten det nu er sket af Tankeløshed eller Uvidenhed, er fremkommet paa det Grundlag ... at man har fundet det ganske naturligt, uden at tænke videre derover, at der sendtes en saadan Adresse til den engelske Regering".⁷⁶ At enda kann staðfestast, at bønarbrævið sambært uppskotsstillaranum Andreasi Ziska bygdi beinleiðis á greinina í Føroyatíðindi frá 12. mars 1917, har tað stóð, at „Lagtinget ... henvender sig direkte til det britiske war office". Greiðari kann tað valla sigast.

Tað merkti kortini ikki, at aðrir vegir vóru beinleiðis úti-hýstir. Tann 28. februar 1919 upplýsti Rasmus Rasmussen fyri kanningarnevndini, at Jóannes Patursson longu á fundinum í Havnar Framburðsfelag 17. apríl 1917 hevði nevnt móguleikan, at bønarbrævið kundi verið sent aðrar vegir enn beinleiðis til bretsku stjórnina.⁷⁷

Keldurnar eru sostatt rímiliga greiðar viðvíkjandi teimum upprunaligu ætlanunum hjá adressumonnunum við bønarbrævinum, hóast tær ikki eru heilt eintýddar. Í størri politiskum hopi ber tó til at tulka tær ágangandi orðingarnar í bønarbrævinum og ætlanirnar um at senda tað uttan um donsku myndugleikarnar í Keypmannahavn í einum staðbundnum politiskum samanhangi, har høvuðsendamálið var at trýsta amtmannin til at kalla Løgtingið saman – nakað sum tað frammundan ikki hevði eydnast Jóannesi Paturssyni at fáa meirilutan í Løgtinginum ella amtmannin at taka undir við. Sæð í hesum

Tað var Andreas Ziska, sum 17. mars 1917 legði upp-skotið hjá Føroyatíðindi fyri Framburðsfelagið. Andreas Ziska var sjálvstýrismaður, men hann sat ikki á tingi í 1917. Hann var av Framburðsfelagnum valdur til at vera formaður í adressunevndini. Mynd: Føroya Fornminnisavni.

høpi er tað møguligt, at hóttanirnar um at senda adressuna uttan um danskar myndugleikar ikki skulu tulkast bókstavliga, men heldur eiga tær at skiljast sum ein liður í staðbundna politiska stríði Sjálvstýrisflokksins fyri at fáa Løgtingið kallað saman, so at adressan og trupulleikarnir við vøruflutninginum kundu leggjast fyri Løgtingið.

Danski søgufroðingurin Vagn Wáhlin, sum saman við øðrum hevur gjørt umfatandi rannsóknir av adressumálinum, hevur peikað á, at í veruleikanum var Vørunevndin, t.e. í høvuðsheitum amtmaðurin og sambandsmeirilutin í Løgtinginum, vorðin nakað

sum líktist eini føroyskari stjórn, sum hevði fingið nógv politiskt vald síðan krígsbyrjan í 1914.⁷⁸ Sæð í hesum høpi er tað ikki óhugsandi, at eitt av politisku endamálunum við bønarbrævinum var at fáa flutt politiska valdið í Føroyum aftur í eitt Løgting, har Sjálvstýrisflokkurin vísti áráðið. Fekk Sjálvstýrisflokkurin høvi til at leggja bønarbrævið fyri Løgtingið, eins og greinin í Føroyatíðindi frá 12. mars 1917 vísti á, so var tað ikki óhugsandi, at tær truplu umstøðurnar saman við einum hópi av undirskriftum høvdu lagt so mikið stórt trýst á lögtingsmenninar, at ein meiriluti av teimum tók undir við bønarbrævinum – til politiskan fyrimum fyri Sjálvstýrisflokkinn.

Amtmaðurin, danska stjórnin og adressan

Tað er lítið at ivast í, at bønarbrævið hjá Framburðsfelagnum Órógvaði Vørunevndina, lögtingsmeirilutan og amtmannin, men almenna grundgevingin hjá Vørunevndini fyri at ávara ímóti bønarbrævinum var, kanska ikki heilt óvæntað, ein onnur enn ótti fyri at missa valdið aftur til eitt Løgting, har Sjálvstýrisflokkurin ráddi fyri borgum.

Tá ið amtmaðurin fekk kunnleika til samtyktina í Framburðsfelagnum, vendi hann sær til Nyholm Debes – formannin í adressunevndini hjá Havnar Framburðsfelag – og segði m.a., at *„hetta var spillandi fyri tað arbeiði sum nú gekk fyri seg millum danska og bretska stýri hesum sama máli viðvíkjandi, og at hetta var „illojalt“ móti antið, vørunevnd og danska stýri“*.⁷⁹ Á eini plakat frá eini samdari Vørunevnd, dagfest 21. mars 1917, sum var almannakunngjørd dagin eftir, ávaraði Vørunevndin *„paa det alvorligste“* móti at skriva undir adressuna.⁸⁰ Grundgevingin var, at ein tílík adressa kundi *„forsinke og skade de Forhandlinge, som føres mellem de to Regeringer“* – t.e. donsku og bretsku stjórnirnar – *„... i denne Tid ... om dette Spørgsmaal“*. Vørunevndin helt harumframt uppá, at møguleikarnir fyri at samráðingarnar millum donsku og bretsku stjórnina fóru at *„føre til det forønskede Resultat“* vóru góðir.

Hesum vóru onkrir, men langt frá allir adressumenninir grundleggjandi ósamdir við Vørunevndina í. Tann 23. mars 1917 almannakunngjørdi lögtingsmenninir Jóannes Patursson og Th. Egholm, saman við trimum sjálvstýrismonnum, sum ikki sótu í tinginum, eina plakat *„Til Færøernes Befolkning“*, har uppáhaldini hjá Vørunevndini vóru afturvíst. Teir fimm sjálvstýrismenninir hildu uppá *„at der ikke foreligger noget som*

helst positivt med Hensyn til Opnaaelsen af fri Sejlads mellem Island og Færøerne, eventuelt Amerika” og heittu á føroyingar um „at underskrive Adressen til den britiske Regering”.⁸¹

Viðvíkjandi útlitunum fyri fríari sigling millum Føroyar og Ísland/Amerika var helst nakað um tað, sum teir fimm sjálvstýrismenninir hildu uppá, men sum áður nevnt hevði amtmaðurin longu 19. februar 1917 til fánýtis roynt at fáa útflutningsloyvi til vøru úr Íslandi og danska stjórnin hevði síðan í loyndum sent orlogsskip, t.d. „Beskytteren”, til Føroya við nakað av vøru. Framburðsfelagið varð eisini kunnað um, við fjarriti frá Edwardi Mortensen, dagfest 10. mars 1917, at eitt annað orlogsskip, „Íslands Falkur”, sum fór úr Keypmannahavn 18. mars 1917, skuldi koma til Føroya við nakað av vøru afturat.⁸² Uppáhaldið hjá Vørunevndini um, at trupulleikin við vøruflutninginum var eitt mál, ið við atliti at móguleikunum fyri at bróta ígjøgnum týska vandasjógvin, best kundi loysast við at ganga stillisliga um hurðarnar, var sostatt ikki tikið úr leysum lofti. Hetta verður styðjað av tí sannroynd, at danska stjórnin hevði givið donskum bløðum forboð móti at umrøða, hvussu skipini sigldu.⁸³ Hartil kemur, at danska stjórnin hevði í fyrri helvt av mars 1917 givið sendiharranum í London boð um at arbeiða fyri fríari sigling millum Keypmannahavn og Føroyar,⁸⁴ og amtmaðurin hevði í seinnu helvt av mánaðinum upplýst fyri sjálvstýrismonnunum, at trupulleikin við vøruflutninginum fór at vera loystur, tá komið varð inn í apríl 1917.⁸⁵ Nakað av vøru var sostatt í loyndum og við stuðli frá donsku stjórnini komin ella var á veg til Føroya úr Danmark, men trupulleikin við at fáa eitt standandi flutningsloyvi frá bretum til vøruflutning til Føroyar var ikki loystur 23. mars 1917. Hetta hóast danska stjórnin í øllum førum hevði roynt at fingið bretska myndugleikarnar til at slaka fyri krøvunum um kontrabandaeftirlit á leiðini millum Keypmannahavn og Føroyar. Hesi viðurskifti vóru helst høvuðsgrundirnar til, at fleiri av adressumonnunum ikki tóku undir við mótmælinum hjá Jóannesi Paturssyni og fyra øðrum sjálvstýrismonnum móti plakatini hjá Vørunevndini.

Formaðurin í Vørunevndini, Svenning Rytter, amtmaður, sum ikki hevði mett fyrri royndina hjá sjálvstýrismonnunum at venda sær beinleiðis til bretska stjórnina umvegis bretska konsulin í Havn sum nakað álvarsligt álop á hansara ella ríkisins myndugleika í Føroyum, metti sum nevnt seinna bønarbrævið,

ið eftir ætlan skuldi sendast til bretar gjøgnum Løgtingið, at vera „illojalt móti amtið, vørunevnd og danska stýri“. Hetta hevði við sær, at 22. mars 1917 – sama dag sum plakatin hjá Vørunevndini varð almannakunngjørd og dagin fyri at mótmælisplakatin hjá teimum fimm adressumonnunum varð almannakunngjørd – kallaði amtmaðurin Løgtingið at koma saman 28. mars 1917 at viðgera adressuna.

Amtmaðurin, sum eftir øllum at døma visti, at adressumenninir ætlaðu at senda bønarbrævið til bretar gjøgnum Løgtingið, – tað hevði t.d. staðið í Føroyatíðindi 12. mars 1917 og Jóannes Patursson hevði so seint sum 20. mars 1917 sent bræv til lögtingsformannin við umbøn um at fáa Løgtingið samankallað at viðgera uppskot frá Sjálvstýrisflokkinum – gjørdi her júst tað, sum Jóannes Patursson og nakrir sjálvstýrismenn til fánýtis

Tann 18. mars 1917 breyt danska stjórnin forboðið hjá bretum um, at øll skip, sum sigldu við vøru í Norðuratlants-havi skuldu inn í bretska havn til eftirlit, tá ið hon í loyndum sendi orlogsskipið „Íslands Falk“ til Føroya við vøru, ferðafólki og posti. Tað kundi lata seg gera, tí orlogsskip sluppu undan kontra-bandaeftirliti, men treytin var, at eingin vøra var um bord. Mynd: Føroya Forn-minnissavn.

høvdu roynt at fingið hann at gera síðan 14. februar 1917. Um so var, at høvuðsendamálið við ætlanunum hjá adressumonnunum at senda bønarbrævið beinleiðis til bretska myndugleikar ikki var annað enn at trýsta amtmannin til at kalla Løgtingið saman, eins og róð var fram undir í eini grein í Tingakrossi sama dag, sum Løgtingið kom saman,⁸⁶ so eydnaðist politiska snildi teirra til fulnar 22. mars 1917. Sjálvt innihaldið í adressuni, umbønin um fría sigling kundi nú leggjast fyri Løgtingið, eftir at hóttanin um at senda hana til bretar uttan um danska myndugleikar hevði tænt sínum endamáli.

Amtmaðurin hevði um so var gjørt tað, sum adressumenninir ynsktu, at hann skuldi gera, men grundgevingarnar hjá honum vóru neyvan tær somu sum hjá sjálvstýrismonnunum. Amtmaðurin vildi helst hava Løgtingið til at vísa adressuna frá sær og harvið steðga henni. Hetta skilst m.a. á loyniligum fjarriti, sum amtmaðurin tveir dagar seinni, 24. mars 1917, sendi til donsku stjórnina. Her kunnaði hann um, at orsøkin til, at Løgtingið varð kallað saman var, at „*der er udsendt et Cirkulære til almindelig Underskrift blandt Befolkningen fra en herværende politisk Forening, indeholdende en direkte Henvendelse til den engelske regering angaaende Færøernes Besejling. Patursson er den delvis skjulte ophavsmand til denne adresse ...*“.⁸⁷ Hetta seinasta er ikki heilt rætt, tí sum fyrr er víst á, so var tað Andreas Ziska, sum upprunaliga legði uppskotið fyri Framburðsfelagið, men plakat-in frá 23. mars 1917, sum Jóannes Patursson heilt greitt var høvuðsmaðurin aftanfyri, hevði helst fingið amtmannin at koma til niðurstøðuna, at Jóannes Patursson eisini var upphavsmaður til sjálvt bønabrævið. Hartil er at siga, at hóast amtmaðurin visti, at adressumenninir ætlaðu at senda adressuna gjøgnum Løgtingið, so upplýsti hann ikki stjórnina um tað, møguliga við tí endamáli at seta teir í ringt ljós mótvegis stjórnini. Rytter, sum eisini skrivaði til stjórnina, at hann illtonkti bretska konsulin fyri „*direkte eller indirekte*“ at hjálpa sjálvstýrismonnunum, metti kortini ikki, at tað var nakað álvarsmál, ið kravdi, at ríkismyndugleikarnir settu nokur tiltøk í verk, tí hann endaði fjarritið við hesum orðum: „*I øvrigt er der ikke anledning for Ministeriet til at foretage noget yderligere*“. Fjarritið frá Rytter til stjórnina var sostatt kunnandi. Hetta kundi bent á, at grundin til, at amtmaðurin kallaði Løgtingið saman var, at hann bæði ætlaði og metti, at Løgtingið fór at steðga bønabrævinum.⁸⁸ Plakatin frá Jóannes Paturssyni og nokrum øðrum sjálvstýrismonnum, dagfest 23. mars 1917, gav harumframt ábendingar um, at ein ávís ósemja longu var í Sjálvstýrisflokkinum um bønabrævið.

Í ráðharrabókini hjá donsku stjórnini frá 26. mars 1917 sæst, hvat ráðharrarnir hildu um fjarritið frá Rytter. Uttanríkisráðharrin, Erik Scavenius, segði á ráðharrafundinum, at „*Skulde svigtende Statsfølelse hos Færingerne foranlede dem til saadanne Henvendelser ... maa der sørges for, at de afvises i England*“, men forsætisráðharrin, C. Th. Zahle, helt, at „*Naar Skibene kommer med det, Færingerne mangler, hører det vel op*“.⁸⁹ Í samsvari við hetta sjónarmiðið hjá

C. Th. Zahle og kunnandi fjarritið frá amtmanninum varð eingin avgerð tikin um at seta tiltøk í verk móti adressumonnunum. Stjórnin var samd við amtmanninum í, at einki meira skuldi gerast við málið enn tað, sum amtmaðurin longu hevði gjørt – t.e. kallað Løgtingið saman at viðgera málið.

Stoðan hjá stjórnini skal síggjast saman við, hvat uttanríkisráðharrin segði á ráðharrafundinum um, at „*ogsaa her hjemme har man jo set danske Borgere løbe til den brittiske Legation*“. Sambært Scavenius var „*svigtende Statsfølelse*“ ikki einans ein trupulleiki, sum danskir myndugleikar høvdu við føroyskum sjálvstýrismonnum, men tað var ein rættiliga vanligur trupulleiki í Danmark, sum komst av teimum truplu flutningsviðurskiftunum undir fyrra heimsbardaga. Virksemið hjá sjálvstýrismonnunum, soleiðis sum amtmaðurin lýsti tað fyri stjórnini, var ikki øðrvísi enn tað, sum aðrir danskir ríkisborgarar tókust við. Krígsstoðan og tey truplu flutningsviðurskiftini gjørdur helst, at tílík brot á røttu mannagongdirnar ikki vóru tikin í so stórum álvara av myndugleikunum í Keypmannahavn, sum tey høvdu verið í friðartíð.

Í veruleikanum læt Scavenius samráðingar við fremmandar stjórnir viðvíkjandi vøruflutningi og uttanríkishandli, sum ikki høvdu hansara stóra áhuga, yvir til privatar danskar fyrirkomur at røkja undir krígunum, meðan Uttanríkismálaráðið tók sær av trygdarpolitiskum spurningum, sum Scavenius metti høvdu størri politiskan týdning.⁹⁰ Tað samsvarar væl við hansara drálandi støðu til upplýsingarnar í fjarritinum frá amtmanninum um, at nakrir sjálvstýrismenn av sínum eintingum ætlaðu at skipa soleiðis fyri, at føroyingar vendu sær beinleiðis til bretsku stjórnina fyri at útvega handils- og flutningsloyvi. Tann 1. apríl 1917 kendi í øllum fornum onkur av adressumonnunum til hesi viðurskifti, tí Edward Mortensen hevði í brævi til Jóannes Patursson, dagfest 1. apríl 1917, skrivað, at um føroyingar vendu sær til bretsku stjórnina við umbøn um at fáa flutningsloyvi, so var „*einans talan um handilsviðurskifti. Í handilsviðurskiftum hava danskarirnir jú sjálvir sent representantar fyri handli, industri og skipasiglingi til London*“.⁹¹ Scavenius hevði helst ikki so nógv ímóti, at føroyingar sjálvir tóku stig til at fáa samráðingar í lag við bretska myndugleikar um handils- og flutningsviðurskifti, men varð hetta útint í verki uttan góðkenning frá donskum myndugleikum, so var tað brot á røttu mannagongdirnar. Adress-

an skuldi tí ikki steðgast fyrr enn í London, um so var, at adressumenninir veruliga royndu at senda hana til bretska myndugleikar uttan um donsku ríkismyndugleikarnar.

Tað er eisini vert at leggja til merkis, at Svenning Rytter ikki hevði nevnt fyri donsku stjórnini, at adressumenninir ætlaðu at senda adressuna gjøgnum Løgtingið. Hóast orðini hjá Scavenius um, at „*ogsaa her hjemme har man jo set danske Borgere løbe til den brittiske Legation*“ kunnu skiljast á tann hátt, at hann metti krígstíðina vera linnandi umstøður hjá føroysku adressumonnunum, so benda tey týðuliga á, at hann ikki visti, at adressumenninir ætlaðu at venda sær til bretar gjøgnum Løgtingið – t.e. ikki sum „*danske Borgere*“.

Tað er ikki vist, at vitan um ætlanir Sjálvstýrisflokksins at senda adressuna gjøgnum Løgtingið hevði havt nakran týðning fyri ta frammanundan drálandi støðutakanina hjá uttanríkisráðharranum, men ein samtykt í Løgtinginum hevði í øllum forum givið ríkismyndugleikunum høvi til at taka støðu til adressuna, um so var, at nakað ivasamt ella óregluligt lá til grund fyri henni. Tað skilst m.a. á, at um so var, at amtmaðurin av lögfrøðiligum grundum *ikki* kundi góðtaka eina lögtingsamtykt, so hevði hann sambært lögtingslógini heimild til at freista útinningina av samtyktini, til hann hevði fingið endaligt svar úr Danmark.

Tað er tí rættiliga ósannlíkt, at eitt bønarbræv, sum Løgtingið eftir áheitan frá Sjálvstýrisflokkinum samtykti at senda til bretska stjórnina, hevði verið sent til bretska stjórnina uttan neyðuga góðkenning frá donsku ríkismyndugleikum. Hartil er at siga, at tað er óhugsandi, at adressumenninir, sum kendu lögtingslógina og tingskipanina innanífrá, vóru óvitandi um hesi viðurskifti. Helst elvdu hesi viðurskifti til, at danska stjórnin onga støðu tók til málið á ráðharrafundinum 26. mars 1917. Ráðharrarnir, sum vóru kunnaðir um, at amtmaðurin hevði kallað Løgtingið saman at viðgera átakið hjá adressumonnunum, vistu óivað, at amtmaðurin fór at lata frætta frá sær aftur, um nakað óregluligt fór fram hesum viðvíkjandi.⁹² Hesi viðurskifti benda á, at hóast orðavalið hjá teimum víðgongdastu adressumonnunum viðvíkjandi bønarbrævinum til bretska stjórnina var nakað ágangandi móti myndugleikunum, so var málið rættiliga óskaðiligt, um lagt verður upp fyri tí yvirskipaða politiska samanhanginum.

Adressumenninir og Ísland

Sama dag sum danska stjórnin hevði adressuna til viðgerðar á ráðharrafundi, 26. mars 1917, fekk Jóannes Patursson eitt fjarrit úr Íslandi frá altingsformanninum Bjørnson. Tað var svar til eitt fjarrit, sum Jóannes Patursson hevði sent til Bjørnson 25. mars 1917 viðvíkjandi møguleikanum at fáa vørur til Føroya úr Íslandi.⁹³ Jóannes Patursson skrivaði, at „*Det er ... absolut nødvendigt for mig at faa Telegram fra Regeringen*” – íslendsku stjórnini – „*eller Ombudsmanden om, at det er muligt at købe og bringe Færinges Amerikavarer til islandsk Havn*”. Grundgevingin var, at stórir vandi var fyri, at amtmaðurin, sum „*af al Magt forsøge(r) at hindre vore Tingforslag*” skuldi fáa uppskotið hjá Framburðsfelagnum felt í Løgtinginum, sum skuldi koma saman 28. mars 1917.

Kanningarnevnd Landstingsins var helst ikki á heilt skeivari leið, tá ið hon í frágreiðing síni í 1919 staðfesti, at Jóannes Patursson við hesum fjarritinum beinleiðis bað um eitt svar úr Íslandi við einum ávísam innihaldi.⁹⁴ Orðingarnar í fjarritinum benda týðuliga á tað og Jóannes Patursson hevði veruliga tørv á einum positivum svari, sum kundi nýtast til at sannføra meirilutan av lögtingsmonnunum um at taka undir við bønarbrævinum. Spurningurin er einans, um hetta, eins og kanningarnevndin helt uppá, skal tulkast á tann hátt, at Jóannes Patursson hevði aðrar grundir enn vøruflytningin til Føroya í huga, tá ið hann sendi fjarritið til altingsformannin. Møguleikin fyri at fáa vøru úr Íslandi sær ikki út til at hava verið *endamálið* við fjarritinum, men heldur *amboðið*, sum sigurin á sambandsmeirilutanum og amtmanninum í Løgtinginum skuldi vinnast við.

Politiska sjónarhornið hjá kanningarnevndini viðvíkjandi virkseminum hjá Jóannes Paturssyni kann grundast betri, um hugt verður at støðu Íslands í danska ríkinum undir fyrra heimsbardaga.

Ísland, sum tað ikki hevði eydnast dansku ríkismyndugleikunum at fáa inn undir Grundlógina í 1851, hevði fingið heimastýri í 1870-árunum og heimastjórn við eignum ráðharrum í 1904. Tað hevði m.a. við sær, at íslendingar sjálvir kundu taka upp samráðingar við bretska myndugleikar um vøruflutning undir fyrra heimsbardaga.⁹⁵ Ríkismyndugleikarnir settu seg ikki upp ímóti hesum uttanríkispolitiska virksemi íslendinga, men hetta elvdi uttan iva til, at íslenska sjálvstýrisrørslan styrktist so mikið nógv, meðan kríggið leikaði á, at danir noyddust at taka upp samráðingar við íslendingar, sum høvdu við sær, at teir 1. desember 1918 viðurkendu Ísland sum sjálvstøðugt ríki. Ríkisrættarligu viðurskipti Íslands undir fyrra heimsbardaga vóru sostatt grundleggjandi øðrvísi enn tey føroysku, – Føroyar høvdu síðan 1850 verið undir dansku Grundlógini⁹⁶ – men sæð úr einum sjálvstýrispolitiskum sjónarhorni kundi stuðul úr Íslandi til átak Sjálvstýrisflokksins viðvíkjandi vøruflutningi til Føroya nýtast til at styrkja um støðuna hjá sjálvstýrisrørsluni í Føroyum. Fjarritið frá Jóannesi Paturssyni til altingsformannin frá 25. mars 1917 kann sostatt eisini síggjast úr einum sjálvstýrispolitiskum sjónarhorni.

Íslendski altingsformaðurin svaraði 26. mars 1917, at hann ikki kundi geva føroyska sjálvstýrisformanninum nakað beinleiðis lyfti um vøru úr Íslandi, men lovaði, at íslenska stjórnin fór at gera alt tað, hon var ment hesum viðvíkjandi, og metti, at *„der er de allerbedste Udsigter til, at den formaar at gøre det“*. Seinni parturin av fjarritinum var bjartskygdari enn tann fyrri, men tað er ivasamt, hvussu nógv skal leggjast í hendan partin av svarinum, tí Jóannes Patursson hevði beinleiðis biðið altingsformannin um eitt positivt svar. Bjartskygda innihaldið í fjarritinum samsvarar ikki við onnur fjarrit, sum komin vóru úr Íslandi um sama mundið.⁹⁷ Afturat kemur, at líka mikið, hvat lyfti íslenska stjórnin gav føroyingum, so hevði tað einki virði uttan eina bretska góðkenning. Tað staðfesti Bjørnson eisini í byrjanini av fjarritinum, har tað stóð, at *„De maa selv søge Englændernes Tilladelse til de omtalte Varetransporter med støtte fra den danske Gesandt i London og den engelske Konsul i Thorshavn, thi vore Tilførsler er bundne af den Overenskomst med England, at intet maa genudføres herfra“*.⁹⁸

Íslenska hjálpsemið var sostatt virðisleyt í sjálvum sær. Harafturímóti er tað áhugavert, at altingsformaðurin skrivar til

Jóannes Patursson, at „*De maa selv søge Englændernes Tilladelse ...*“, tí hetta kundi, eins og danskir søgufroðingar hava róð framundir, verið tulkað sum ein áheitan á føroyingar um at samráðast beinleiðis við bretska myndugleikar, eins og íslendingar høvdu gjørt.⁹⁹ Nakað kundi eisini bent á, at Jóannes Patursson tulkaði svarið frá altingsformanninum sum eina áheitan á adressumenninar um at venda sær beinleiðis til bretska stjórnina, tí dagin eftir – 27. mars 1917 – sendi hann eitt fjarrit til Edward Mortensen í Keypmannahavn, har hann fyrri fyrstu ferð kunnaði fólkatingsmannin um „*Folkeadresse til den engelske Regering*“, sum var „*forelagt Lagtinget*“, samstundis sum hann spurdi „*Vil De rejse med Andragendet til London? Telegrafer øjeblikkelig og opgiv betingelser*“.¹⁰⁰ Í fjarritinum varð einki nevnt um, hvønn stovn Edward Mortensen skuldi venda sær til í London, men tann skilligi samanhangurin í fjarritinum kann tulkast á tann hátt, at Edward Mortensen – sum kanningarnevndin róði framundir í frágreiðing síni frá 1919 – skuldi „*rejse med Adressen som en Slags færøsk Gesandt til London*“.¹⁰¹

Fyrivarni skal kortini verða tikið fyrri hesi tulkingini hjá donsku søgufroðingunum og kanningarnevndini. Hóast Bjørnson í fjarritinum til Jóannes Patursson beinleiðis stuðlar undir sjálvan kjarnan í bønarbrævinum – umbønina til bretska stjórnina um fría sigling – og ítökiliga nevnir móguleikan fyrri at venda sær til bretska konsulin í Havn, so skjýtur hann eisini upp fyrri Jóannesi Paturssyni, at áheitanin kann sendast við hjálp frá „*den danske Gesandt i London*“ – t.e. við hjálp frá einum donskum myndugleika. Hartil kemur, at longu 26. mars 1917 – t.e. dagin fyrri, at Jóannes Patursson sendi fjarritið til Edward Mortensen – høvdu nakrir av adressumonnunum eitt ítökiligt uppskot um at senda bønarbrævið til bretska stjórnina umvegis danska sendiharran í London og Jóannes Patursson var longu tá kunnaður um ætlanina.¹⁰² Sjálvar orðingarnar í fjarritinum frá 27. mars 1917 frá Jóannesi Paturssyni til Edward Mortensen útihýsa heldur ikki tí tulkingarmóguleikanum, at tað er undirskilt, at Edward Mortensen skuldi venda sær til „*den engelske Regering*“ við adressuni umvegis danska sendiharran í London. Fjarritini millum sjálvstýrismenninar í 1917 eru sum fjarrit flest orðað við stuttum setningum og nógvum styttingum. Sambært samanhanginum í fjarritinum er tað í øllum forum greitt, at tað, sum Edward Mortensen skuldi gera í London,

hekk saman við, at bönarbrævið varð lagt fyri Løgtingið, og í brævi til Jóannes Patursson, dagfest 1. apríl 1917, svaraði Edward Mortensen, at „Um eg fór til London vildi eg sjálvsagt arbeitt saman við uttanríkisministarinum og tí danska gesantinum í London”.¹⁰³ T.e., at uttan mun til, hvat Jóannes Patursson við fjarritinum frá 27. mars 1917 hevði ætlað at fáa Edward Mortensen at gera, so var tað greitt, at fólkatingsmaðurin fór ongan veg til London uttan góðkenning frá stjórnini.

Í størri høpi sæst eisini, at tulkingin hjá kanningarnevndini av ætlanini við fjarritinum frá Jóannesi Paturssyni til Edward Mortensen frá 27. mars 1917 er ov trong. Í fyrsta lagi sæst sum nevnt í fjarritinum (*„Folkeadresse til den engelske Regering ... forelagt Lagtinget. Vil De rejse med Andragendet til London? Telegrafer øjeblikkelig og opgiv betingelser“*), at samanhangurin var, at Sjálvstýrisflokkurin hevði lagt uppskotið um at senda bönarbrævið til London fyri Løgtingið til viðgerðar. Tann 29. mars 1917 svaraði Edward Mortensen í fjarriti, at hann við ávísum fyrivarni var „villig til at rejse til London. ... Afventer nærmere”¹⁰⁴. Í øðrum lagi skilst tað á álitinum og uppskotinum, sum Sjálvstýrisflokkurin legði fyri Løgtingið í døgnum aftaná 28. mars 1917 (sum legði upp til „at Regeringen lader en særlig Repræsentant med Bistand af den danske Gesandt forebringe vore Ønsker i London”)¹⁰⁵ at ætlanin var, at Løgtingið skuldi heita á dansku stjórnina um at senda ein umboðsmann til London. Í triðja lagi skilst tað á virkseminum hjá Jóannesi Paturssyni í Løgtinginum 31. mars 1917 (tá hann, eftir at hava fingið svarið frá Edwardi Mortensen, kunnaði Løgtingið um, at Edward Mortensen hevði játtað at fara til London við adressuni), at hann hevði hugsað sær, at Løgtingið skuldi heita á dansku stjórnina um at senda Edward Mortensen sum umboðsmann til London við bönarbrævinum.¹⁰⁶ Sæð í hesum høpi er tað heilt greitt, at Jóannes Patursson við fjarritinum 27. mars 1917 einans bað Edward Mortensen um eitt positivt svar, sum hann undir viðgerðini av uppskoti Sjálvstýrisflokksins í Løgtinginum – sum skuldi koma saman dagin eftir, 28. mars 1917 – kundi nýta í síni truplu roynd at sannføra lögtingsmeirilutan at taka undir við adressuni. Tá einki stóð í fjarritinum frá Jóannesi Paturssyni til Edward Mortensen um, hvønn hann skuldi umboða og venda sær til í London, so hekk tað saman við tí, at tað snúði seg um ein fyrispurning viðvíkjandi eini mannagongd, sum var meira útgreinað í lögtingsuppskoti Sjálvstýrisflokksins – eitt uppskot,

sum sjálfstýrismennirnir vónaðu, at Lögtingið fór at taka undir við nakrar dagar seinni. Einki ríkisskaðiligt ella óregluligt lá fjalt í fjarritinum, sum Jóannes Patursson, við íblástri úr fjarritinum frá íslenska altingsformanninum, sendi til Edward Mortensen 27. mars 1917.

Tað nýggja í fjarritinum frá íslenska altingsformanninum frá 26. mars 1917 var uppskotið um at nýta danska sendiharran í London og bretska konsulin í Havn – ein møguleiki, sum viðvíkjandi danska sendiharranum í London kom inn í lögtingsuppskot Sjálfstýrisflokksins. Hesin møguleikin sæst ikki fyrr at hava verið nevndur í samanhangi við seinna bønarbrævið frá 18. mars 1917, men møguleikin at nýta konsulin sum hjálp í samráðingunum við bretska stjórnina hevði – hóast viðmæli frá amtmanninum – til fánýtis verið royndur í samanhangi við fyrra bønarbrævið 7. mars 1917. Einki bendir á, at amtmaðurin metti henda framferðarháttin vera óregluligan, tí so hevði hann valla viðmælt bønarbrævinum. Tvørturímóti kann sigast, at við íslenskum íblástri vóru ætlanirnar hjá adressumonnunum frá 18. mars 1917 um at senda eitt bønarbræv til bretska stjórnina, sum at byrja við ikki høvdu nevnt nakað ítøkiligt um, hvussu hetta skuldi gerast, við at gerast meira ítøkiligar og minni skaðiligar – tí 26. mars 1917 vóru danskir myndugleikar við í ætlanunum hjá adressumonnunum.

Tað var ikki so lógið, at altingsformaðurin skeyt møguleikan viðvíkjandi bretska konslinum upp fyri Jóannesi Paturssyni, tí hetta var tann hátturin at samskipta við bretska myndugleikar, sum íslendingar høvdu nýtt. Íslendingar samráddust beinleiðis við bretska stjórnina og bretska konsulin í Reykjavík hevði fingið ein týðandi leiklut viðvíkjandi vøruflutningi til og úr Íslandi.¹⁰⁷ Grundin til, at hesin møguleikin ikki hevði víst seg at kunna nýtast í Føroyum 7. mars 1917 var tann, at bretska konsulin í Havn ikki vildi leggja seg út í staðbundnan føroyskan politikkuttan beinleiðis stuðul frá amtmanninum – ein stuðul, sum hann við tí lítið ítøkiliga og ikki serliga hjartaliga viðmælinum frá 8. mars 1917 ikki metti seg hava fingið.¹⁰⁸ Tað var sostatt ikki óreglusemið hjá adressumonnunum, men tað lítið hjartaliga viðmælið hjá amtmanninum, sum helt konslinum aftur at gera nakað við umbønina frá teimum.

Fjarritið frá Jóannesi Paturssyni til íslenska altingsformannin Bjørnson frá 25. mars 1917, har tað stóð, „*absolut nødvendigt for*

mig at faa Telegram ... om, at det er muligt at købe og bringe Færinger Amerikavarer til islandsk Havn", og ávísar orðingar í svarinum frá altingsformanninum frá 26. mars 1917, „*De maa selv søge Englændernes Tilladelse til de omtalte Varetransporter ... Naar De har faaet den, vil Regeringen hjælpe Dem af hele sin Magt, og der er de allerbedste Udsigter til, at den formaar at gøre det*” kundu harafturímóti – eins og dönsku søgufroðingarnir róðu fram undir – ávikavist tulkast sum ein innilig umbøn frá Jóannesi Paturssyni um eitt ávíst politískt litað svar úr Íslandi og sum ein politískt litað tilsögn um stuðul til sjálvstýrisrørsluna frá íslendingum. Tað var í øllum fòrum lítið og einki, sum íslenska stjórnin í verki kundi gera til tess at hjálpa fòroyingum at fáa vøru til Føroya umvegis Ísland. Hetta váttaði altingsformaðurin í veruleikanum fyri Jóannesi Paturssyni 26. mars 1917. Hinvegin ber til at siga, at grundgevingin fyri, at tað var neyðugt at fáa eitt positivt svar, var, at amtmaðurin var hart ímóti uppskotinum. Vørupolitískt hevði tað tí stóran týdning, at íslenska stjórnin stuðlaði átakinum hjá sjálvstýrismonnunum við at geva eitt positivt svar viðvíkjandi møguleikanum fyri at fáa vøru úr Íslandi, soleiðis at *fyrsta* stigið fram móti eini loysn av trupulleikanum – undirtøka fyri bønarbrævinum í Løgtinginum – kundi hepnast. Hartil kemur, at sambært brævi frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson, dagfest 5. apríl 1917, og brævi til Andreas Ziska, dagfest 8. apríl 1917,¹⁰⁹ høvdu bæði C. Th. Zahle og Scavenius sagt við Edward Mortensen, at tað at íslendingar og fòroyingar samstarvaðu „*tá ið neyðin er stór*” var „*tað natúrligasta ... og teir hava víst fòroyingum á eitt samarbeiði við Ísland*”.¹¹⁰ Sambært hesum sá danska stjórnin ongan vanda í samstarvinum millum adressumenninar og íslendingar, tvørturímóti skundaði hon beinleiðis undir samstarv millum fòroyingar og íslendingar.

Tað merkir ikki, at tað ber til at síggja burtur frá tí møguleikanum, at bæði íslenska stjórnin og tann víðgongdi parturin av fòroysku sjálvstýrisrørsluni *eisini* hava sæð hetta málið í einum sjálvstýrispolitískum ljósi. Sjálvstýrispolitískar orsøkir kunnu hava havt týdning fyri onkrar av adressumonnunum viðvíkjandi bønarbrævinum, men harvið er ikki sagt, at politiska innihaldið í tí varð vent móti ríkismyndugleikanum í Keypmannahavn. Meira sannlíkt er, at politiska innihaldið í bønarbrævinum í høvuðsheitum var vent móti amtmanninum og sambandskreftunum í Føroyum. Staðbundnar orsøkir høvdu

sjálvsagt stóran týdning fyri Sjálvstýrisflokkinn, men tað merkir ikki í sjálvum sær, at ein vørupolitisk tulking av fjarritinum frá Jóannesi Paturssyni til altingsformannin og svarinum frá íslenska altingsformanninum til Jóannes Patursson er órímilig – tvørturímóti. Hinvegin, so er tað rættiliga vist, at fekst ein loysn á trupulleikanum við vøruflutninginum við støði í átakinum hjá Sjálvstýrisflokkinum, so hevði tað styrkt um støðuna hjá flokkinum í føroyskum politikki. Hetta hava sjálvstýrismenninir óivað verið tilvitaðir um.

Lögtingið og adressan

Uttan mun til, hvørjar grundgevingar annars vóru fyri adressu-tiltakinum, so var tað í fyrsta umfari mest átrokandi fyri Jóannes Patursson og sjálvstýrismenninar at fáa bønarbrævið samtykt í Løgtinginum. Hóast íslenska stjórnin politiskt hevði stuðlað adressuni, so vóru møguleikarnir fyri, at Lögtingið fór at taka undir við henni framvegis ikki stórir. Í fyrra lagi hevði amtmaðurin upplýsingar úr Íslandi, sum ikki vóru eins bjartskygdir viðvíkjandi møguleikunum fyri at fáa vøru haðani, sum teir, ið altingsformaðurin hevði givið Jóannesi Paturssyni 26. mars 1917. Í øðrum lagi hevði tað neyvan verið politiskt klókt av Sambandsflokkinum, ið hevði meirilutan í Løgtinginum, at taka undir við bønarbrævinum hjá Framburðsfelagnum. Tað hevði verið tað sama sum at viðurkent, at Sambandsflokkurin ikki hevði gjørt nóg mikið við spurningin. Politiskt var tað heldur ikki so løgið, at Sambandsflokkurin ynskti, at Lögtingið skuldi samstarva neyvt við bæði amtmannin og danskar myndugleikar um at fáa trupulleikan loystan.

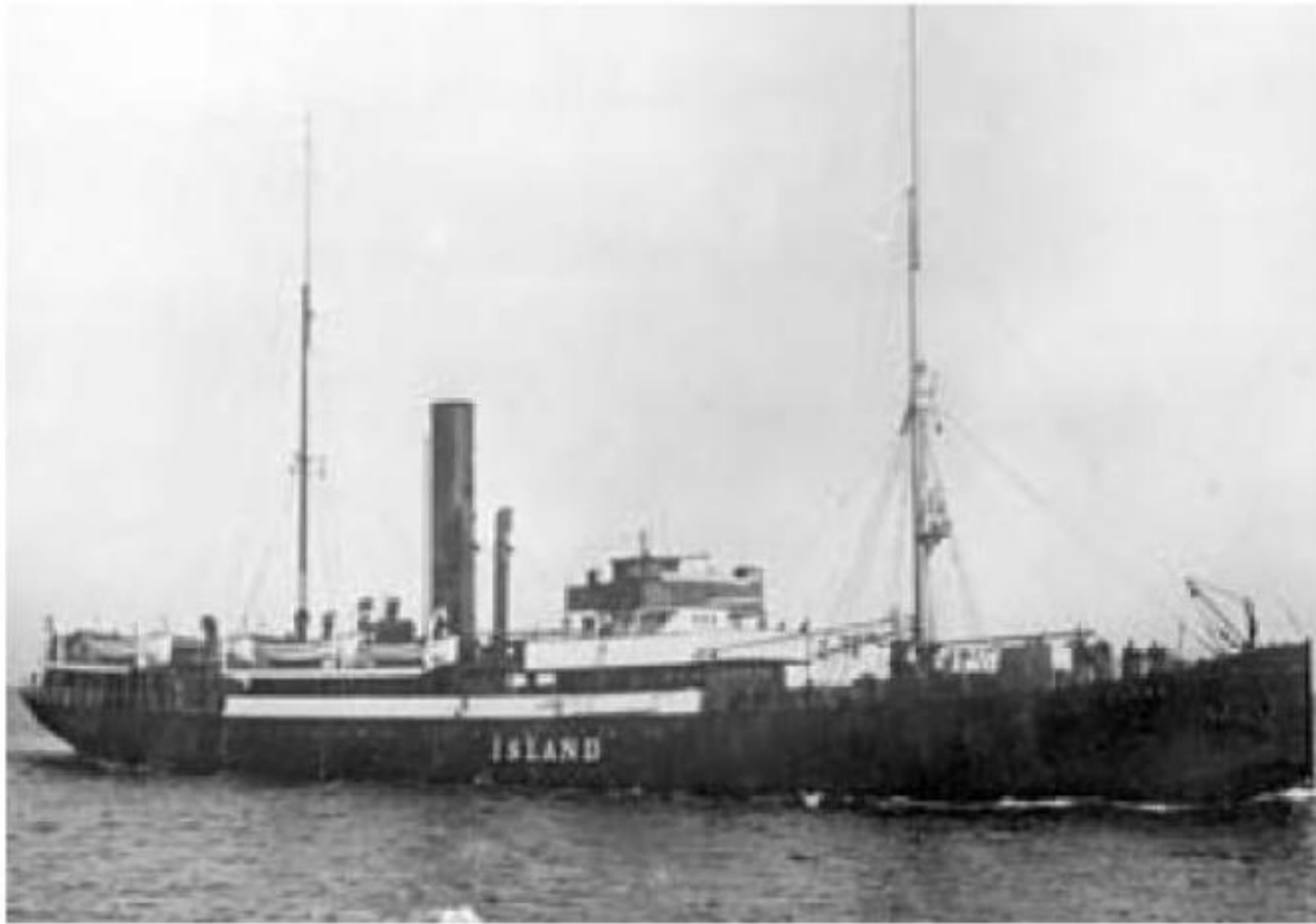
Í døgnum aftaná 28. mars 1917, tá ið Lögtingið kom saman at viðgera adressuna, gjordist tað greitt, at sambandsmeirilutin í Løgtinginum fór at fella uppskotið hjá Sjálvstýrisflokkinum. Løgtingsmeirilutin hevði álit á Vørunevndini og stjórnini viðvíkjandi vøruflutninginum og metti at tað ikki var neyðugt ella klókt at leggja seg út í arbeiði teirra. Hartil kom, at Lögtingið 23. mars 1917 hevði fingið at vita úr Íslandi, at har var eisini vørutrot; tí kundi ikki roknast við, at vøra fekst tann vegin. Adressan fekk mønustingin í Løgtinginum 31. mars 1917, tá ið amtmaðurin kunnaði Lögtingið um innihaldið í einum fjarriti, hann hevði fingið úr Løgmálaráðnum sama dag: samráðingarnar millum donsku stjórnina og bretskar myndugleikar høvdu rokkið tað úrslit, at dampskipið „Ísland“ 2. apríl 1917 kundi fara úr

Keypmannahavn til Føroya við 6-700 tons sum av vøru.¹¹¹ Hetta var ein greiður sigur fyri politisku sjónarmiðini hjá amtmanninum og Vørunevndini.

Av innanhýsis fjarritum millum sjálvstýrismenninar sæst, at onkur av adressumonnunum fór at ivast, tá ið hesi boðini komu úr Keypmannahavn, t.d. Edward Mortensen,¹¹² og gerðabókin hjá Havnar Framburðsfelag vísir eisini, at ósemja tók seg upp í felagnum, tá ið fjarrit av líknandi slag komu frá Edwardi Mortensen til felagið. Hóast ósemjan var so stór, at uppskot 31. mars 1917 varð sett fram um at steðga adressuni, so var hon ikki nóg stór til at forða fyri, at tað var gongd í málinum.¹¹³

Ósemjan í Framburðsfelagnum var helst ein av grundunum til, at tá ið Løgtingið 3. apríl 1917 viðgjörði adressuna, var tað einans Jóannes Patursson, sum tók fulla ábyrgd av henni, men í minnilutaáliti Sjálvstýrisflokksins varð eitt broytt uppskot sett fram um „at Regeringen lader en særlig Repræsentant med Bistand af den danske Gesandt forebringe vore Ønsker i London“.¹¹⁴ Hetta uppskotið, sum tók støði í tilmælinum frá íslenska altingsformanninum frá 26. mars 1917, vísir, at adressumenninir við Jóannesi Paturssyni á odda nú miðaðu ímóti, at boðskapurin í bønarbrævinum, umvegis ein føroyskan umboðsmann, – helst Edward Mortensen, sum Løgtingið skuldi heita á stjórnina um at senda til London – skuldi leggjast fyri bretsku stjórnina. Tað skuldi gerast við hjálp frá danska sendiharranum í London.

Innanhýsis ósemjur, ávaringar og trúst frá amtmanni, vørunevnd og lögtingsmeiriluta og politisk snildi, sum skuldu økja um móguleikarnar fyri, at lögtingsmeirilutin fór at taka undir við bønarbrævinum, elvdu helst til, at adressumenninir ítøkiliggjördu ætlanir sínar um at senda eina umbøn til bretar á tann hátt, at danskir myndugleikar fingtu ein leiklut í málinum. Hetta var kortini ikki nóg mikið til at sannføra Løgtingið um, at tað var neyðugt at taka undir við uppskotinum. Harafturímóti samtykti Løgtingið 3. apríl 1917 við 14 atkvøðum fyri og ongari ímóti „At det altid maa være en ufravigelig grundsætning, at alle henvendelser fra Færøerne til fremmede landes regeringer bør ske gennem vedkommende danske statsmyndigheder, samt opfordrer alle til at afholde sig fra Indgreb i de Forhandlinger angaaende Tilførsel af Nødvendighedsartikler m. v., som føres af Regeringen eller af Vareforsyningsudvalget sammen med Amtmanden“. Samstundis samtykti Løgtingið við øllum 20 atkvøðunum, at „Lagtinget udtaler paa

Dampskipið „Ísland“ hjá DFDS kom til Føroya við 700 tons sum av vøru 13. apríl 1917. Løg málaráðið hevði longu 31. mars 1917 sent eitt fjarrit til Løgtingið, har kunnað varð um hetta. Fimm dagar seinni, 17. apríl 1917, varð adressan send til London. Mynd: Handels- og Søfartsmuseet.

den færøske Befolknings Vegne en varm Tak til Regeringen for dens Virksomhed for Færøerne under Krigssituationen".¹¹⁵ Orðingarnar í samtyktini eru ábendingar um, at lögtingsmeirilutin hevði illgruna um, at adressumenninir *hövdu* havt ætlanir um at senda adressuna beinleiðis til bretsku stjórnina, men týðningarmiklari var, at við hesi samtykt hevði Løgtingið víst adressuna frá sær. Tað snúði seg um óneyðuga og sum fyrr nevnt skaðiliga uppblending í arbeiðið hjá Vørunevndini og stjórnini.

Harvið hevði Løgtingið latið ta mest upplögdu hurðina í Føroyum aftur fyri adressumonnunum, men aðrar hurðar, sum ikki beinleiðis vóru afturlatnar við lögtingssamtyktini frá 3. apríl 1917, stóðu á gloppi. Hóast Løgtingið við samtyktini „*opfordrer alle*“ til ikki at leggja seg út í arbeiðið hjá donsku stjórnini ella Vørunevndini, so hevði Løgtingið eisini staðfest, at tað ikki var alneyðugt at senda eina áheitan til bretsku stjórnina gjøgnum Løgtingið; neyðugt var einans at senda hana gjøgnum „*vedkommende danske Statsmyndigheder*“ – t.e. gjøgnum donsku stjórnina. Tað er møguligt, at tað vóru ríkisrættarligu viðurskipti Føroya, sum gjørdur, at eingin sjálvstýrismaður atkvøddi ímóti fyrru lögtingssamtyktini, men tað er eisini vert at geva gætur, at við hesum góvu sjálvstýrismenninir óbeinleiðis til kennar, at teir alment ikki hövdu nakrar ætlanir um, at bønabrævið skuldi sendast til bretsku stjórnina uttan um „*vedkommende*

danske statsmyndigheder". Trupulleikin, ið teir 3. apríl 1917 stóðu eftir við, var, hvussu hetta kundi gerast, tá tær vanligu samskiftisrásirnar millum føroyingar og ríkismyndugleikarnar, Løgtingið og amtmaðurin, vóru afturlatnar fyri teimum.

Adressan verður send til London

Politískt trýst frá amtmanni, vørunevnd, lögtingsmeiriluta og fjarritið frá íslenska altingsformanninum til Jóannes Patursson 26. mars 1917 vóru saman við innanhýsis ósemjum og politiskum snildi upp undir lögtingssetuna 28. mars 1917 avgerandi fyri, at upprunaligu ætlanirnar hjá sjálvstýrismonnunum at senda adressuna til bretska myndugleikar vóru settar í verk, soleiðis at „*Regeringen*“ og „*den danske Gesandt*“ komu upp í málið. Saman við lyftum frá amtmanninum um, at vørutrupulleikin fór at vera loystur, tá ið komið varð inn í apríl 1917, lögtingssamtyktini frá 3. apríl 1917 og boðunum um, at vera var á veg til Føroya úr Danmark, høvdu hesi viðurskifti eisini týdning fyri, at ætlanirnar at senda bønarbrævið til London vóru útsettar nakað.¹¹⁶ Um miðjan apríl 1917, tá ið adressumenninir høvdu savnað 3.242 undirskriftir frá føroyingum kring alt landið, vóru stívliga 700 tons av vøru komin til Føroya við dampskipinum „Ísland“,¹¹⁷ men tað var framvegis ikki funnin nokur varandi loysn á flutningstrupulleikunum millum útheimin og Føroyar.

Henda støða hevði við sær, at Framburðsfelagið á fundum 14. og 15. apríl 1917, við 3.242 føroyingum aftanfyri seg, tók stig til at senda adressuna til bretska stjórnina. Hóast undirskriftirnar vóru nógv, so sær tað ikki út til, at undirtøkan millum limirnar var líka stór til hesar fundirnar hjá Framburðsfelagnum, sum hon hevði verið 18. mars 1917, tá ið bønarbrævið varð samtykt við 21 atkvøðum fyri. Tann 14. apríl 1917 samtykti felagið við 9 atkvøðum fyri og 2 blonkum at lata adressuna „*upp í hendur á teimum tingmonnum, sum vilja senda hana til Breta stjórnar, tá teir krevja hana*“.¹¹⁸ Tað fæst ikki at vita í fundarfrágreiðingini, hvussu nógvir limir vóru møttir til fundin 14. apríl 1917, men

tað sæst av fundum, sum hava verið nakað frammanundan, at til onkran fund møttu 20 limir, og onkuntíð vóru uppskot samtykt við 28 atkvøðum. Tað skilst eisini, at ósemja hevur verið í Framburðsfelagnum á fundum aftaná 18. mars 1917. Onkur orðadráttur var bæði „*langur og heitur*“ og fleiri týðandi limir fóru burtur úr Framburðsfelagnum aftaná avgerðina 14. apríl 1917, t.d. Rasmus Rasmussen.¹¹⁹ Tað er í øllum forum greitt, at við fundarsamtyktini 15. apríl 1917 hevði Havnar Framburðsfelag latið Jóannesi Paturssyni og teimum víðgongdu sjálvstýringmonnunum upp í hendi at avgreiða bønarbrævið til bretsku stjórnina.

Fólkatingsmaðurin Edward Mortensen, sum, eftir at Løgtingið og amtmaðurin høvdu víst adressuna frá sær, var einasta bindiliðið millum adressumenninar og ríkismyndugleikarnar, fekk ein týðandi leiklut í endurskoðaðu ætlanini hjá sjálvstýringmonnunum, sum nú høvdu yvirtikið málið frá Havnar Framburðsfelag.

Tann 17. apríl 1917 varð adressuteksturin, – eftir at hann var týddur til enskt¹²⁰ og við stóði í tí, sum íslenski altingsformaðurin hevði skotið upp fyri Jóannesi Paturssyni í fjarritinum frá 26. mars 1917 og í samsvari við minnilutaálit Sjálvstýrisflokksins – fjarritaður til danska sendiharran í London saman við einum viðmælisskrivi við upplýsingum um undirskriftirnar, sum 6 av teimum 9 sjálvstýringmonnunum høvdu skrivað undir. Nøvnini á Rasmusi Rasmussen, Símunni Paula Konoy og Edwardi Mortensen stóðu ikki á bønarbrævinum. Tað er eisini ivasamt, um allir hinir fimm veruliga tóku undir við tí, sum Jóannes Patursson gjørdi 17. apríl 1917. T.d. ivaðist Jóhan Andreas Nolsøe, tingmaður á Tvøroyri, sum 15. apríl 1917 hevði heitt á Jóannes Patursson at fáa Edward Mortensen til at vátta, at danska stjórnin tók undir við ætlanini.¹²¹ Í fjarritinum til sendiharran viðurkendu sjálvstýringmenninir, at stóðan varð broytt nakað til tað betra viðvíkjandi vøruflutningi til Føroya, síðan samtykt var at fara undir adressuátakið í februar 1917, men teir mettu framvegis, at neyðugt var at fáa til vegar flutningssamband til Føroya umvegis Amerika.¹²²

Sama dag – 17. apríl 1917 – læt Jóannes Patursson viðmælisskrivið til bønarbrævið frá adressumonnunum fjarrita til fólkatingsmannin Edward Mortensen í Keypmannahavn, har hann kunnaði um, at adressan varð fjarritað til danska sendiharran

í London.¹²³ Í fjarritinum skrivaði Jóannes Patursson eisini: „*Forventer De rejser, naar Forholdene tillader det og bliver i London, til Sagen er afgjort*”. Sum sæst, so snúði tag seg ekki longur um ein fyrirspurning, sum skuldi nýtast undir viðgerðini í Lögtinginum, men Jóannes Patursson gongur nú – t.e. eftir at Lögtingið 3. apríl hevði felt adressuna – beinleiðis út frá ella væntar, at Edward Mortensen fer til London at samráðast við bretska myndugleikar um flutningsloyvi millum Ísland og Føroyar. Edward Mortensen skrivaði í 1964 í endurminningum sínum, at hann hevði játtað at fara til London við tí treyt, at ríkismyndugleikarnir góðtóku tað,¹²⁴ men hann fór ongantíð til London. Av brævaskiftinum millum hann og Jóannes Patursson frá apríl 1917 ber til at síggja, at grundin helst var tann, at hann ekki metti tað vera neyðugt. T.d. skrivaði hann 1. apríl 1917, sum svar til spurningin, um hann kundi fara til London, at „*gesantin ... kundi fyrst arbeitt við sakini*”, og 5. apríl 1917 skrivaði hann í einum brævi, sum Jóannes Patursson fekk 17. apríl 1917, uttan beinleiðis at svara uppá spurningin, at hann hevði kunnað C. Th. Zahle og Scavenius um ætlanirnar at fara til London.¹²⁵

Í hesum høpi er tað kortini týðningarmiklari at fáa greiðu á, um ríkismyndugleikarnir yvirhøvur høvdu fingið høvi til at góðkenna, at adressan varð send til danska sendiharran í London. Tí hóast danski sendiharrin í London var ein danskur myndugleiki, so var hann hvørki sambært amtmanni, sendiharra ella ríkismyndugleikum tann rætti danski myndugleikin hjá sjálvstýrismonnunum at venda sær til.

Fjarritið frá Jóannes Paturssyni til Edward Mortensen, dagfest 17. apríl 1917, svarar ekki endaligt hesum spurninginum, men tann veruleiki, at Jóannes Patursson kunnaði fólkatingsmannin Edward Mortensen í Keypmannahavn um, at adressan varð send til London, samstundis sum hann enn einaferð heitti á Edward Mortensen um at fara til London at arbeiða fyri innihaldinum í henni, kundi bent á, at tað í øllum førum var ætlanin at kunna donsku stjórnina um, at adressan skuldi sendast til danska sendiharran í London. Tað samsvarar eisini við seinasta brotið í fjarritinum, har Jóannes Patursson skrivar til Edward Mortensen. „*Antager, at den danske Regering har faaet Meddelelse af Dem*”. Tað er í sjálvum sær illgrunavert, at Jóannes Patursson í fjarritinum einans „gekk út frá”, – „*Antager*” – at danska stjórnin varð kunnað um ætlaninar við adressuni, áðrenn hann sendi

hana til London, men tann veruleiki, at setningurinn – „*Antager, at den danske Regering har faaet Meddelelse af Dem*” – stendur í fjarritinum, bendir á, at ætlanin hjá Jóannes Patursson ella hinum adressumonnunum var, at danska stjórnin, um hon ikki longu var kunnað um málið, skuldi kunnast um tað.¹²⁶

Dagin eftir, 18. apríl 1917, tá ið Jóannes Patursson sendi eitt annað fjarrit til sjálvstýringmannin Jóhan Andreas Nolsøe á Tvøroyri, har hann segði seg hava „*Faaet Breve fra Mortensen*”, var hann meira sannførdur í sínum málburði. Jóannes Patursson skrivaði til Jóhan Andreas Nolsøe, at „*Han*” – Edward Mortensen – „*har gjort Zahle og Scavenius bekendt med alt. Alt er som det skal være.*”¹²⁷ Hesar upplýsingarnar tyktust góðar hjá Jóhan Andreasi Nolsøe, – sum við fjarriti til Jóannes Patursson, dagfest 15. apríl 1917, heitti á hann um at spyrja Edward Mortensen „*om Ministeriet billiger at sende Adressen den lige Vej til Gesandten i London. Godt at have „Jasvar*”¹²⁸ – men seinasta brotið í fjarritinum, „*Sendte derfor Adressen i Gaar baade til Castenskjold*” – danska sendiharrin í London – „*og Mortensen*”, samsvarar ikki rættiliga við tað, sum Jóannes Patursson dagin fyri hevði fjarritað til Edward Mortensen – „*Antager, at den danske Regering har faaet Meddelelse af Dem*”. Tann avgerandi spurningurinn er, hvussu vitan, sum Jóannes Patursson sambært orðinum „*Antager*” ikki fekk fyrr enn eftir at hann hevði sent adressuna til London – tá ið hann hevði fingið brøv frá Edward Mortensen – kundi vera grundgevingin fyri, at hann sendi adressuna til London 17. apríl.

Kanningarnevndin gjørdi nógv við hendan spurningin og illtonkti Jóannes Patursson fyri ímóti betri vitandi at hava sent adressuna til London í stríð við upplýsingar í áðurnevndu brøvum frá Edwardi Mortensen viðvíkjandi støðuni hjá dansku stjórnini til spurningin, sum Jóannes Patursson sambært nevndini hevði fingið við postinum um morgunin 17. apríl 1917 – t.e. áðrenn hann út á seinnapartin læt Andreas Ziska fjarrita adressuna til London.¹²⁹ Nevndin tók her støði í, at postdamparin „København” út á kvøldið 16. apríl 1917 var komin á Havnina við posti úr Keypmannahavn. Við skipinum vóru m.a. brøvini frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson, sum hann fekk hendur á um morgunin 17. apríl.¹³⁰ Kanningarnevndin grundaði sín illgruna um at Jóannes Patursson 17. apríl 1917 hevði virkað í stríð við innihaldið í brøvunum frá Edwardi

Mortensen á, at tað ikki eydnaðist henni at fáa hendur á hesum brøvunum, sum Jóannes Patursson segði seg hava fingið frá Edwardi Mortensen. Wáhlin o.a., sum í 1994 gjørdur drúgvar rannsóknir í adressumálinum, endurgeva stórt sæð uttan viðmerkingar hesar ákærurnar hjá kanningarnevndini móti Jóannes Paturssyni.¹³¹

Hesin illgrunin, sum m.a. byggir á vantandi tilfar, – t.e. brøvini frá apríl 1917, sum Jóannes Patursson í fjarritinum til Jóhan Andreas Nolsøe, dagfest 18. apríl 1917, segði seg hava fingið frá Edwardi Mortensen – skal viðgerast gjølligari her. Brøvini frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson frá apríl 1917, sum Jóannes Patursson upplýsti fyri kanningarnevndini í 1919 ikki vóru til longur og sum kanningarnevndin tí ikki fekk hendur á, eru til skjals í avskrift frá 21. apríl 1917 millum skjøluni hjá Havnar Framburðsfelag á Føroya Landsskjalasavni.¹³² Her skal fyrst verða litið gjølligari at formligu grundgevingunum hjá kanningarnevndini fyri ákærunum móti Jóannes Paturssyni og adressumonnunum um at teir sendu adressuna til London uttan um danskar myndugleikar. Síðan verður spurningurin viðgjørdur við støði í óformligum tilfari og tilfari á Landsskjalasavni Føroya, m.a. brøvunum frá Edwardi Mortensen, sum ikki fyrr hevur verið brúkt.

Formliga samskiptið millum adressumenninar og dansku stjórnina

Tað ber til at siga, at áðurnevndu fjarrit, sum Jóannes Patursson 17. og 18. apríl 1917 sendi til Edward Mortensen og Jóhan Andreas Nolsøe, sáa iva um atferðina hjá Jóannes Paturssyni, men tað eru ikki haldgóð prógv fyri, at danska stjórnin ikki frammanundan varð kunnað um, at adressan varð send til London. Orðingin „*Antager*“ í fjarritinum frá Jóannes Paturssyni til Edward Mortensen frá 17. apríl 1917 kann hinvegin vera ein ábending um, at Jóannes Patursson ikki hevði fingið fulla vissu fyri, at Edward Mortensen hevði „*gjort Zahle og Scavenius bekendt med alt*“, áðrenn bønarbrævið varð sent til London. Orðingin prógvar ikki tað óvugta – at danska stjórnin hvørki var kunnað um ella hevði góðkent, at adressan kundi sendast til sendiharran í London. Orðingin kann einans geva eina ábending um, at Jóannes Patursson, óheft av, um danska stjórnin varð kunnað um ella beinleiðis hevði góðkent, at adressan kundi sendast

beinleiðis til danska sendiharran í London, eftir öllum at døma ekki hevði fingið nakra góðkenning um hetta úr Keypmannahavn, tá ið hann 17. apríl 1917 sendi bønarbrævið til London.

Tað er sum nevnt nakað, sum bendir á, at ætlanin hjá adressumonnunum var, at danska stjórnin skuldi kunnast um, at adressan skuldi sendast til danska sendiharran í London, tað sæst m.a. á gerðabókini hjá Havnar Framburðsfelag 15. apríl 1917,¹³³ ein annar spurningur er, um hon frammanundan varð kunnað. Tað, sum uttanríkisráðharrin, Scavenius, segði á ráðharrafundi 7. mai 1917, eftir at ein ráðharri hevði spurt, um nakað var frætt aftur frá amtmanninum í Føroyum um eina beinleiðis áheitan frá ávísum kreftum í landinum á bretsku stjórnina, kundi bent á, at stjórnin *ikki* varð kunnað frammanundan. Tí sambært ráðharrabókini svaraði Scavenius, at „*De paagældende*“ – adressumenninir – „*henvendte sig direkte til den danske Gesandt i London, men denne fik ordre til at svare, at for at han skulle kunne foretage sig noget, maatte han have ordre fra Udenrigsministeriet. De paagældende har derefter henvendt sig til Udenrigsministeriet, og Sagen er nu i normal gænge*“.¹³⁴ Orðini hjá Scavenius á ráðharrafundinum verða váttað av fjarritum, sum kanningarnevnd Landstingsins útvegaði sær í 1919. Av hesum fjarritum skilst, at uttanríkisráðharrin 18. apríl 1917 fekk eitt fjarrit frá danska sendiharranum í London, har hesin segði seg hava fingið bønarbrævið sendandi við fjarriti og spurdi, hvat hann skuldi halda um tað. Scavenius svaraði sendiharranum við fjarriti 19. apríl 1917, at hóast hann metti málið hava stóran týdning, so skuldi sendiharrin svara Jóannesi Paturssyni „*at han ikke har henvendt sig til rette Autoritet, da Gesandtskabet selvsagt er udelukket fra uden efter Ordre at fremsætte Ønsker fra danske Undersaatter til en fremmed Regering*“. Sendiharrin fekk boð um at „*henstille, at en Henvendelse snarest sker til rette vedkommende danske Autoritet, formentlig Justitsministeriet ad tjenstlig Vej gennem Amtmanden*“.¹³⁵ Sendiharrin fjarritaði 20. apríl 1917 til Jóannes Patursson og heitti á hann um „*snarest muligt (at) sende(r) andragendet til den rette danske myndighed, antagelig Justitsministeriet*“ – sum hevði ábyrgdina av føroyskum viðurskiftum – „*ad den sædvanlige, officielle Vej, Amtmand Rytter*“.¹³⁶

Tí var tað ikki so lógið, at Jóannes Patursson 21. apríl 1917 fjarritaði til Edward Mortensen í Keypmannahavn at „...
Da den sædvanlige Vej saaledes er lukket for os haaber vi, at vor

Sjálvstýrismaðurin Edward Mortensen var føroyskur fólkatingsmaður frá 1915 til 1918. Hann hevði góð viðurskipti við C. Th. Zahle og Erik Scavenius. Í tíðarskeiðinum frá mars til apríl 1917 hevði hann regluliga samrøður við Zahle og Scavenius. Brøv frá Edward Mortensen til Jóannes Patursson frá apríl 1917 prógva, at Jóannes Patursson var í góðari trúgv, tá ið hann 17. apríl 1917 sendi bønarbrævið til danska sendiharran í London.

Regering forstaar Situationen og samtykker i, at De rejser og sender Castenskjold de fornødne instrukser".¹³⁷ Saman við ákærunum hjá kanningarnevndini er tað áhugaverdari, at Jóannes Patursson samstundis fjarritaði til sendiharran í London „at vor Regering er underrettet gennem vor Rigsdagsmand“ – Edward Mortensen – „... Regeringen (vil) snart give Gesandten de fornødne Ordre“. Tí Edward Mortensen vendi sær ikki formliga til løgsmálaráðharran og uttanríkismálaráðharran við fjarritinum frá Jóannesi Paturssyni, dagfest 17. apríl 1917, fyrr enn 23. apríl 1917, tá ið hann orðaði eitt skriv til Uttanríkismálaráðið við eini áheitan á stjórnina um at arbeiða fyri fríari sigling millum Føroyar og Ísland.¹³⁸ Løgsmálaráðið sendi áheitanina víðari til Uttanríkismálaráðið,

sum 18. maí 1917 gav sendiharranum í London boð um at halda fram við málinum.¹³⁹ Sostatt varð málið sambært uttanríkisráðharranum avgreitt á rættan hátt, tá samanum kom, hóast bæði tíðarfesting og innihald í teimum reint formligu skjölunum í málinum – t.d. fjarritasamskiftið hjá Scavenius við sendiharran í London og orðið „derefter“, sum hann nýtti á ráðharrafundinum 7. maí 1917 – vísa, at adressumenninir ikki vendu sær til tann rætta myndugleikan við bønarbrævinum fyrr enn eftir, at tað varð sent til London. „Sagen er nu i normal gænge“ staðfesti Scavenius á ráðharrafundi 7. maí 1917. Tá samanum kom varð adressan send til „den rette danske myndighed“.

Gjøgnumgongdin av teimum formligu skjölunum í málinum kundi bent á, at tá Jóannes Patursson 17. apríl 1917 fjarritaði bønarbrævið til London, var danska stjórnin hvørki *kunnað* um, at adressan eftir ætlan skuldi sendast til London, ella hevði *góðkent*, at hon kundi sendast beinleiðis til danska sendiharran í London. Jóannes Patursson segði sambært hesum ikki allan sannleikan, tá ið hann 18. apríl 1917 fjarritaði til Jóhan Andreas Nolsøe, at „Han“ – Edward Mortensen – „har gjort Zahle og Scavenius bekendt med alt“; og hann fór eisini heldur lætt um sannleikan, tá ið hann 21. apríl 1917 fjarritaði til sendiharran „at vor Regering er underrettet gennem vor Rigsdagsmand“ – Edward Mortensen – „... Regeringen (vil) snart give Gesandten de fornødne Ordre“, tí sama dag skrivaði hann í fjarriti til Edward Mortensen, at hann „haaber ... , at vor Regering forstaar Situationen og ... sender Castenskjold de fornødne instrukser“. Tað kundi bent á, at Jóannes Patursson ikki *visti*, at danska stjórnin fór at venda sær til sendiharran, hóast hann *vónaði*, at hon fór at gera tað.

Tað kann tykjast undrunarvert, at uttanríkisráðharrin ikki metti hesi viðurskipti at hava nakað uppá seg, tá ið hann 18. maí 1917, eftir at Edward Mortensen 23. apríl 1917 hevði vent sær til stjórnina við fjarritinum frá Jóannes Paturssyni, handlaði í samsvar við tað, sum Jóannes Patursson *vónaði*. Hetta er ein týðningarmikil linnandi støða ið viðvíkur tí, sum Jóannes Patursson gjørdi og skrivaði í fjarritum í døggunum aftaná 17. apríl 1917. Spurningurin er, hví uttanríkisráðharrin, sum fekk kunnleika til tær flestu av hesum – at síggja til – ivasomu gerðum hjá Jóannes Paturssyni umvegis fjarrit frá danska sendiharranum í London, ikki metti tær at hava nakran týðning. Ein partur av svarinum er helst, at hóast sendiharrin í London ikki var

tann rætti danski myndugleikin, so varð ikki farið uttan um *danskar* myndugleikar við bønarbrævinum. Annað keldutilfar, sum snýr seg um samskipti av meira óformligum slag millum adressumenninar og uttanríkisráðharran, kann brúkast til at geva eitt meira nágreiniligt og fjoltáttað svar til hendan spurningin.

Tann 26. mars 1917, t.e. tveir dagar áðrenn Løgtingið kom saman at viðgera adressuna og 22 dagar áðrenn bønarbrævið varð sent til London, sendi Andreas Ziska eitt bræv til Edward Mortensen, har m.a. hesi orð eru at finna: „*Vi tænker os Andragendet telegraferet til London og frembaaret af derværende danske Gesandt ... Svar mig telegrafisk, om De mener, vi gør noget urigtigt ved at sende dette andragende til den danske Gesandt*“.¹⁴⁰ Einki nýtt var í hesum uppskotinum, tí talan var um sama uppskotið, sum íslendski altingsformaðurin setti fram fyri Jóannes Patursson í fjarriti, dagfest sama dag, 26. mars 1917. Men tað er vert at leggja til merkis, at fólkatingsmaðurin Edward Mortensen, sum var staddur í Keypmannahavn, her verður biðin um at siga sína hugsan um uppskotið. Edward Mortensen verður ikki beinleiðis biðin um at kunna donsku stjórnina um ætlanina ella at kanna, hvat stjórnin helt um hesa mannagongdina, men tað er rættiliga sannlíkt, at tað mundi vera høvuðsætlanin við brævinum frá Andreasi Ziska.

Upprunaliga brævið frá Andreasi Ziska til Edward Mortensen, dagfest 26. mars 1917, finst millum skjøluni hjá kanningarnevndini.¹⁴¹ Tað ber sostatt ikki til at sáa iva um dagfesting ella innihald í brævinum. Tí er niðurstøðan greið. Meðan Jóannes Patursson longu 17. mars 1917 nevndi móguleikin fyri, at adressan kundi sendast aðrar vegir enn beinleiðis til bretsku stjórnina,¹⁴² so høvdu í øllum førum onkrir av adressumonnunum 26. mars 1917 – t.e. einans 8 dagar eftir, at adressan varð samtykt í Framburðsfelagnum – ítøkiligar ætlanir um at senda adressuna til bretsku stjórnina umvegis danska sendiharran í London. Í hesum høpi er tað rættiliga avgerandi, at sama dag, 26. mars 1917, bóðu teir føroyska fólkatingsmannin Edward Mortensen geva til kennar, um hann metti hetta at vera í lagi. Samstundis varð Jóannes Patursson kunnaður um innihaldið í brævinum.¹⁴³ Hetta brævið sýnir, at tað er týdningarmikið at kanna óformliga virkseimið hjá Edwardi Mortensen í Keypmannahavn í døgnum frá 27. mars 1917, tá ið hann á fyrsta sinni varð kunnaður um

adressuna við fjarriti frá Jóannesi Paturssyni, til 17. apríl 1917, tá adressan varð send til London.

Óformliga samskiðið millum adressumenninar og dansku stjórnina

Teir spurningarnir, sum eru neyðugir at fáa svaraðir, eru hesir: Kannaði fólkatingsmaðurin Edward Mortensen, sum var staddur í Keypmannahavn, hvørja støðu danska stjórnin hevði til uppskotið hjá adressumonnunum at senda adressuna til bretsku stjórnina umvegis danska sendiharran í London? Hvat svar fekk hann frá dansku stjórnini, og kunnaði hann adressumenninar í Føroyum um støðuna hjá dansku stjórnini? Tóku adressumenninir støði í einum møguligum svari frá Edwardi Mortensen, tá ið adressan varð send til London? Hesir spurningar verða viðgjørdir her.

Millum fjarritini, sum kanningarnevndin fekk til vega frá norðurlenska fjarritafelagnum, er eitt fjarrit, sum kann tulkast at vera eitt svar til spurningin – *„Svar mig telegrafisk, om De mener, vi gør noget urigtigt ved at sende dette andragende til den danske Gesandt“* – í áðurnevnda brævi frá Andreasi Ziska til Edward Mortensen, dagfest 26. mars 1917. Eitt fjarrit frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson – ikki til Andreas Ziska, sum setti spurningin – dagfest 5. apríl 1917, t.e. tveir dagar eftir, at Løgtingið hevði felt uppskotið hjá adressumonnunum, er soljóðandi: *„Gesandten er Castenskjold, Pont Street, London. Telegrafer naar Andragendet er sendt“*.¹⁴⁴

Tað eru eingi samtíðar fjarrit frá adressumonnunum, sum kunnu hjálpa okkum at koma fram til eina neyva meting av, hvussu hetta fjarrit frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson skal skiljast, men brøv og vitnisfrágreiðingar, sum kanningarnevnd Landstingsins einans partvíst útvegaði sær í 1919, meðan hon arbeiddi við tí stóru frágreiðingini, innihalda týðningarmiklar upplýsingar, sum kunnu troystast til tess at fáa greiðu á einum svari til hendan spurningin.

Jóannes Patursson greiddi kanningarnevnd Landstingsins frá í februar 1919, at tá ið fjarritið frá Edwardi Mortensen, dagfest 5. apríl 1917, kom honum í hendi *„gik jeg ud fra at Mortensen tilraadede at sende Adressen direkte til Gesandten“*.¹⁴⁵ Somu fatan hevði Andreas Ziska fingið, tá hann í brævi til Jóhan Mortensen á Tvøroyri, dagfest 13. apríl 1917, skrivaði, at *„Jeg*

tror at folketingsmanden mener, vi bør sende Andragendet derhen"¹⁴⁶ – t.e. til Castenskjold. Sæð í samanhangi við spurninginum í brævinum frá Andreasi Ziska til Edward Mortensen, dagfest 26. mars 1917, kann henda útlekking av fjarritinum frá Edwardi Mortensen ikki sigast at vera órímlig, tvørturímóti. Edward Mortensen, sum mótvegis kanningarnevndini í juli 1919 viðgekk, at tað fyri ein, ið stendur uttanfyri, kundi tykjast eitt sindur lugið, at hann svaraði Jóannesi Paturssyni viðvíkjandi spurningi, sum Andreas Ziska hevði sett,¹⁴⁷ segði fyri nevndini, at hann „først og fremmest (svarede) paa det direkte Spørgsmaal ... om, hvad Gesandts Adresse var“.¹⁴⁸ Edward Mortensen helt kortini uppá, at hann eftir samrøður við uttanríkisráðharran Scavenius hevði „fæet det Indtryk“, at adressan kundi sendast til sendiharran í London, samstundis sum hon varð send til dansku stjórnina.¹⁴⁹

Henda upplýsing um, at samrøður høvdu verið millum Edward Mortensen og Scavenius, áðrenn bønabrævið varð sent til London, er týðningarmikil. Harafturat var at tað sambært frágreiðingini hjá Edwardi Mortensen innihaldið í hesum samrøðum, ið var grundin til, at hann endaði fjarritið til Jóannes Patursson frá 5. apríl 1917 við orðunum: „Telegrafer naar Andragendet er sendt“. Hetta samsvarar ikki einans við tað, sum Jóannes Patursson gjørdi 17. apríl 1917; tað samsvarar eisini við innihaldið í nøkrum brøvum, ið Edward Mortensen sendi til Jóannes Patursson og Andreas Ziska 2., 5. og 8. apríl 1917. Í brøvunum til Jóannes Patursson, sum kanningarnevndin ikki fekk hendur á, skrivaði Edward Mortensen 2. apríl 1917 m.a., at „Eg skal telegrafera adressuna á tí danska gesantinum og so kann fólkaadressan sendast til hann um tit vilja“. Tann 5. apríl 1917 skrivaði hann m.a. – í fullum samsvari við tað, sum Jóannes Patursson 18. apríl 1917 hevði fjarritað til Jóhan Andreas Nolsøe (*han* – Edward Mortensen – *har gjort Zahle og Scavenius bekendt med alt. Alt er som det skal være*) – at, „Eg havi talað bæði við Zahle og uttanríkisministara Scavenius ... og teir forstóðu tað natúrligasta grundarlagið fyri tykkara gerð. Scavenius ... ikki hevði nakað ímóti at ein fólkaadressa varð send til gesantin, sum tygum skriva var ætlanin ... og at hann so vildi geva gesantinum instruksir“.¹⁵⁰ Nakrar dagar seinni, 8. apríl 1917, skrivaði Edward Mortensen tað sama til Andreas Ziska í einum brævi, sum kanningarnevndin fekk hendur á. Edward Mortensen skrivaði til Andreas Ziska, at hann av samrøðum við „Scavenius ... fik den Opfattelse, at han ikke havde

Hetta brævið frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson, dagfest 5. apríl 1917, sum kanningarnevndin ikki fekk hendur á, er til skjals í avriti millum skjølini hjá Havnar Framburðsfelag á Føroya Landskjalasavni. Brævið prógvar, at í ávísu foru var einki hald í teimum ákærum, sum kanningarnevndin setti fram móti Jóannesi Paturssyni.

Sevningur.
 ikki hevði náðad móti, at ein folka
 adressa varð send til gesandin, sum
 tygum skriva var allarinn, um tað
 var myndugt, og at hann so vilði
 geva gesandinum instruksión. Eg
 havi tí telegrafirad til tygara at siga

mei frá um adressan verður send,
 fyri at eg kann fara til ministerium
 og siga frá og fáa hann til at senda
 instruksión til London.

noget imod, at en Folkeadresse blev sendt til den danske Gesandt, som hensigten var, efter hvad De skriver, og at han saa vilde give Gesandten Instrukser".¹⁵¹ Tað er sostatt lítið hald í illgrunum hjá meirilutanum í kanningarnevndini um, at „man vanskeligt (kan) frigøre sig for det Indtryk, at det eller de paagældende Breve fra Hr. Mortensen maa have indeholdt noget helt andet end den paastaaede Meddelelse om den danske Regerings Billigelse".¹⁵² Illgrunin hjá meirilutanum í kanningarnevndini um, at brøvini, sum Jóannes Patursson hevði fingið frá Edwardi Mortensen høvdu eitt innihald, sum als ikki samsvaraði við tað, sum Edward Mortensen sendi Andreasi Ziska, dagfest 8. apríl 1917, er ikki einans rættiliga ósannlíkur, hann er eisini fullkomiliga ógrundaður. Illgrunin um, at Edward Mortensen hevði gjørt Jóannes Patursson varugan við, at danska stjórnin ikki kundi góðtaka, at bønarbrævið varð sent til sendiharran í London, stríðir beinleiðis ímóti innihaldinum í brøvunum, sum Jóannes Patursson hevði fingið frá Edwardi Mortensen 17. apríl 1917.¹⁵³

Brævið frá 8. apríl 1917 hevði Andreas Ziska neyvan fingið 13. apríl 1917, tá ið hann skrivaði áðurnevnda bræv til Jóhan Mortensen á Tvøroyri (við orðingini „Jeg tror at folketingsmanden

mener, vi bør sende Andragendet derhen”), men Jóannes Patursson hevði sambært kanningarnevndini fingið síni brøv frá Edwardi Mortensen, *áðrenn* adressan 17. apríl 1917 varð send til London. Sambært kanningarnevndini komu brøv til Føroya um morgunin 17. apríl 1917 – t.e. sama dag, sum bønarbrævið varð sent til London út á seinnapartin.¹⁵⁴ Hetta samsvarar væl við, at tað seinasta brævið frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson, sum er til skjals í savninum hjá Framburðsfelagnum á Føroya Landsskjalasavni er dagfest 11. apríl 1917. Um so er, at kanningarnevndin hevur rætt í, at Jóannes Patursson fekk hesi rættiliga avgerandi brøvini frá Edwardi Mortensen 17. apríl 1917, nakrar tímar áðrenn hann sama dag sendi adressuna til London, so eru tey – beinleiðis í stríð við illgitingarnar hjá kanningarnevndini – prógv fyri, at Jóannes Patursson einki illgrunasamt hevði gjørt, tá ið hann 17. apríl 1917 sendi adressuna til London.¹⁵⁵

Eftir stendur spurningurin, hví Jóannes Patursson nýtti tað veika orðið „*Antager*” í fjarritinum til Edward Mortensen, dagfest 17. apríl 1917, meðan hann nýtti tað meira avgjörda orðið „*derfor*” í fjarritinum til Johan Andreas Nolsøe dagin eftir, tá ið hann, áðrenn bæði fjarritini vóru send, hevði fingið játtandi brøv frá Edward Mortensen. Helst hongur hetta partvíst saman við tí, at tað upprunaliga brævið frá Edwardi Mortensen, dagfest 5. apríl 1917, sum Jóannes Patursson fekk 17. apríl 1917, eins og brævið, sum Edward Mortensen sendi til Andreas Ziska 8. apríl 1917, innihelt fyrivarni „*fekk ta fatan*” í sambandi við samrøðurnar millum Edward Mortensen og Scavenius, hóast tað ikki finst í avritinum, sum Jóannes Patursson sendi til Havnar Framburðsfelag. Tað sæst í fyrsta lagi av, at orðingarnar í brøvunum frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson og Andreas Ziska eru nærum samlíkar – hóast annað er avritað á føroyskum, meðan hitt er týtt til danskt. Í øðrum lagi bæði passar og noyðist ein orðing sum „*fekk ta fatan*” at verða sett inn í millumrúmið í avritinum av brævinum frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson, um setningurin reint málsliga er rættur.¹⁵⁶ Ein tílík „*fekk ta fatan*” góðkenning frá dansku stjórnini, sum umvegis Edward Mortensen kom úr Keypmannahavn um morgunin 17. apríl 1917 og við einum ávísnum subjektivum fyrivarni loyvdi adressumonnunum at senda bønarbrævið beinleiðis til danska sendiharran í London, hevði úr einum politiskum snildum sjónarhorni kunnað greitt frá, hví Jóannes Patursson ikki var so

avgjörður í fjarritinum til boðberan Edward Mortensen, dagfest 17. apríl 1917, meðan hann var meira avgjörður í fjarritinum til tann ivasama Jóhan Andreas Nolsøe, dagfest 18. apríl 1917. Í öllum forum er tað heilt greitt, at brøvini frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson bæði samsvaraðu nágreiniliga í innihaldi og høvdu eitt heilt annað og meira positivt innihald um stöðuna hjá donsku stjórnini til hendan spurningin, enn tað, sum kanningarnevndin hevði illgruna um. Her er niðurstøðan greið.

Frágreiðingarnar hjá Jóannesi Paturssyni og Edwardi Mortensen, sum eru sagdar í februar og juli 1919 undir trýsti frá eini ágangandi kanningarnevnd, kunnu minna um eina verju hjá sjálvstýrismonnum móti ákærum um at hava roynt at fara uttan um danskar myndugleikar við adressuni, men tær kunnu ikki sigast at vera ósannlíkar – tvørturímóti samsvara tær við fjarrit og brøv í málinum. Orðingar sum „*gik jeg ud fra*“, ið Jóannes Patursson nýtti móttvegis kanningarnevndini í 1919, „*fik den Opfattelse*“, ið Edward Mortensen 8. apríl 1917 nýtti í brævinum til Andreas Ziska og „*Jeg tror*“, ið Andreas Ziska 13. apríl 1917 nýtti í brævi til Jóhan Mortensen, laða uppundir niðurstøðuna um, at eingin formlig góðkenning var komin úr Keypmannahavn, tá ið adressan varð send til London. Tað er kortini lítið at ivast í, at setningurin „*Telegrafer naar Andragendet er sendt*“ í fjarritinum frá Edwardi Mortensen, dagfest 5. apríl 1917, saman við brøvunum frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson frá apríl 1917, ið Jóannes Patursson hevði fingið, áðrenn bønarbrævið varð sent til London, vóru góðar grundir fyri, at Jóannes Patursson 17. apríl 1917 kundi lata adressuna fjarrita beinleiðis til danska sendiharran í London, samstundis sum hann fjarritaði boðini til Edward Mortensen í Keypmannahavn.

Tað er torført at síggja, at fjarritið og serstakliga brøvini kundu verið skilt øðrvísi enn Jóannes Patursson gjordi, men sambært Edward Mortensen var trupulleikin við hesum framferðarháttinum, at danski sendiharrin í London fekk adressuna nakrar dagar áðrenn Edward Mortensen, sum ikki fekk fjarritið frá Jóannesi Paturssyni fyrr enn tað hevði verið undir enskari umsjón.¹⁵⁷ Fólkatingsmaðurin kundi tí ikki venda sær til donsku stjórnina við upplýsingum um, at adressan var send til London fyrr enn 23. apríl 1917 – seks dagar eftir at adressan var send til London og fimm dagar eftir at danska Uttanríkismálaráðið

varð kunnað um tað av sendiharranum í London.¹⁵⁸ Tað sýnir, hví tað í almennum skjølum sær út til, at adressumenninir vendu sær til sendiharran í London áðrenn teir vendu sær til ríkismyndugleikarnar í Keypmannahavn.

Tað er vert at geva gætur, at Scavenius 14. mars 1919 mótvegis kanningarnevndini váttaði, at hann í 1917 hevði havt fleiri samrøður við Edward Mortensen um flutningsviðurskiptini til Føroya, sum – hóast Scavenius segði seg hava trupult við at minnst nágreiniliga innihaldið í samrøðunum – stórt sæð váttaðu innihaldið í frágreiðingini hjá Edwardi Mortensen. Um adressuna segði Scavenius fyri kanningarnevndini, at *„Jeg maa være gaaet ud fra at den skulde komme til Udenrigsministeriet ... at jeg skulde have Adressen ... og saa skulde jeg ... instruere Gesandten.* Hevði Edward Mortensen fingið *„den Opfattelse”* (jf. bræv til Ziska), at adressan kundi *„sendes direkte til Gesandten ... maa der foreligge en misforstaaelse fra Mortensens Side”*.¹⁵⁹ Ósamsvarið millum frágreiðingarnar báðar snýr seg ikki um, hvørt bønarbrævið kundi sendast til sendiharran í London, men einans um, hvussu tað kundi sendast til London.

Frágreiðingin hjá Scavenius, sum er latin kanningarnevndini í mars 1919, kann – eins og frágreiðingin hjá Jóannesi Paturssyni og Edwardi Mortensen – vera litað av, at tað var ein verja – í hesum forum ímóti ákærum um at hava samstarvað við føroyskar sjálvstýrismenn um ríkisskaðiligt virksemi. Hóast gongdin sostatt av góðum grundum ikki er tann sama – Edward Mortensen roynir at grundgeva fyri, at hann hevði tosað við Scavenius um adressuna fyri at sleppa undan ákærum frá nevndini um ríkisskaðiligt virksemi, meðan Scavenius verjir seg móti ákærum um at hava samstarvað við adressumenninar um ríkisskaðiligt virksemi – so er ikki nakað grundleggjandi ósamsvar millum frágreiðingarnar hjá teimum báðum.

Tað er próvfast, at adressumenninir sendu bønarbrævið til London og Keypmannahavnar samstundis, 17. apríl 1917. Hartil kemur, at frágreiðingarnar hjá Scavenius og Edwardi Mortensen prógva, at danska stjórnin munnliga varð kunnað um ætlanirnar við adressuni, áðrenn hon varð send til London, men partvíst orsakað av bretska eftirlitinum vendu adressumenninir sær ikki formliga til Uttanríkismálaráðið við áheitanini fyrr enn fleiri dagar eftir at hon var send til London og Keypmannahavn. Edward Mortensen hevði havt fleiri samrøður við lögmlálaráðharran og

uttanríkisráðharran í dögnum frá 27. mars 1917, tá ið hann í fjarriti frá Jóannesi Paturssyni á fyrsta sinni fekk kunnleika til adressuna¹⁶⁰ til 17. apríl 1917, har hann hevði „*underrettet*“ um bønarbrævið, soleiðis sum Jóannes Patursson orðaði seg í fjarritinum til danska sendiharran í London 21. apríl 1917. Tað hevur neyvnan snúð seg um veruligar samráðingar millum Edward Mortensen og dansku stjórnina; heldur hevur tað verið um óformligar samrøður. Tað sæst m.a. av tí, at hvørki Scavenius ella Edward Mortensen mótvegis kanningarnevndini minnst dagfestingar ella nágreiniligt innihald í samrøðunum. Scavenius nýtir eins og Edward Mortensen veikar orðingar, t.d. „*Jeg maa være gaaet ud fra*“, tá ið hann sipar til innihaldið í samrøðunum millum hann og Edward Mortensen um bønarbrævið, men nakað mótstríð er ikki millum sjónarmið teirra. Tvørturímóti. Edward Mortensen var, eins og Jóannes Patursson, í góðari trúgv, tá ið hann sendi fjarrit og brøv til Jóannes Patursson í apríl 1917.

Tá ið Scavenius á ráðharrafundi 7. mai 1917 segði, at adressumenninir ikki vendu sær til dansku stjórnina fyrr enn eftir at adressan var send til London, so kann hann sostatt einans hava sipað til tey reint formligu viðurskiftini rundan um uttanáskriftina og móttøkuna av sjálvum bønarbrævinum, meðan hann ikki hugsaði um óformligu samrøðurnar, sum hann frammanundan hevði havt við Edward Mortensen.¹⁶¹ Sambært tí, sum Scavenius segði á ráðharrafundinum 7. mai 1917 kann staðfestast, at ein formlig góðkenning frá Uttanríkismálaráðnum um, at bønarbrævið kundi sendast til danska sendiharran í London ikki var til taks, tá ið Jóannes Patursson sendi hana avstað, men ein av grundunum til, at Scavenius ikki metti hetta hava nakran týdning í apríl-mai 1917 var uttan iva tann, at hann frammanundan hevði tosað óformliga við Edward Mortensen um, hvussu bønarbrævið í verki kundi sendast til London. Edward Mortensen hevði av hesum samrøðum fingið „*den Opfattelse*“, at ein formlig góðkenning ikki var neyðug. Hetta skilst eisini beinleiðis av brøvum frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson og Andreas Ziska, dagfest 5. og 8. apríl 1917, har tað einsljóðandi stendur, at Scavenius „*so*“ – t.e. eftir at sendiharrin í London hevði fingið bønarbrævið – „*vildi geva gesantinum instruksir*“.¹⁶² Havnar Framburðsfelag hevði sambært gerðabókini, dagfest 15. apríl 1917, fingið somu fatan av málinum: „*Danska ríkisstýrið vildi óivað geva umboðsmanni sínum í London „instruksir” hesum máli*

viðvíkjandi".¹⁶³ Tað einasta, sum manglaði sambært hesum, var eitt reint formlig loyvi, sum í veruleikanum ongan týdning hevði.

Hendan bleyta tulkingin av álvarseminum í tí reint formliga óreglusemi, sum Jóannes Patursson og adressumenninir framdu í døgnum aftaná 17. apríl 1917, samsvarar harumframt við tað, sum Scavenius upplýsti fyri kanningarnevndini í 1919: „*det kan karakteriseres som i formel Henseende ukorrekt, at den omtalte Adresse blev direkte tilstillet Gesandten i London, hvorved dog ingen Skade var sket, idet man stadig var indenfor de danske Myndigheders Omraade ...*“.¹⁶⁴

Formliga var tað, sum Jóannes Patursson gjørdi 17. apríl 1917 mett at vera „*ukorrekt*“ í 1919, men í verki metti uttanríkisráðharrin framvegis ikki, at framferðarhátturin hjá Jóannes Paturssyni var skaðiligur. Tað er einki, sum bendir á, at danski uttanríkisráðharrin nakrantíð – heldur ikki í 1919, tá ið hann var undir trýsti frá kanningarnevndini – metti gerðirnar hjá Jóannes Paturssyni at vera annað enn ein spurning um brot á reint formlig viðurskifti. Tað avgerandi fyri uttanríkisráðharran var, at tá samanum kom var ikki farið uttan um „*de danske Myndigheders Omraade*“.

Niðurstøðan er tí, at Edward Mortensen, sum var staddur í Keypmannahavn, hevði kunnað stjórnina um adressuna. Tað gjørdi hann í døgnum millum 27. mars 1917, tá ið hann fekk kunnleika til adressuna, og 5. apríl 1917, tá ið hann fjarritaði adressuna hjá danska sendiharranum í London til Jóannes Patursson, samstundis sum hann sendi eitt bræv til Jóannes Patursson, har hann skrivaði, at hann hevði fingið ta fatan,

Erik Scavenius var danskur uttanríkisráðharrin undir 1. heimsbardaga. Uttanríkispolitiskt tók hann sær av týdningarmiklum stórpolitiskum spurningum, meðan hann læt upp í hendurnar á stórum fyritøkum at fáa til vegar betri handilsviðurskifti við ymisk lond. Eins og Zahle metti Scavenius ikki, at tað, sum adressumenninir gjørdi undir 1. heimsbardaga var ríkisskaðiligt. Hinvegin helt hann ikki at tað var rætt hjá føroyingum at venda sær til bretsku stjórnina uttan um danskar myndugleikar.

at Scavenius ekki hevði nakað ímóti, at adressan varð send til danska sendiharran í London. Ósemjurnar millum Edward Mortensen og Scavenius tykjast einans vera um, hvussu orðini í hesum óformligu samrøðunum teirra millum eru fallin. Tað snýr seg ikki á nakran hátt um nakað avgerandi ósamsvar millum útlekkingar teirra, men tað er um formleika og praktiskar mannagongdir – hvør skuldi kunna hvønn, nær og í hvørjari raðfylgju. Tað kann hugsast, at Scavenius, Edward Mortensen og Jóannes Patursson, sum hava mett málið úr ymiskum politiskum og landafrøðiligum sjónarhornum, hava misskilt hvønn annan viðvíkjandi mannagongdini, – sum Scavenius velur at orða seg undir trýsti frá kanningarnevndini – men tað týðningarmesta keldutilfarið frá 1917 bendir á, at tað er minst líka sannlíkt, at ósamsvarið millum sjónarmiðini í frágreiðingunum stavar frá tí verjustøðu, sum Edward Mortensen og Scavenius hvør í sínum lagi vóru settir í av kanningarnevndini í 1919. Tað skilst m.a. á, at ongar grundleggjandi ósemjur eru millum frágreiðingarnar hjá teimum báðum høvuðspersónunum, sum kundu bent á, at nakað álitisbrot varð farið fram teirra millum. Tað er um ósamsvar um reint formlig viðurskifti, sum ongan týðning høvdu í 1917 og sum neyvan heldur høvdu havt nakran týðning í 1919, var tað ikki tí, at høvuðsmenninir í hesum máli hvør í sínum lagi noyddust at verja seg móti ágangandi spurningum frá eini politiskt settari kanningarnevnd. Henda verjustøða hevði við sær, at reint formlig viðurskifti og tey ymisku sjónarhornini hjá høvuðsmonnunum komu týðiligari til sjóndar, men innihaldsliga váttaðu báðar frágreiðingarnar, at danska stjórnin í veruleikanum hevði givið loyvi til, at bønarbrævið kundi sendast til danska sendiharran í London.

Í hesum samanhangi tykist spurningurin at vera, um Jóannes Patursson hevði fingið fulla vissu fyri, hvørja støðu danska stjórnin hevði til adressuna, áðrenn hann sendi hana til London, at hava lítið uppá seg. Tað er møguligt, at Jóannes Patursson var nakað bráður 17. apríl 1917, tá ið hann, uttan nakað formligt loyvi frá donsku stjórnini í Keypmannahavn, sendi adressuna til danska sendiharran í London, men í samanhangi við fjarritið frá Edwardi Mortensen, dagfest 5. apríl 1917 og serstakliga brøvini frá Edwardi Mortensen, m.a. tey, sum vóru dagfest 2. og 5. apríl 1917, – sum hann sambært kanningarnevndini fekk við postinum 17. apríl 1917 – kann hann ikki sigast at hava gjørt nakað, ið er

í stríð við ta vitan, sum hann hevði, eins og kanningarnevndin illtonkti hann fyri at hava gjørt, tvørturímóti. Tað er heldur einki í hesum, ið beinleiðis bendir á, at Jóannes Patursson hevði nakað annað í kvittanum enn at fáa flutningstrupulleikarnar til Føroya loystar sum skjótast – sjálvsagt við støði í einum átaki, sum fór at styrkja um Sjálvstýrisflokkinn í føroyskum politikki. Hartil kemur, – og hetta hevði Jóannes Patursson 17. apríl 1917 góða grund til at halda seg vita – at danska stjórnin í veruleikanum hevði givið loyvi til, at adressan kundi sendast til danska sendiharran í London. Spurningurin var einans, hvussu tað skuldi gerast. Ríkisskaðiligt virksemi er torført at síggja í nøkrum av tí, sum Jóannes Patursson og adressumenninir gjørdur í apríl 1917.

Adressan og bretska konsulin í Havn

Tann 19. apríl 1917 varð ein stórir brævbjálvi, sum innihelt nakrar av sjálvum undirskriftunum, avrit av bønabrævinum og eitt fylgiskjal frá teimum seks adressumonnunum, sendur við postinum til bretska konsulin í Havn, A. G. Coates. Dagin fyri høvdu sjálvstýringmenninir roynt at handa brævbjálvan beinleiðis til konsulin, men hesin hevði ikki tikið ímóti honum við tí grundgeving, at hann ikki vildi leggja seg út í føroyskan politikk. Tí varð brævbjálvin í staðin sendur við postinum.

Fylgiskjalið til konsulin, dagfest 18. apríl 1917, sum Jóannes Patursson hevði undirskrivað vegna hinar fimm adressumenninar, var soljóðandi: *„Paa egne og følgende Lagtingsmedlemmers Vegne, nemlig R. Niclasen, Th. Egholm, A. Nolsøe, J. H. Poulsen og M. A. Winther, har jeg herved den Ære at fremsende indlagde Kopi af en Folkeadresse til den britiske Regering. Adressen er den 17. ds. sendt til Ambassadøren i London, Hr. Castenskjold. Hr. Edw. Mortensen, Medlem af den danske Rigsdag, har ogsaa faaet Meddelelse. – Vi forventer Deres gunstige Assistance til Støtte for Adressen. Paa egne og de forannævnte Lagtingsmænds Vegne forbliver jeg. Deres ærbødige J. Patursson“*.¹⁶⁵ Allar orðingarnar í fylgiskjalinum vóru upprunaliga passivar og kunnandi, men Jóannes Patursson viðurkendi 20. februar 1919 fyri kanningarnevndini, at hann, uttan at hinir fimm adressumenninir vórðu kunnaðir um tað, hevði lagt ta meira virknu og áheitandi orðingina *„Vi forventer Deres gunstige Assistance til Støtte for Adressen“* afturat skjalinum til enska konsulin.¹⁶⁶

Tann avgerandi spurningurin, sum skal viðgerast her, er, hvat adressumenninir ætlaðu við skrivinum til bretska konsulin ella hvussu orðingarnar, sum Jóannes Patursson hevði lagt afturat

fylgiskjalinum, skuldu skiljast. Tí tað gjørdist í árunum aftaná 1917 ein av teimum stóru stríðsspurningunum millum adressumennin-
inar øðrumegin og amtmannin og kanningarnevndina hinumegin. Í Dimmalætting 9. februar 1918 setti amtmaðurin í eini yvirlýsing fram skuldsetingar móti adressumonnunum um „at der var forsøgt at sende den ommeldte adresse ad 2 veje forinden man henvendte sig til den danske Regering i København”¹⁶⁷ – t.e. í fyrra lagi, tað rættiliga ivasama uppáhaldið um, at adressumenninir høvdu roynt at senda adressuna beinleiðis til bretsku stjórnina gjøgnum danska sendiharran í London og í seinna lagi eina aðra ákæru um, at teir skuldu havt roynt at senda hana beinleiðis til bretsku stjórnina gjøgnum bretska konsulin í Havn. Tann seinna ákæran, ið kanningarnevndin setti fram saman við tí fyrru í frágreiðing síni og sum Wáhlin o.a. hava sett fram av nýggjum,¹⁶⁸ skal viðgerast gjølliga her.

Tann 9. februar 1918, t.e. sama dag, sum amtmaðurin setti fram skuldsetingarnar í Dimmalætting, sendi amtmaðurin yvirlýsingina til løgmláráðharran í Keypmannahavn. Løgmláráðið bað Edward Mortensen koma við eini frágreiðing um málið. Edward Mortensen svaraði í brævi 5. mars 1918, har hann avsannaði ákærunar hjá amtmanninum um, at ætlanin hevði verið at senda adressuna uttan um danskar myndugleikar. Hetta svarið lótu adressumenninir saman við øðrum tilfari prenta í Tingakrossi 20. mars 1918, stutt fyri lögtingsvalið, sum skuldi verða 24. apríl 1918. Teir 6 adressumenninir hildu uppá, at teir einans høvdu sent nakrar av sjálvum undirskriftunum til konsulin, fyri at hann kundi vátta, at tær vóru ektaðar, um so var, at bretska stjórnin, sum skuldi fáa sjálvtt bønabrævið frá danska sendiharranum í London, vendi sær til hansara. Og teir lögdu afturat: „vi aldrig har haft til Hensigt at sende den omtalte Adresse udenom danske Myndigheder eller forsøgt noget saadant”.¹⁶⁹

Henda frágreiðing hjá adressumonnunum í Tingakrossi fekk amtmannin tann 21. mars 1918 at venda sær til bretska konsulin, sum sama dag skrivliga váttaði, at hann hevði fingið ein tjúkkkan brævbjálva sendandi frá adressumonnunum. Í skrivinum til Rytter amtmann, nevndi bretska konsulin fyrst ta fyrru áheitanina frá 7. mars 1917 og síðan at hann seinni hevði „received a large envelope sealed which I returned unopened. I was informed that it contained a second Petition and I assumed that it was also to be sent by me to the British Government”.¹⁷⁰ Bretsku og hollendsku

varakonslarnir (Valdemar Lützen og Jens Evensen), sum bretska konsulin hevði samskipt við um tann stóra brævbjálvan, váttaðu 23. mars 1918 móttvegis amtmanninum frásøgnina hjá bretska konslinum. Í skrivinum til amtmannin skrivaðu teir m.a. at „*Efter hele den Maade, hvorpaa Konsulen omtalte Sagen, er ingen af os og har ingen af os været i Tvivl om, at han var blevet anmodet om at videresende Adressen til den engelske Regering*“.¹⁷¹ Próvtilfarið sendi Rytter 26. mars 1918 til donsku stjórnina. Tað vóru rættiliga álvarsamar skuldsetingar móti adressumonnunum, sum vóru grundaðar á nakrar rættiliga tungar próvførslur, ið amtmaðurin kundi leggja fyri donsku stjórnina. Adressumenninir vóru komnir undir trýst av amtmanninum

Í fyrra lagi er tað úr keldukritiskum sjónarhorni ógvuliga torført at vísa aftur, at størri tyngd liggur aftanfyri útsøgnina hjá bretska konslinum í Havn, enn hjá adressumonnunum í Tingakrossi. Bretski konsulin, sum amtmaðurin beinleiðis hevði illtonktan fyri at hava hjálpt adressumonnunum, hevði onga grund – sakliga ella ósakliga – til at stuðla amtmanninum í hesum málinum. Í mars 1918 var konsulin ikki partur í málinum og hevði tí ikki tað stóra at vinna ella tapa við at svara spurninginum frá amtmanninum. Adressumenninir, sum vardu seg móti ákærum frá amtmanninum, høvdu hinvegin, politiskt nógv at vinna við at seta seg upp ímóti ella fáa víst aftur ákærunum frá amtmanninum. Bretski konsulin, onnur høvuðskeldan til spurningin um, hvat adressumenninir ætlaðu, tá ið teir sendu honum brævbjálvan við sjálvum undirskriftunum, er sostatt óheftari enn hin høvuðskeldan, adressumenninir.

Í øðrum lagi váttaðu konsulin og varakonslarnir fyri amtmanninum, at Jóannes Patursson og adressumenninir ikki einans kundu skuldsetast fyri at hava sent adressuna til danska sendiharran í London, áðrenn teir finga endaligu góðkenningina frá stjórnini í Keypmannahavn. Amtmaðurin kundi harumframt skuldseta Jóannes Patursson og adressumenninar fyri at hava roynt at senda adressuna uttan um allar danskar myndugleikar. Konsulin og varakonslarnir váttaðu ikki einans móttvegis amtmanninum, at adressumenninir – beinleiðis í stríð við einmæltu lögtingssamtyktina frá 3. apríl 1917 – *upprunaliga ætlaðu* at senda adressuna uttan um „*vedkommende danske statsmyndigheder*“. Teir váttaðu eisini, at teir seks sjálvstýrismenninir beinleiðis virkaðu fyri og seinni *royndu* at fara uttan um *allar* danskar myndugleikar

við bönarbrævinum. Her snúði tað seg um skuldsetingar, sum vóru nakað álvarsamari enn skuldsetingin um, at bönarbrævið ikki varð sent til tann *rætta* danska myndugleikan. Tí bretska konsulin í Havn fellur fullkomiliga uttanfyri hugtakið „danskur myndugleiki“.

Tað er møgult, at adressumenninir hava vitað um, at teir við at venda sær til bretska konsulin tóku eitt stig, sum var í stríð við røttu mannagongdirnar. Tað var í øllum fornum eitt átak, ið lætt kundi tulkast at vera uttanríkispolitiskt og harvið hoyrði tað til ríkismyndugleikarnar í Keypmannahavn. Tann 14. mars 1919 segði Scavenius ikki heilt óvæntað fyri kanningarnevnd Landstingsins, at høvdu adressumenninir vent sær til bretska konsulin í Havn við tí ætlan at fáa hann at venda sær beinleiðis til bretska stjórnina við bönarbrævinum, – men tað ivaðist hann í – so var tað *„ikke alene ukorrekt, men uheldig i politisk Henseende, idet det vilde betyde en direkte Henvendelse til en fremmed Regering fra en Del af den danske Stat udenom de Myndigheder, der lovligt varetager Forbindelsen mellem den danske Stat og de fremmede Regeringer. Dette maatte jeg tage afstand fra ...“*.¹⁷² Scavenius legði tó afturat, at tað ikki var *„nogen praktisk vej“*, tí bretska stjórnin fór neyvan at gera nakað við eina tílíka umbøn *„med mindre den blev støttet af den danske Regering, saaledes som det ogsaa synes at fremgaa af den britiske Konsuls Forlangende om, at Amtmanden, d.v.s. den danske Regerings Repræsentant paa Færøerne, skulde anbefale Adressen“*. Scavenius tók sostatt sjálva ákærana um, at adressumenninir ætlaðu at venda sær beinleiðis til bretska stjórnina í álvara, men hann metti í fyrri lagi ikki, at hald var í henni, og í seinna lagi peikaði hann á linnandi umstøður.

Tað er heldur ikki vist, at Scavenius, Jóannes Patursson og adressumenninir høvdu somu fatan av álvarseminum í málinum í krígsárinum 1917, sum teir høvdu í friðarárinum 1919, tá ið teir noyddust at verja seg móti ágangandi spurningum frá eini kanningarnevnd, sum royndi at knýta adressumálið uppí politiskar stríðsspurningar í Danmark. Tað ber í øllum fornum til at peika á fleiri serstøk viðurskipti í 1917, sum mugu metast at vera linnandi umstøður hjá sjálvstýrismonnunum, tá ið teir 19. apríl vendu sær til bretska konsulin í Havn – uttan mun til, hvat teir annars ætlaðu, at konsulin skuldi gera við bönarbrævið og undirskriftirnar. Í fyrsta lagi kunnu Jóannes Patursson og adressumenninir neyvan hava mett, at skrivið til konsulin var

nakað stórt lógarbrot, tí amtmaðurin hevði ikki sett seg upp ímóti eini líknandi áheitan frá sjálvstýrismonnunum 7. mars 1917. Tvørturímóti viðmælti amtmaðurin hesi áheitanini, tá ið konsulin kravdi tað fyri at gera nakað við málið. Í øðrum lagi hevði Jóannes Patursson undir orðaskiftinum í Løgtinginum nevnt tann móguleikan at senda bønarbrævið gjøgnum bretska konsulin í Havn. Hetta sæst av eini loyniligari frágreiðing, sum amtmaðurin sendi til Løgmálaráðið 18. apríl 1917.¹⁷³ Ætlanin at nýta konsulin á onkran hátt hevur sostatt ikki verið duld fyri donskum og føroyskum myndugleikum, tvørturímóti. Í triðja lagi sæst av somu loyniligu frágreiðing amtmansins til Løgmálaráðið, at hann ikki móttvegis donskum myndugleikum mótmælti ætlanunum hjá Jóanni Paturssyni og adressumonnunum hesum viðvíkjandi. Tvørturímóti sær tað út til, at amtmaðurin metti eina móguliga áheitan á bretska stjórnina umvegis bretska konsulin í Havn at vera eina linnandi støðu, mett í samband við, at hann illtonkti adressumenninir fyri upprunaliga at hava havt ætlanir um at senda adressuna beinleiðis til bretska stjórnina. Í fjórða lagi kunnu adressumenninir neyvan hava gingið út frá, at konsulin, uttan góðkenning amtmansins, fór at senda bønarbrævið beinleiðis til bretska stjórnina, tí tað hevði hann longu gjørt teimum greitt 7. mars í 1917, at hann ikki fór at gera. Mett í hesum høpi var tað kanska ikki so lógið, at hvørki danska stjórnin, sum umvegis amtmannin kendu til ætlanirnar hjá adressumonnunum at nýta bretska konsulin í Havn, ella Ríkisdagurin, gjørdi nakað við málið í oktober 1917, tá ið tað var til viðgerðar í Fólkattinginum.

Amtmaðurin setti fyrstu ferð fram ákærana um teir báðar vegirnar í Løgtinginum 3. september 1917 og hon varð, eftir at dansk bløð, m.a. dagblaðið „*København*“, høvdu umrøtt málið, viðgjørd í Fólkattinginum 22. og 29. oktober 1917 av fólkatingsmanninum Vanggard. Edward Mortensen vísti aftur ákærurnar av Fólkatingsins røðarapalli og einki meira varð gjørt við málið tá.¹⁷⁴ Tann 9. februar 1918, tá ið amtmaðurin alment skuldsetti adressumenninar fyri, gjøgnum danska sendiharran í London og bretska konsulin í Havn, at hava roynt at fara uttan um donsku myndugleikarnar við bønarbrævinum, hevði hann fullkomuliga skift støðu til álvarsemið í tí, sum adressumenninir gjørdi í apríl 1917. Tað er í sjálvum sær óviðkomandi fyri ákærurnar móti adressumonnunum, tí teir kundu ikki í februar-apríl

1917 virka út frá sjónarmiðum hjá amtmanninum, sum ikki byrjaðu at koma til sjóndar fyrr enn aftaná september 1917. Hinvegin noyddust teir í mars 1918 at verja seg móti ákærum og nýggjum próvtilfari, sum amtmaðurin tá setti fram móti teimum. Hetta ósamsvarið millum gerðir amtmansins, tá ið hann viðmælti umbønina til bretsku stjórnina, sum Framburðsfelagið handaði konslinum 7. mars 1917 og áhaldandi stríð hansara móti fólkaadressuni, sum hann helt uppá var ríkisskaðilig, peikaði Scavenius eisini á mótvegis kanningarnevndini í 1919. „Jeg maa maaske tillade mig at at sige, at jeg herefter ikke rigtig forstaar Amtmandens Holdning i hele denne Sag, hvorfor han, som det synes at fremgaa af det ophlyste, saa heftig har bekæmpet Tanken om den saakaldte Folkeadresse, der dog skulde fremsendes gennem de danske Myndigheder, samtidig med, at han har kunnet anbefale en Adresse, som det var Meningen at tilstille den britiske Regering direkte gennem den britiske Konsul paa Færøerne uden om den danske Regering“.¹⁷⁵ Hóast tann yvirskipaði samanhangurin í apríl 1917 tískil ger tað lítið sannlíkt, at adressumenninir nakrantíð kunnu hava mett, at konsulin, uttan góðkenning frá amtmanninum, fór at senda bønabrævið beinleiðis til bretsku stjórnina í London, so broytir tað ikki tann veruleika, at adressumenninir í mars 1918 noyddust at verja seg móti ítøkiligum ákærum og próvtilfari, sum amtmaðurin tá hevði fingið til vegar. Hetta ósamsvarið millum yvirskipaðar samanhangir og ítøkiligt próvtilfar, ger tað neyðugt at hyggja nærri at próvtilfarinum, sum amtmaðurin útvegaði sær í mars 1918.

Keldukritiskt sæð noyðast vit at leggja størri dent á skrivið frá bretska konslinum, enn á tað, sum adressumenninir skrivaðu í Tingakrossi í mars 1918. Her er vert at geva gætur, at ein nærlesing av keldunum staðfestir, at meðan eingin ivi er um, hvat hollendsku og bretsku varakonslarnir mettu, at Jóannes Patursson og adressumenninir 19. apríl 1917 høvdu biðið bretska konsulin gera, so var bretski konsulin ikki so avgjördur sjálvur. Tí meðan varakonslarnir í sínum skrivi til amtmannin nýttu tað rættiliga avgjördu orðingina „ingen ... Tvivl om“ í sambandi við tað, sum adressumenninir høvdu biðið konsulin gera, so nýtti bretski konsulin her eitt veikari orð „assumed“ – t.e. „gekk út frá“. Hesin munurin er ikki uttan týdning, serstakliga tá havt verður í huga, at tað er skrivið frá bretska konslinum, dagfest 21. mars 1918, sum er *høvuðskeldan* til spurningin, meðan skrivið

frá varakonsulunum, dagfest 23. mars 1918, er at meta sum ein *stuðulskelda*, ið harumframt er *óbeinleiðis* – hon byggir á samrøður við høvuðskelduna – bretska konsulin. Tað merkir, at tá ið konsulin einans „*gekk út frá*“, at adressumenninir høvdu heitt á hann um at senda brævbjálvan til bretsku stjórnina, so er skrivið ikki beinleiðis í stríð við tað, sum adressumenninir søgdu í Tingakrossi. Henda óvissa í skrivinum frá konslinum kemst óivað av, at hann ongantíð opnaði tann tjúkka brævbjálvan við bønarbrævinum, undirskriftunum og fylgiskjalinum. Við støði í próvtilfarinum frá bretska konslinum er tað tí ein tulk-ingarspurningur, um adressumenninir veruliga ætlaðu, at konsulin skuldi senda innihaldið í brævbjálvanum til bretsku stjórnina, ella um teir, sum teir skrivaðu í Tingakrossi 20. mars 1918, einans ætlaðu at geva honum nakrar av sjálvum undirskriftunum til gjøgnumsyn.

Hóast tað sostatt ikki ber til at gera av henda spurning til fyrimuns fyri amtmannin ella sjálvstýrismenninar, so benda váttanirnar frá konslinum og varakonsulunum á eina haldgóða grund til at koma til ta niðurstøðu, at konsulin hevði fingið ta *fatan*, at sjálvstýrismenninir høvdu heitt á hann um at senda bønarbrævið beinleiðis til bretsku stjórnina í London; men tað er ikki nakað prógv fyri, at adressumenninir høvdu *ætlað*, at konsulin skuldi fáa ta *fatan* av málinum. Í einum brævi frá Andreasi Ziska til blaðstjóran á Føroyatíðindi, Johan Mortensen á Tvøroyri, dagfest 13. apríl 1917, – t.e. fimm dagar áðrenn tann stóri brævbjálvin við m.a. undirskriftunum varð sendur til konsulin – har blaðstjórin verður kunnaður um øll viðurskipti viðvíkjandi adressuni, eru orðingar, sum tvørturímóti stuðla tí, adressumenninir skrivaðu í Tingakrossi 20. mars 1918. Andreas Ziska skrivaði 13. apríl 1917, at „*Vi tænker ogsaa at sende Afskrift i engelsk Oversættelse til den britiske Konsul i Thorshavn og samtidig sende ham Originalerne til Eftersyn, for at han kan overbevise sig og sin Regering om Rigtigheden af det, der fremsendes*“.¹⁷⁶ Hóast tað ber til at halda uppá, at innihaldið í brøvum millum sjálvstýrismenn kann vera tillagað við tí endamáli, at sannføra ivandi sjálvstýrismenn um tað rætta í at senda adressuna beinleiðis til konsulin, so hevði tann sannførdi adressumaðurin Andreas Ziska onga grund til at fjala nakað fyri tí eins sannførda Johan Mortensen, sum í Føroyatíðindi 12. mars 1917 hevði skrivað, at tað einasta rætta var, at „*Lagtinget ... henvender sig direkte til det britiske war office*“.¹⁷⁷

Abraham George Coates var bretskur konsul í Føroyum frá 1907 til 1919. Rytter hevði hann av órøttum illtonktan fyri at stuðla adressumonnunum við ætlanunum at senda bønarbrævið beinleiðis til bretska stjórnina. Coates sýtti fyri at gera nakað við áheitanir til bretska stjórnina, sum hann fekk frá føroyingum, uttan góðkenning og viðmæli frá amtmanninum. Her sæst hann uttanfyri bretska konsulatið í Havn – núverandi KFUK. Mynd: Bette Johansen.

Brævið prógvar sostatt, at í øllum førum nakrir – um ikki allir – av adressumonnunum ikki ætlaðu at nýta bretska konsulin sum sendiboð til bretska stjórnina, teir ætlaðu einans at senda honum nakrar av undirskriftunum til gjøgnumsyn.

Tað er tó ein sannroynd, at konsulin, sambært skrivinum til amtmannin, dagfest 21. mars 1918, ikki fekk akkurát hesa fatan av málinum, tá ið hann 19. apríl 1917 fekk tann stóra brævbjálvan við undirskriftunum. Tann avgerandi spurningurin er, um konsulin hevði fingið eina fatan av málinum, sum samsvaraði við innihaldið í brævinum frá Andreas Ziska til Johan Mortensen, um so var, at hann hevði opnað brævbjálvan og lisið fylgiskjalið. Kanningarnevndin róði í 1919 framundir, at orðingarnar í fylgiskjalinum, sum Jóannes Patursson hevði

lagt afturat – „*Vi forventer Deres gunstige Assistance til Støtte for Adressen*” – skuldu skiljast á tann hátt, at Jóannes Patursson royndi at fáa konsulin til beinleiðis at stuðla átakinum, so at hann fór at halda, at hann varð biðin um at senda bønarbrævið beinleiðis til bretsku stjórnina í London. Mett í høpi við m.a. omannevnda brævi frá Andreasi Ziska til Johan Mortensen er tað kortini lítið sannlíkt, at adressumenninir ætlaðu annað við skrivinum til konsulin enn tað, sum teir hildu uppá í Tingakrossi 20. mars 1918, t.e. lata honum nakrar av undirskriftunum til gjøgnumsyn. Tær kunnandi orðingarnar í fylgiskjalinum styðja hetta uppáhaldið, men tær virknu og áheitandi orðingarnar í fylgiskjalinum, sum Jóannes Patursson av sínum eintingum hevði lagt afturat, lata sambært kanningarnevndini upp fyri tí meira fjøltáttaða tulkingarmøguleikanum, at Jóannes Patursson vildi varðveita møguleikan fyri, at konsulin kom til ta niðurstøðu, at adressumenninir høvdu heitt á hann um beinleiðis at stuðla átakinum, t.e. at senda bønarbrævið og undirskriftirnar til stjórnina í London.

Fyrr er víst á, at Jóannes Patursson í almennum skrivum kundi finna uppá at taka aðrar sjálvstýrismenn sum trygd fyri egnum sjónarmiðum og gerðum, uttan at hann frammanundan hevði tryggjað sær, at teir tóku undir við honum. Hesin framferðarháttur kann eisini hava verið nýttur í sambandi við fylgiskjalið til konsulin. Tað er kortini ikki eitt prógv fyri, at Jóannes Patursson hevði fjaldar „ríkisskaðiligar” ætlanir, tá ið hann sendi adressuna til bretska konsulin í Havn saman við einum í høvuðsheitum kunnandi fylgiskjali, hóast orðingar í bønarbrævinum og samskipti hansara við íslendsku stjórnina kundu bent á, at sjálvstýrispolitisk sjónarmið høvdu ein ávísan týdning. Tað sæst m.a. av tí, at einki bendir á, at Jóannes Patursson – ella sjálvstýrismenninir – í apríl 1917 høvdu nakra grund til at halda, at amtmaðurin ella ríkismyndugleikarnir fóru at meta skrivið ella áheitanina á konsulin frá 19. apríl 1917 at vera samlíka við „*rigsskadelig Adfærd*”. Amtmaðurin hevði 8. mars 1917 givið konslinum eitt viðmæli til eitt líknandi bønarbræv, sum Jóannes Patursson hevði handað honum 7. mars 1917. Uttan mun til, hvussu avgerðin hjá Jóannes Paturssyni og hinum adressumonnunum tann 19. apríl 1917 at senda bønarbrævið, undirskriftirnar og fylgiskjalið til bretska konsulin í Havn verður skilt, so má hon tulkast í samanhangi við atferðina hjá

amtmaninum viðvíkjandi áheitanunum á konsulin 24. februar og serstakliga 7. mars 1917 – tá ið Framburðsfelagið eisini stóð aftanfyri. Hartil kemur, at hvørki amtmaðurin, Jóannes Patursson ella hinir sjálvstýrismenninir kunnu í álvara hava roknað við, at konsulin fór at gera nakað við skrivið uttan góðkenning frá amtmaninum.

Hesin yvirskipaði samanhangurin má metast at vera ein sera týðandi linnandi støða hjá Jóannes Paturssyni, sama um hann við skrivinum til konsulin ætlaði at venda sær beinleiðis til bretskar myndugleikar, ella um hann, eins og hinir adressumenninir, einans ætlaði at kunna konsulin um innihaldið í adressuni. Uppáhaldið hjá amtmaninum og kanningarnevndini hesum viðvíkjandi stendur sostatt ikki serliga sterkt.

Flutningstrupulleikar og sjálvstýrispolitikkur

Higartil hevur í høvuðsheitum verið roynt at viðgera tey viðurskifti, sum hava týdning fyri, at ein haldgóð meting kann gerast av gerðunum hjá adressumonnunum viðvíkjandi bønarbrævinum til bretsku stjórnina. Ákærurnar hjá amtmanninum um, at adressumenninir við politiskum vinningi í huga ætlaðu og royndu at senda adressuna til bretsku stjórnina uttan um danskar myndugleikar, eru viðgjørðar í hesum samanhangi. Í hesum parti skal tað, sum higartil er komið fram til, nýtast til at varpa ljós á leiklutin hjá Rytter amtmanni, serstakliga skuldsetingar hansara móti adressumonnunum um, at fjaldar politiskar ætlanir, sum vóru beinleiðis loysingarsinnaðar, vóru grundarlag undir bønarbrævinum. Tað er rættiliga týðiligt, at persónligu viðurskifti amtmansins við sjálvstýrisrørsluna høvdu avgerandi týdning fyri, at adressumálið gjørdist ein politisk gøla í Føroyum. Tað ber í veruleikanum til at spyrja, um adressan yvirhøvur hevði tikið seg upp, um amtmaðurin í februar 1917 hevði verið minni stívrændur mótvegis umbønini hjá Jóannesi Paturssyni o.ø. um at fáa Løgtingið kallað saman at viðgera flutningstrupulleikarnar, tí júst tað kann sigast at hava verið høvuðsgrundin til, at Havnar Framburðsfelag fór undir adressuátakið. Hinvegin ber til at peika á, at sjálvstýrisformaðurin var ikki minni stívrændur, tí amtmaðurin hevði sínar grundir til ikki at kalla Løgtingið saman, m.a. at vørunevndin arbeiddi við trupulleikanum og meirilutin av lögtingsmonnunum ynsktu ikki Løgtingið kallað saman. Viðurskifti amtmansins við føroysku sjálvstýrisrørsluna og serstakliga ákærur hansara móti adressumonnunum um, at ríkisskaðiligar og loysingarsinnaðar ætlanir vóru støði undir bønarbrævinum, verða viðgjørðar nágreiniligari her.

Svenning Rytter, Føroya amtmaður frá 1911 til 1918, stuðlaði Sambandsflokkinum í Løgtinginum. Truplu viðurskiptini millum Rytter og Sjálvstýrisflokkinn vóru høvuðsorsøkin til, at adressumálið gjørdist eitt politiskt stríðsmál í Føroyum, men tað var politiska stríðið um stjórnarvaldið í Danmark, sum gjørdi, at adressumálið varð knýtt upp í danskan politikk í 1918. Mynd: Føroya Fornminnisavni.

Rytter, sum greitt hevði víst á, at hann ikki helt nógv um føroysku sjálvstýrisrørsluna sum heild, serstakliga bar hann agg til sjálvstýrisformannin Jóannes Patursson, hevði longu áðrenn bønabrævið varð sent til London gjørt sær nakrar metingar um, hví adressan hevði alstóran týdning fyri adressumenninar, serstakliga Jóannes Patursson. At amtmaðurin ikki einans var politiskt ósamdur við sjálvstýrisformanninum, sæst m.a. av eini loyniligari frágreiðing, sum hann sendi til Løg málaráðið 18. apríl 1917. Her skrivaði Rytter rættiliga bersøgið, at politisku málini hjá Jóannesi Paturssyni vóru „meget ondartet“ og at hann „ikke staar til Troende“.¹⁷⁸

Sjálvstýrismenninir høvdu heldur ikki nógv gott at siga um persónligu eginleikarnar hjá Rytter, hóast teir høvdu virðing

fyri hansara yrkisluga arbeiði. Edward Mortensen segði í 1919 við kanningarnevnd Landstingsins, at „Jeg anser fhv. Amtmand Rytter for en stor Arbejdeskraft ... men ... Hr. Rytter er en meget herskesyg Person ... man ikke altid har kunnet stole paa“.¹⁷⁹ Dansk forsættisráðharrin, C. Th. Zahle, segði, at „Amtmanden mangler jo fuldstændig Smidighed“¹⁸⁰ og 13. januar 1919 segði C. Th. Zahle fyri kanningarnevndini, at Rytter var „præget af en tung Stædighed, som jeg har opfattet som en Naturfejl, han ikke var Herre over“.¹⁸¹ Sjálvstýrismaðurin Rasmus Rasmussen, sum var ímóti adressuni og sat í Vørunevndini saman við Rytter, segði 28. februar 1919 fyri kanningarnevndini, at „... i alle Ting, der vedrører Handelsvæsen og den Slags, anser jeg ham for en Dygtighed, absolut, men overfor aandelige Rørelser i det hele taget og nationale Rørelser i Særdeleshed er Amtmand Rytter efter min Opfattelse ikke alene uforstaaende, men han er fuldkommen blind. Der mangler noget i hans aandelige Habitus, i, at han kan komme i Forhold til den Slags“.¹⁸² Sambært Hans Jacob Debes søgufroðingi var Rytter heldur ikki heilt rættvísur, tá ið hann hevði við fóroyskar sjálvstýrismenn at gera. Undir fyrra heimsbardaga, tá ið petroleumstrot var, hevði hann m.a. játtað Havnar Klubba, har sambandsmenn ofta hittust, petroleum, meðan hann hevði noktað dansistovum, har mest sjálvstýrismenn hittust, at fáa petroleum.¹⁸³ Sambandsmenn høvdu aðrar meira positivar lýsingar av amtmanninum.¹⁸⁴ Tær flestu lýsingarnar av Rytter benda á, at hann persónliga hevði nakrar eginleikar, sum gjørdtu tað ógvuliga trupult at samstarva við hann, meðan hann yrkisluga var ein dugnaligur og arbeiðssamur embætismaður.

Ákærur amtmansins móti adressumonnunum

At tað vóru samstarvstrupulleikar millum amtmannin og sjálvstýrismenninar, sæst eisini á loyniligu frágreiðing amtmansins til Løg málaráðið frá 18. apríl 1917, har hann uttan fyrivarni leggur fram „Ophavsmændenes Motiver“ fyri at virka fyri adressuni. Í hesi frágreiðingini, sum týðiliga ber dóm av persónligum aggi millum Jóannes Patursson og amtmannin, setti hann fram fyra ákærur um politiskar grundir hjá serstakliga Jóannesi Paturssyni fyri at fara undir adressuátakið: „Formaalet med Adressen fra Kongsbonde Paturssons Side var overhovedet ikke det at skaffe Færøerne ny Forsyning med Levnedsmidler.... Det Patursson tilsigtede, var nemlig, dels at ramme lagtingets Flertal, Sambandspartiet, derved at det overfor Befolkningen fik Udseende af, at det ikke var de danske

*Myndigheder eller det af Lagtinget nedsatte Udvalg, der havde aabnet Udvej for Forsyning med Levnedsmidler, men derimod nogle Selvstyremænd med Kongsbonde Patursson selv i Spidsen, dels at knytte en saa tæt Forbindelse med Island som muligt og helst saaledes, at Færøerne blev afhængige af Island med Hensyn til Tilførsel af Varer, dels, og maaske navnlig, at skabe et Præcedens for direkte Forhandling mellem „det færøske folk” og en udenlandsk Stat undenom de danske Statsmyndigheder (i Lighed med, hvad der under Krigen har fundet Sted fra islandsk Side) for saaledes at forberede Opløsningen af den statsretlige Forbindelse mellem Færøerne og Danmark, og dels at faa godtgjort, at det paa et kritisk Tidspunkt i Færøernes Historie har været nødvendigt at paakalde sig Islands og Englands hjælp for at skaffe Færøerne Levnedsmidler, idet Danmarks Regering intet vilde gøre eller intet kunde gøre”.*¹⁸⁵ Sambært Rytter snúði adressan seg als ikki um vøruflutningin til Føroya; hon snúði seg einans um víðgongdan sjálvstýrispolitikk, sum sjálvandi varð vendur ímóti sambandsmeirilutanum í Løgtinginum, men meira grundleggjandi móti donskum ríkisvaldi í Føroyum yvirhøvur.

Við hesum fyra skuldsetingunum móti ætlanunum við bønarbrævinum, harav tær trýggjar seinastu úr einum ríkisdonskum sjónarhorni kunnu metast sum „ríkisskaðiligar”, gjørdi amtmaðurin seg helst sekan í órímiliga hørðum ákærum móti Jóanni Paturssyni og adressumonnunum. Í veruleikanum snúði tað seg um rættiliga ivasamar tulkingar ella beinleiðis illgitingar um duldar grundgevingar og ætlanir, sum hann eingi haldgóð prógv hevði ella kundi hava fyri 18. apríl 1917.

Hóast tað millum søgufrøðingar ikki er full semja um, hvussu langt formaður Sjálvstýrisflokksins um hetta mundið vildi føra Føroyar á sjálvstýrisleið, so er tað ein sannroynd, at Sjálvstýrisflokkurin ikki var loysingarflokkur, hann var og er framvegis ein sjálvstýrisflokkur. Í stevnuskrá Sjálvstýrisflokksins frá 1909 stóð um hetta at lesa, at arbeiðast skuldi fyri, „at skaffe lagtinget så stor indflydelse og så meget selvstyre, som man kan opnå i god forståelse med regering og rigsdag”.¹⁸⁶ Tað er eingin grund til at halda, at meginparturin av tingmanning Sjálvstýrisflokksins ikki tók undir við stevnuskránni í 1917. Tvørturímóti verður hetta váttað av tí samskipti, sum adressumenninir, eisini Jóannes Patursson, høvdu við fólkatingsmannin Edward Mortensen í døggunum aftaná 27. mars 1917, tá ið hesin hevði fleiri óform-

ligar samrøður við danskar stjórnarlimir um ætlanirnar hjá adressumonnunum við bönarbrævinum. Adressumenninir royndu – hóast skuldsetingar um tað óvugta frá amtmanninum – at avgreiða bönarbrævið „i god forståelse med regering og rigsdag“ og tað ber til at siga, at tað eydnaðist teimum, tá ið danski sendiharrin í London 18. mai 1917 fekk boð um at halda fram at arbeiða við málinum. Mótstöðan móti bönarbrævinum kom frá amtmanninum og sambandsmeirilutanum í Løgtinginum, ikki frá ríkismyndugleikunum í Keypmannahavn.

Tað merkir ikki, at tað ber til at kveistra allar ákærur móti adressumonnunum um politiskar ætlanir burtur við tí grundgeving, at tað snúði seg um persónligar illgitingar. Serstakliga viðvíkjandi virkseminum hjá Jóannesi Paturssyni og teimum víðgongdastu sjálvstýrismonnunum er eingin ivi um, at tað lá ein fjald sjálvstýrispolitisk dagsskrá av onkrum slag í adressuni. Amtmaðurin gjørdi nógv burtur úr sambandinum, sum adressumenninir høvdu við íslendingar, og ein gjøgnumgongd av fjarrita- og brævasavninum hjá kanningarnevndini kundi bent á, at hann hevði rætt, tí Jóannes Patursson hevði einans havt samskipti við íslendsku stjórnina, ikki við danskar stjórnarmyndugleikar, viðvíkjandi móguleikanum fyri at finna eina loysn á flutningstrupulleikunum til Føroya. Hartil kemur, at ávísar orðingar síðst í bönarbrævinum – *„Den færøske Befolkning sætter sin fulde Lid til den brittiske Regerings Højsind, og vi har al Grund til at gøre dette, fordi der fra Englands Side tidligere i Krigstid, nemlig i 1809, er givet den færøske Befolkning lignende og større Indrømmelser og det endda paa et Tidspunkt, hvor det Land, hvortil Færøerne var knyttet, taltes blandt Englands Fjender“* – illa kunnu skiljast á annan hátt, enn at bönarbrævið upprunaliga varð ætlað at senda beinleiðis til bretsku stjórnina í London. Hetta var ein av grundunum til, at mótstöða var móti bönarbrævinum í Framburðsfelagnum longu 17. mars 1917. Amtmaðurin vísti eisini á tað í frágreiðing síni til Løgmálaráðið 18. apríl 1917: *„Saavel efter Adressens hele Ordlyd og Affattelse som efter den forudgaaende Agitation ... er det hævet over enhver Tvivl, at meningen med Adressen var, at den skulde oversendes den engelske Regering udenom enhver dansk Myndighed“*.¹⁸⁷ Tað var eisini tann fatan, sum sjálvstýrismaðurin Rasmus Rasmussen fekk av kjakinum í Framburðsfelagnum 17. mars 1917.¹⁸⁸

Nakað kundi tí bent á, at sjálvstýrispolitiskar ætlanir av

Rasmus Rasmussen var sjálvstýrismaður og limur í Vørunevnd Løgtingsins. Hann var ikki altíð samdur við Jóannesi Paturssyni. Hann tók ikki undir við at kalla Løgtingið saman at viðgera flutningstrupulleikarnar í februar 1917 og hann var ímóti bønarbrævinum.

onkrum slag frá byrjan høvdu ein ávísan týdning fyri nakrar av adressumonnunum. Tann avgerandi spurningurin er, um hesar ætlanir høvdu eitt *staðpolitiskt* innihald, sum í høvuðsheitum var vent móti politiska pallinum í Føroyum, Løgtinginum, ella um tær vóru av *ríkispolitiskum* slag, sum beinleiðis var vendur móti ríkismyndugleikunum í Keypmannahavn, t.e. móti donskum valdi sum heild í Føroyum. Amtmaðurin metti, at m.a. tær ágangandi orðingarnar síðst í bønarbrævinum vóru prógv fyri, at tað var um ein loysingarsinnað politisk ætlan, sum beinleiðis

var vend móti donskum valdi í Føroyum. Rasmus Rasmussen, sum var á fundinum í Havnar Framburðsfelag 17. mars 1917, róði hinvegin í 1919 framundir, at óhepnar orðingar kundu vera komnar í brævið av tankaloysi,¹⁸⁹ men tað er sum fyrr nevnt heldur ikki heilt óhugsandi, at tær ágangandi orðingarnar meir ella minni tilvitað vórðu settar í brævið við tí staðpolitiska endamáli at trýsta amtmannin til at kalla Løgtingið saman. Henda seinna tulkingin verður styðjað av, at tað eru tær einastu orðingarnar í keldutilfarinum, sum beinleiðis kunnu sigast at vera vendar móti donsku ríkismyndugleikunum. Nærum alt tað, sum adressumenninir annars skrivaðu og gjørdu viðvíkjandi bønarbrævinum, aftaná at Løgtingið varð kallað saman – eisini samskipti teirra við Ísland – peikar á eitt rættiliga neyvt samstarv millum teir og ríkismyndugleikarnar. Tað sær ikki út til, at nakrir upplýsingar hava verið duldir fyri ríkismyndugleikunum, tvørturímóti. Edward Mortensen fólkatingsmaður kunnaði gjølla stjórnina um nærum øll viðurskipti við adressuátakinum.

Tað er heldur eingin ivi um, at amtmaðurin tók ógvuliga rívan til viðvíkjandi ætlanunum hjá adressumonnunum í frágreiðingini til Løgmláráðið. Fyri tað fyrsta er tað einki í keldutilfarinum, sum beinleiðis prógvar, at nakar av adressumonnunum hevði loysingarsinnaðar ætlanir við bønarbrævinum. Í øðrum lagi vísa øll skjøl í málinum, – og tað átti Rytter at vita í februar 1917 – at hóast bønarbrævið innihelt óhepnar orðingar, vendar móti danska ríkinum, so var tað frá byrjan ætlanin hjá adressumonnunum at royna at fáa adressuna senda til bretsku stjórnina við støði í eini løgtingssamtykt. Tað er tí ikki heilt rætt, tá ið Rytter 18. apríl 1917 skrivaði til Løgmláráðið, at ætlanin var at senda adressuna til bretsku stjórnina „udenom enhver dansk Myndighed“. Løgtingið, sum hevði ein høgan danskan embætismann við víðfevndum eftirlitsheimildum í formanssessinum, var hóast alt ein almennur danskur myndugleiki í Føroyum. At Løgtingið í hesum samanhangi ikki var „den rette danske myndighed“, og at amtmaðurin og sambandsmeirilutin, tá ið uppskotið frá sjálvstýrismonnunum varð lagt fyri Løgtingið, ikki tóku undir við tí, er í hesum samanhangi óviðkomandi.

Hartil kemur, at í seinasta lagi 26. mars 1917 høvdu nakrir av adressumonnunum ítøkiligar ætlanir um, at Løgtingið skuldi senda adressuna til danska sendiharran í London við hjálp frá bretska konslinum í Havn, t.e. ikki beinleiðis til

bretskar myndugleikar. Sambært minnilutaálitinum, sum sjálfstýrismenninir lögdu fyri Løgtingið í døgnum aftaná 28. mars 1917 sæst harumframt, at tað skuldi gerast við góðkenning frá ríkismyndugleikunum. Tað er møguligt, at hesar broytingar í mun til upprunaligu ætlanirnar vórðu framdar orsakað av politiskum trýsti ella snildi í døgnum aftaná 18. mars 1917, men tað er í øllum forum greitt, at 26. mars 1917 vóru upprunaligu ætlanirnar hjá adressumonnunum gjørdar ítøkiligar á ein tílíkan hátt, at tær eisini fevndu um danskar ríkismyndugleikar.

Alt hetta – og at adressan varð feld í Løgtinginum 3. apríl 1917 – visti amtmaðurin frá viðgerðini í Løgtinginum, tá ið hann skrivaði loyniligu frágreiðing sína til Løg málaráðið 18. apríl 1917, men hann visti ikki, at adressan varð send til London dagin fyri; hann visti tí heldur ikki, hvussu hon var send. Í hesum høpi er tað áhugavert, at tað av frágreiðingini til Løg málaráðið sæst, at amtmaðurin hevði varhugan av, at adressumenninir ikki fóru at senda adressuna beinleiðis til bretsku stjórnina tá samanum kom. Seinast í brævinum skrivar amtmaðurin, at *„naar Adressen i sin Tid indsendes, vil det antagelig ske til den danske Regering eller den danske Gesandt i London“*.¹⁹⁰ Tað er vert at leggja til merkis, at amtmaðurin 18. apríl 1917 ikki tykist hava mett, at adressumenninir høvdu gjørt nakað skeivt og tað er ikki minni áhugavert, at tað heldur ikki sær út til, at hann hevur mett, at adressumenninir gjørdu nakað beinleiðis óregluligt, um teir vendu sær til bretska konsulin við bønarbrævinum, eins og teir høvdu gjørt 7. mars 1917. Í frágreiðingini skrivaði amtmaðurin, at *„Ministeriet ikke bør lade sig vildlede af at Kongsbonde Patursson senere i Lagtinget ... har udtalt, at man kunde tænke sig Muligheden af at fremsende Adressen „f.Eks. gennem den herværende engelske Konsul og gennem den danske Gesandt i London“ eller gennem Færøernes Folketingsmand“*. Setningurin, *„Det er nemlig utvivlsomt, at Paturssons ord, naar det drejer sig om Politik, ikke staar til Troende“*¹⁹¹, sum amtmaðurin hevur lagt afturat við skákskrift, tykist vera sjálv grundgevingin fyri, at ikki ber til at hava álit á nøkrum av tí, sum Jóannes Patursson segði um politisku ætlanir sínar.

Viðvíkjandi hesum ber kortini til at staðfesta, at orðini hjá Jóannesi Paturssyni vóru álfítandi, bønarbrævið varð roynt sent til London við hjálp frá sendiharranum, konslinum og ríkisdagsmanninum, men tað áhugaverda í hesum samanhangi er, at amtmaðurin í apríl 1917 metti tað vera linnandi umstøður

fyri adressumenninar, um teir upprunaliga høvdu havt ætlanir um at senda adressuna til bretsku stjórnina gjøgnum bretska konsulin í Havn og danska sendiharran í London ella gjøgnum føroyska ríkisdagsmannin. Hvørki í skrift (loyniliga frágreiðingin frá amtmanninum til Løgmálaráðið 18. apríl 1917) ella í verki (viðmælið amtmansins av áheitanunum frá Skipara- og Navigatorørfelagnum og Framburðsfelagnum á konsulin 24. februar og 7. mars 1917) sær tað út til, at amtmaðurin í februar-apríl 1917 metti tað vera átaluver, um so var, at adressumenninir vendu sær til konsulin, sendiharran ella ríkisdagsmannin við adressuni. Hinvegin, so skilst á omannevndu endurgevingum úr frágreiðingini frá 18. apríl 1917, at Rytter eftir øllum at døma ikki metti, at kjarnin í málinum snúði seg um, um tað, sum adressumenninir *seinni gjørd*, var rætt; kjarnin í málinum var sambært Rytter eftir øllum at døma tann, at tað sum adressumenninir *upprunaliga ætlaðu* var ríkisskaðiligt. Sjálfstýrismenninir skuldu sostatt ikki metast eftir tí, sum teir gjørd, teir skuldu metast eftir tí, sum teir ætlaðu at gera.

Henda ikki sørt lögna niðurstøða hjá amtmanninum hevði tó við sær, at hann, hóast skuldsetingar um duldar ætlanir, ikki beinleiðis skuldsetti adressumenninar fyri at hava *framt* nakað óreglusemi í frágreiðingini til Løgmálaráðið, men hann heitti á Løgmálaráðið um „*at dette overfor Lagtinget udtaler sin Tak for Tingets loyale Holdning i Sagen om Folkeadressen til den engelske Regering*“.¹⁹² Tann 22. juni 1917 sendi Løgmálaráðið eitt stutt bræv til Løgtingið, har takkað varð fyri handfaringina av málinum. „*Justitsministeriet udtaler herved overfor Lagtinget sin Tak for Tingets loyale Holdning i den i Tingets overordentlige Samling i indeværende Aar behandlede Sag vedrørende en paa Færøerne til Underskrift blandt Befolkningen udsendt Adresse til Storbritanniens Regering angaaende Sejladsen mellem Island og Færøerne. Zahle*“¹⁹³ Við skrivinum til Løgtingið ynskti forsætis- og løgmálaráðharrin C. Th. Zahle helst at fáa málið endaliga avgreitt á ein virðiligan hátt fyri allar partar í Løgtinginum.

Tað hevði tó ikki við sær, at amtmaðurin legði málið til viks. Tvørturímóti. Tann 23. juli 1917 hevði amtmaðurin eftir øllum at døma broytt støðu viðvíkjandi týðninginum av, at adressan varð send til bretsku stjórnina umvegis danska sendiharran í London og bretska konsulin í Havn. Frá hesum degi byrjaði amtmaðurin at senda brøv til forsætis- og løgmálaráðharran

C. Th. Zahle, har hann bað um svar viðvíkjandi uttanáskrift og avleiðing av bønarbrævinum¹⁹⁴ og 3. september 1917 reisti hann í Løgtinginum skuldsetingar móti adressumonnunum um, at teir høvdu havt í hyggju at fara uttan um danskar myndugleikar við adressuni.¹⁹⁵ Tann 29. oktober 1917, eftir at donsk bløð høvdu umrøtt málið, avsannaði Edward Mortensen í Fólkattinginum uppáhaldið hjá amtmanninum,¹⁹⁶ men 9. februar 1918, tá ið málið byrjaði at fáa politiskan týðning upp undir lögtingsvalið 24. apríl 1918, læt amtmaðurin áðurnevndu yvirlýsing prenta í Dimmalætting, har hann skuldsetti adressumenninar fyri í tveimum umfórum at hava roynt at fara uttan um danskar myndugleikar við bønarbrævinum.

Ákæran hjá amtmanninum viðvíkjandi sendiharranum í London kann setast í samband við tað, sum sendiharrin fjarritaði til Jóannes Patursson 20. apríl 1917; at adressan skuldi sendast „til den rette danske myndighed ... Justitsministeriet ad den sædvanlige, officielle Vej, Amtmand Rytter“. Tí var rætti myndugleikin „Justitsministeriet“ og „den sædvanlige, officielle Vej, Amtmand Rytter“, so kundi amtmaðurin seta ákæru fram móti adressumonnunum um, at teir fóru uttan um røttu donsku myndugleikarnar.

C. Th. Zahle, sum varð kunnaður um málið av amtmanninum í 1917, metti í skrivi til kanningarnevndina í 1919, at spurningurin um, um farið varð uttan um amtmannin við bønarbrævinum, var „ganske ligegyldig...“.¹⁹⁷ Farið varð uttan um amtmannin, „den sædvanlige, officielle Vej“, tað var helst eisini neyðugt, um adressan yvirhøvur skuldi verða send, men lögfrøðiliga kundi C. Th. Zahle ikki halda uppá, at nakað skeivt varð gjørt av teirri orsök. Hetta sæst m.a. av, at einki stóð um „den sædvanlige ... Vej“ í lögtingslógini frá 1854 og hartil funnust fordømi, góðkend av ríkismyndugleikunum, har samskiftið millum Løgtingið og ríkismyndugleikarnar gekk uttan um amtmannin. Í 1906, tá ið Jóannes Patursson kom aftur úr Keypmannahavn við einum „tilboði“ um økt sjálvstýri, sum hann hevði fingið frá ríkisstjórnini,¹⁹⁸ var tað, eins og viðvíkjandi adressuni, fólkatingsumboðið hjá føroyingum, ikki amtmaðurin, sum hevði samband við donsku ríkismyndugleikarnar. Adressumálið í 1917 skilur seg frá tilboðnum í 1906 á tann hátt, at meðan tilboðið snúði seg um innanríkispolitisk viðurskipti í danska ríkinum, so snúði adressumálið seg um viðurskipti ríkisins við umheimin. Hetta

hefur kortini minni at siga í hesum samanhangi, sum einans snýr seg um, hvønn veg samskiptið millum føroyingar og ríkisstjórnina skuldi ganga. Í ríkissamanhangi gjørdur adressumenninir einki óregluligt, hóast teir fóru uttan um amtmannin.

Viðvíkjandi sjálvari uttanáskriftini á bønarbrævinum hevði tað hinvegin avgerandi týdning fyri støðutakanina hjá donsku stjórnini, at sendiharrin í London, sjálv adressan, sum bønarbrævið varð sent til, var ein danskur myndugleiki. Tað váttaðu bæði uttanríkisráðharrin¹⁹⁹ og løgmálaráðharrin²⁰⁰ mótvegis kanningarnevndini í 1919. Hartil kom, at samstundis vendu adressumenninir sær til rætta danska myndugleikan, Løgmálaráðið, við bønarbrævinum, sum síðan vendi sær til Uttanríkismálaráðið við málinum. Tað er einki, sum bendir á, at C. Th. Zahle og Scavenius mettu tað at hava nakran týdning, at farið varð uttan um „den sædvanlige, officielle Vej“. Fyri kanningarnevndini søgdu báðir í 1919, at tað týdningarmesta var ikki, hvønn veg boðini komu stjórnini í hendi, men at boðini komu vegin fram.²⁰¹

Ákæran hjá amtmanninum viðvíkjandi seinna veginum, bretska konslinum í Havn, var nakað álvarsamari fyri sjálvstýrismenninar. Her var tað ikki einans vegin, sum ikki var „den sædvanlige“, men sjálv adressan, sum bønarbrævið varð send til, var í donskum ríkissamanhangi grundleggjandi skeiv. Tað sæst eisini av tí, sum uttanríkisráðharrin upplýsti fyri kanningarnevndini í 1919, at hann tá tók hesa ákærana í størri álvara enn ta fyrri.²⁰² Her má tó havast í huga, at viðmerkingar uttanríkisráðharrans eru vorðnar til tvey ár seinni, undir umstøðum, har hann var undir ákæru av kanningarnevndini og eftir at Danmark, umframt Vesturindisku Oyggjarnar, hevði mist Ísland. Viðmerkingarnar kunnu tí setast inn í tann í 1919 afturlítandi samanhang, at hevði tað í krígsárinum 1917 eydnast Jóannesi Paturssyni og adressumonnunum umvegis bretska konsulin í Havn at fáa beinleiðis samráðingar í lag millum føroyingar og bretska myndugleikar, – eins og íslendingar – so kundu Føroyar eins og Vesturindisku Oyggjarnar og Ísland gleppa dønnum av hondum undir krígunum. Tað er hinvegin einki í keldutilfarinum, sum bendir á, at danska stjórnin í 1917 hevði nakað ímóti einum samstarvi millum føroyingar og íslendingar. Sambært Edwardi Mortensen var tað tvørturímóti soleiðis, at bæði C. Th. Zahle og Scavenius høvdu „víst føroyingum á eitt

samarbeiði við Ísland”,²⁰³ hóast Scavenius á ráðharrafundinum 26. mars 1917 var nakað ivasamari viðvíkjandi eini beinleiðis áheitan á bretska stjórnina. Tað eru eingi haldgóð prógv fyri, at adressumenninir við skrivinum til bretska konsulin í Havn 19. apríl 1917 ætlaðu at fáa í lag sjálvstøðugar samráðingar við bretska stjórnina, sum skuldu nýtast til at slóða fyri loysing millum Danmark og Føroyar. Einku bendir heldur á, at danska stjórnin sá málið í hesum høpi.

Bønarbrævið – eitt staðpolitiskt átak í Føroyum

Til verju fyri flutningspolitiskar grundgevingar hjá Jóannesi Paturssyni og adressumonnunum við adressuni kann sigast, at ein adressa frá Føroya fólki til bretska stjórnina, sum eftir ætlan skuldi sendast umvegis onkrar danskar myndugleikar, t.d. Løgtingið ella sendiharran í London, samstundis sum bretski konsulin í Havn varð kunnaður um málið, kundi lagt eitt ávíst fólksligt trýst á bretska myndugleikarnar. Eitt trýst, sum amtmaðurin og almennir danskir myndugleikar eftir øllum at døma ikki megnaðu at leggja á bretska stjórnina. Hóast tað er ógvuliga ivasamt, hvat leggjast skal í upplýsingarnar í fjarritinum frá íslenska altingsformanninum til Jóannes Patursson frá 26. mars 1917, so hevði hann mótvegis Jóannesi Paturssyni staðfest, at fingur føroyingar loyvi frá bretum til fría sigling við vøru millum Ísland og Føroyar, so var tað „*de allerbedste Udsigter til*”, at íslenska stjórnin kundi hjálpa føroyingum við vøru. Harumframt ber til at siga, at uttan mun til, hvussu útlitini annars vóru fyri at fáa vøru til Føroya úr Íslandi, so var hetta ein móguleiki, sum, orsakað av kavbátakrígnum og vandasjógvinum kring bretska oyggjarnar, var beinleiðis neyðugur at royna. Tað sæst eisini av tí, at amtmaðurin longu í februar 1917 til fánýtis hevði roynt at útvega flutningsloyvi frá bretum til at flyta vøru úr Íslandi til Føroya.²⁰⁴ Hartil kemur so tað reint politiska í málinum: at tað staðpolitiskt fór at verða ein ósigur fyri sjálvstýrismenninar, um teir slakaðu fyri amtmanninum og sambandsmeirilutanum í Løgtinginum viðvíkjandi hesum – og ein politiskur sigur fyri Sjálvstýrisflokkinn, um átakið eydnaðist.

Tann loysingarsinnaða tulkingin hjá amtmanninum er so-statt rættiliga ófullfíggað. Ímóti hesum skuldsetingunum hjá amtmanninum – sum í høvuðsheitum grunda seg á tað sjónarmið, at Jóannes Patursson og adressumenninir ætlaðu at fáa

Í lag sjálvstøðugar samráðingar millum Føroyar og Ongland/Ísland – talar í fyrsta lagi, at adressan steðgaði hjá bretsku konslinum; adressan fór ikki víðari til bretsku stjórnina; *innihaldið* í bønarbrævinum, sum snúði seg um *flutningsloyvið* varð sent víðari til bretsku myndugleikarnar, men tað varð gjørt umvegis *røttu* donsku myndugleikarnar. Hesi viðurskifti eru í sjálvum sær ikki linnandi fyri tað, sum adressumenninir møguliga *ætlaðu* ella *royndu* at gera, tí orsøkin til at adressan steðgaði hjá konslinum hevði einki við teir at gera. Í øðrum lagi er tað nakað, sum bendir á, at teir flestu av adressumonnunum ongantíð *ætlaðu*, at konsulin skuldi senda bønarbrævið til bretsku stjórnina – hann skuldi einans kanna, um undirskriftirnar vóru sannar. Í triðja lagi mugu allir hava havt varhugan av, at konsulin ikki fór at senda adressuna víðari til bretskar myndugleikar, uttan at hann frammanundan hevði fingið eitt tilmæli frá amtmanninum, tí tað hevði hann kravt 7. mars 1917, tá ið teir royndu at senda eina líknandi umbøn til bretskar myndugleikar gjøgnum konsulin. Hesi viðurskifti eru ógvuliga avgerandi, linnandi umstøður hjá adressumonnunum, hóast tey ikki fullkomuliga frídøma Jóannes Patursson fyri ákærur um, at hann vónaði at konsulin, sum hevði trupult við at samstarva við amtmannin,²⁰⁵ fór at senda adressuna beinleiðis til bretskar myndugleikar. Í fjórða lagi ber til at siga, at atferðin hjá konslinum 24. februar og 8. mars 1917, tá ið hann fekk bønarbrøv frá Skipara- og Navigatørfelagnum og Havnar Framburðsfelagi, saman við tilmælunum, sum amtmaðurin í báðum forum gav honum hesum viðvíkjandi, benda á, at handanin av undirskriftunum til bretska konsulin 19. apríl 1917 politiskt var rættiliga óskaðilig í ríkissamanhangi, hóast hon reint formliga var í stríð við *røttu* mannagongdirnar. Amtmaðurin hevði í veruleikanum bæði góðkent mannagongdina og viðmælt *ætlanunum* 24. februar og 8. mars 1917.

Omannevndu viðurskifti mugu sigast at gera tað ógvuliga ósannlíkt, at adressumenninir nakrantíð kunnu hava mett, at tað fór at eydnast teimum at fáa í lag sjálvstøðugar samráðingar við bretskar myndugleikar. Tað kundi bent á, at politiska *innihaldið* í bønarbrævinum best letur seg skilja úr einum staðpolitiskum samanhangi í Føroyum, t.e. í samsvari við ta fyrstu ákærana, sum amtmaðurin setti fram í frágreiðingini til Løg málaráðið frá 18. apríl 1917, ein ákæra, sum lítið og einki hevði við hinar triggjar ákærurnar um ríkisskaðiligt virksemi og *ætlanir* um

at „forberede Opløsningen af af den statsretliget Forbindelse mellem Færøerne og Danmark” at gera.

Henda niðurstøða verður styðjað av tí, sum sjálvstýrismaðurin og adressumótstøðumaðurin Rasmus Rasmussen á vári í 1917 segði í føroysku bløðunum: „Alt borger for, at Adressen ... fra først af var ment som et politisk kup” og „at var Adressen vundet frem, saa havde det været Død for Sambandet” – t.e. Sambandsflokkinn.²⁰⁶ Hóast orðavalið hjá Rasmusi Rasmussen kundi tykjast ógvusligt fyri sambandsfólk, so var adressan sambært honum, í tann mun hon var politisk, ikki vend móti ríkismyndugleikunum í Keypmannahavn, men móti sambandsmeirilutanum og harvið eisini amtmanninum í Løgtinginum. Lítið man vera at ivast í, at fyri meginpartin av vanligu limunum í Havnar Framburðsfelag snúði málið seg fyrst og fremst um tey truplu flutningsviðurskiftini til Føroya, men tað hevði verið lógið, um oddamenn Sjálvstýrisflokksins – ein politiskur flokkur við politiskum sjálvbjargnisstevnumiðum – ikki eisini ætlaðu og royndu at brúka hetta málið í føroyskum politikki.

At politisk áhugamál av onkrum slagi gjørdur seg galdandi viðvíkjandi adressuni skilst eisini av tí, sum Edward Mortensen segði á Fólkatíngi 29. oktober 1917, tá ið kjak var um adressuna: „Sagen fremkom egentlig ikke som en partipolitisk Sag, men som et Slags Velfærdsspørgsmaal paa Baggrund af hele den Nødstilstand, man var i. Adressen er derfor underskrevet af Folk af alle Partier paa Færøerne, baade Sambandspartiet og Selvstyrepartiet” – og hann helt áfram – „det var først bagefter, at enkelte personer benyttede den politisk. Der er ogsaa paa Færøerne som saa mange andre steder Folk, der spekulerer i at lave Politik af alt muligt. Men det, som jeg særlig vil understrege, er, at jeg er overbevist om, at der i denne Adresse ikke ligger nogen som helst uvenlig Stemning overfor Danmark”.²⁰⁷ Adressan var sostatt sambært Edwardi Mortensen – Rasmus Rasmussen var samdur við honum í hesum²⁰⁸ – brúkt politiskt av víðgongdum sjálvstýrismonnum, men ikki heilt óvæntað helt hann eins og Rasmus Rasmussen uppá, at politisku áhugamálini, sum vórðu vavd uppí adressuna, ikki vóru vend móti danskum myndugleikum. Tey vóru fyrst og fremst vend móti politiska pallinum í Føroyum. Heilt ósannlík er henda niðurstøða ikki, tá ið havt verður í huga, hvussu neyvt adressumenninir samskiptu við danskar myndugleikar umvegis Edward Mortensen.

Tað er einki at ivast í, at adressumálið, um tað varð troytt

á rættan hátt av Sjálvstýrisflokkinum, kundi nýtast til at bróta politiska einkarættin hjá Sambandsflokkinum, sum hevði staðið við í Føroyum síðan 1906. Í hesum týðningi ber helst til at siga, at bønarbrævið bæði var hugsað og ætlað at vera politiskt, tað kundi illa vera annað, men politiska innihaldið í tí hevði lítið og einki við ríkisskaðiligt virksemi at gera, sum amtmaðurin helt uppá. Tað ber í veruleikanum til at siga, at hevði Sjálvstýrisflokkurin ikki roynt at troytt eina loysn viðvíkjandi teimum truplu flutningsviðurskiftunum undir krígnum politiskt við tí í huga at vinna undirtøku fyri sjálvbjargnishugsjónum sínum í Føroyum, so hevði flokkurin ikki megna sína uppgávu. Sjálvstýrismenninir, í minsta lagi tann harði kjarnin rundan um formannin Jóannes Patursson, nýttu óivað meir ella minni tilvitað tey truplu flutningsviðurskiftini undir krígnum politiskt, til tess at skapa grundarlag fyri, at føroyingar í størri mun fóru at taka undir við politisku sjálvbjargnisstevnumiðum Sjálvstýrisflokksins.

Henda í høvuðsheitum staðpolitiska útlegging av ætlanunum hjá oddamonnunum í Sjálvstýrisflokkinum treytar ikki, at adressan endiliga *skuldi* sendast uttan um allar danskar myndugleikar; hon treytar einans, at sjálvstýrismenn í Føroyum kundu vísa á, at teir gjørdur meira við flutningstrupulleikan enn Sambandsflokkurin og amtmaðurin gjørdur.

Í ríkispolitiskum høpi ber til at siga, at tá samanum kom, varð málið, í samsvari við stevnuskrá Sjálvstýrisflokksins, avgreitt „i god forståelse med regering og rigsdag“. C. Th. Zahle og Scavenius góðkendu tað, sum adressumenninir gjørdur í 1917. Hvørgin teirra metti nakrantíð adressumálið hava so mikið at týða ríkispolitiskt, sum amtmaðurin metti tað hava í 1917, men munurin millum sjónarmiðini hjá teimum og amtmanninum viðvíkjandi bønarbrævinum øktist í 1918, tá ið málið í tilvitan amtmansins og Landstingsins av øðrum grundum hevði fingið nógv størri ríkispolitiskan týðning. Um ikki politisk viðurskifti í Danmark, sum úr einum føroyskum sjónarhorni lítið og einki høvdu við bønarbrævið at gera, høvdu verið knýtt at adressumálinum í 1918, so hevði tað – saman við ákærunum hjá amtmanninum – helst verið gloymt fyri tað, sum tað í sjálvum sær var: eitt úr donskum ríkishøpi sæð flutningspolitiskt átak, sum við staðbundnum politiskum undirtónum hevði tikið seg upp í Føroyum undir truplum stórpolitiskum fortreytum og endað á ein virðiligan hátt fyri allar partar. Tvær ferðir varð

adressumálið umrøtt á stjórnarfundum í Danmark. Fyrru ferð 26. mars 1917 í sambandi við loyniliga fjarritið frá amtmanninum og seinnu ferð 7. mai 1917 í samband við, at ein ráðharri spurdi Scavenius, um amtmaðurin í Føroyum hevði latið nakað frætta frá sær aftur. Hvørgu ferðina varð nokur avgerð tikin, sum bendi á, at adressumenninir høvdu gjørt nakað óregluligt. Tvørturímóti staðfesti uttanríkisráðharrin seinnu ferðina, at „*Sagen er nu i normal Gænge*“. Danska stjórnin metti ongantíð, at tað var nakað ríkispolitiskt mál; tvørturímóti var hon sannførd um, at adressumálið, sum snúði seg um flutningstrupulleikar í Føroyum, – smb. tað, sum C. Th. Zahle segði á ráðharrafundi 26. mars 1917²⁰⁹ – tá samanum kom, varð avgreitt á nøktandi hátt.

Henda flutningspolitiska meting av málinum var helst á góðari leið í 1917. Trupulleikin var, at samstundis vóru stjórnarligir stríðsspurningar og ríkispolitiskir trupulleikar íkomnir í danska ríkinum, sum – saman við eini undir fyrra heimsbardaga nógv styrktari føroyskari sjálvstýrissrørslu – høvdu við sær, at adressumálið varð knýtt uppí ein størri ríkispolitiskan samanhang í 1918.

Adressan, kanningarnevndin og danskur politikkur

C. Th. Zahle var danskur forsætisráðharri frá 1913 til 1920.

Viðurskiptini millum donsku stjórnina og føroysku sjálvstýrisrørsluna vóru góð, meðan hann var forsætisráðharri.

C. Th. Zahle metti ongantíð, at adressumenninir høvdu gjørt nakað óregluligt í 1917, men m.a. stuðul hansara til Edward Mortensen upp undir fólkatingsvalið í 1918 hevði við sær, at andstöðan í Landstinginum fekk høvi til at knýta serstøk føroysk viðurskipti upp í danskan innanríkispolitikk.

Danski stjórnarleiðarin C. Th. Zahle, sum í valskeiðinum frá 1915-1918 hevði samstarvað væl við føroyska sjálvstýris- og fólkatingsmannin Edward Mortensen, hevði framvegis brúk

fyrir stuðli frá føroyska fólkatingsumboðnum. Radikala stjórn hansara, sum við stórum parlamentariskum meiriluta var komin til valdið í Danmark í 1913 og varð sitandi til 1920, misti so líðandi tann stóra meirilutan í Ríkisdegnum. Í 1918 var parlamentariska grundarlagið aftanfyrir stjórnina hjá C. Th. Zahle minkað niður í tað minst møguliga.²¹⁰ Hesi viðurskipti vóru helst høvuðsorsakirnar til, at C. Th. Zahle stuðlaði Edwardi Mortensen upp undir fólkatingsvalið, sum skuldi verða 22. apríl 1918.

Trupulleikin hjá C. Th. Zahle var, at Edward Mortensen hevði verið ein av stuðlunum aftanfyrir adressuna, sum Rytter og Sambandsflokkurin høvdu stríðst ímóti undir krígnum. Rytter kendi seg ongantíð í nóg stóran mun stuðlaðan av C. Th. Zahle. Tá ið so Rytter 15. mars 1918 fekk eitt fjarrit frá C. Th. Zahle, har hann varð biðin um at kunna Edward Mortensen um, at C. Th. Zahle stuðlaði honum,²¹¹ kendi hann seg beinleiðis sviknan av forsætisráðharranum. Saman við sorinskrivaranum og fútanum avgjordi Rytter 17. mars 1918 at søkja um at verða fluttur í annað starv í Danmark.²¹² Varð umsóknin ikki gingin á mæti, so fóru teir at siga seg úr starvi. Dagin eftir sendu teir eitt kunnandi skriv til kong, ið helst hevði til endamáls at fáa málið tikið upp í statsráðnum.²¹³

Viðurskiptini millum amtmannin øðrumegin og adressumenninar og donsku stjórnina hinumegin, sum ongantíð høvdu verið góð, gjordust nú av álvara spent. Rytter savnaði saman og sendi ein hóp av nýggjum tilfari til ríkismyndugleikarnar, sum skuldi prógva, at adressumenninir, sum danska stjórnin hevði stuðlað undir krígnum, við fjaldum loysingarsinnaðum grundgevingum, høvdu havt ætlanir um at senda adressuna beinleiðis til bretsku stjórnina uttan um allar danskar myndugleikar. M.a. fekk amtmaðurin 21. mars 1918 til vegar skrivið frá bretska konslinum í Havn, har tað sást, at konsulin „assumed“, t.e. gekk út frá, at adressumenninir høvdu heitt á hann um at senda adressuna til bretsku stjórnina í London. Tilfarið varð 26. mars 1918 sent til Løgmlaráðið.²¹⁴ Við hesum varð danskur politikkur beinleiðis knýttur upp í adressumálið. Eitt umboð fyrri ta sterku konservativu stjórnarandstöðuna í Landstinginum setti 20. mars 1918 C. Th. Zahle spurningar viðvíkjandi grundunum til, at embætismenninir høvdu biðið um at verða fluttir í annað starv. C. Th. Zahle svarað, at „*jeg kan ikke begribe at det skal være krænkende for en Amtmands Værdighed, at han leverer en Genpart af*

et til ham sendt Telegram til en Mand, som i den Grad besidder sine Medborgeres Agtelse".²¹⁵ Landstingið samtykti kortini sama dag við 38 atkvøðum fyri og 9 ímóti, at „misbillige“ embætisfærsluna hjá C. Th. Zahle viðvíkjandi boðunum til amtmannin í fjarritinum frá 15. mars 1918.²¹⁶ Nakað seinni, 5. juli 1918, samtykti Landstingið, at ein parlamentarisk nevnd skuldi setast at kanna adressumálið frá mars 1917 og stuðulin hjá danska stjórnarleiðaranum til sjálvstýrismenninar upp undir fólkatingsvalið í 1918. Í arbeiðssetninginum hjá nevndini stóð, at hon skuldi „undersøge alt af ældre og nyere Dato, der staar i Forbindelse med Justitsministerens Telegram af 15. Mars 1918 til Amtmanden paa Færøerne og den derefter følgende Anmodning af Amtmanden, Sorenskriveren og Landfogeden om Forflyttelse eller Afsked, og at undersøge, hvad der ud over det allerede foreliggende maatte kunne oplyses om den i Marts 1917 paa Færøerne iværksatte Folkeadresse, bestemt for et fremmed Lands Regering".²¹⁷ Kanningarnevndin, sum skuldi verða sett saman av 11 nevndarumboðum, skuldi leggja eina frágreiðing fyri Landstingið, tá ið arbeiðið var liðugt.

Úr Føroyum hevur verið ført fram, at „tað var Rytter, sum stóð aftanfyri alt hetta".²¹⁸ Úr einum serføroyskum sjónarhorni er helst nakað um tað, tí trupul persónlig viðurskifti og samstarvs-trupulleikar millum amtmannin og sjálvstýrissrørsluna høvdu avgerandi týdning fyri, at hetta málið yvirhøvur gjørdist ein politisk gøla í Føroyum. Heilt so einfalt er málið tó neyvan, um danska sjónarhornið verður tikið við. Viðurskiftini millum Rytter og føroysku sjálvstýrissrørsluna vóru ongantíð góð, men tað er lítið sannlíkt, at tað vóru persónlig viðurskifti millum amtmannin og sjálvstýrissrørsluna í Føroyum, sum vóru høvuðsgrundirnar til, at kanningararbeiðið hjá Landstinginum varð sett í gongd í 1918. Heldur mundi høvuðsgrundin til kanningina av adressumálinum og stuðlinum hjá C. Th. Zahle til sjálvstýrismenninar í Føroyum vera, at meirilutin í Landstinginum metti hetta málið vera so mikið tyngjandi fyri dansku stjórnina, at tað kundi nýtast til at fella hana við. Tað var Landstingið, ikki Rytter, sum setti kanningina í verk, og grundirnar vóru innanríkispolitiskar, meðan persónligu grundirnar hjá fráfarna amtmanninum til at fáa eina møguliga hevnd yvir radikalu stjórnina hjá C. Th. Zahle og sjálvstýrismenninar hava havt minni týdning. Hóast tað var Rytter, sum legði støðið undir kanningarnevnd Landstingsins frá 1919, tá ið hann sendi próvtilfar móti adressumonnunum til

ríkismyndugleikarnar í Keypmannahavn, so hevði persónurin Rytter minni at siga fyri, at málið varð reist í Landstinginum, enn tað yvirskipaða stríðið um stjórnarvaldið í Danmark hevði. Rytter hevði ikki heimild til at seta nakra kanningarnevnd, men ákærur hansara móti adressumonnunum og donsku stjórnini kundu brúkast politiskt av konservativu andstöðuni í Landstinginum, sum ynskti at sleppa fram at stjórnarvaldinum í Danmark. Tað skilst eisini á arbeiðssetninginum hjá nevndini, at Løgmláráðharrin var høvuðsevnið, meðan adressan hevði minni týdning.

Kanningarnevnd Landstingsins, sum taldi 11 mans – Jóannes Patursson, sum Løgtingið valdi til landstingsmann eftir lögtingsvalið í 1918, varð valdur at umboða Radikala flokkin í nevndini – varð liðug við sítt drúgva arbeiði 15. januar 1920, tá ið ein frágreiðing, sum saman við rúgvismiklum og fyri føroyska søgugransking týdningarmiklum skjølum og vitnisfrágreiðingum fevndi um 930 tættskrivaðar síður, varð almannakunngjørd.²¹⁹

Jóannes Patursson var ikki í Keypmannahavn, tá ið frágreiðingin, sum í Føroyum fekk óalmenna heitið „Fúlabók“, varð skrivað, men meirilutin í nevndini staðfesti, at hann „*hørte hjemme paa den anden Side af Skranken*“ og ákærði serstakliga hann, men eisini aðrar sjálvstýrismenn, fyri „*rigsskadelig Adfærd*“.²²⁰ Grundgevingin var tann ivasama, at teir heilar trúggjar ferðir uttan hepni skuldu havt roynt at fara uttan um „*Moderlandets Myndigheder*“ við bønaráðbrævinum – t.e. fyrstu ferð beina leið til bretsku stjórnina, aðru ferð umvegis danska sendiharran í London og triðju ferð umvegis bretska konsulin í Havn.²²¹ Sambært meirilutanum í nevndini lá hetta virkseimið hjá adressumonnunum á markinum til „*Højforræderi*“.²²² Forsætisráðharrin, C. Th. Zahle, sum varð ákærður fyri at hava stuðlað adressumonnunum beinleiðis ímóti amtmanninum, hevði sambært frágreiðingini virkað út frá trongum partapolitiskum áhugamálum, sum – við orðunum hjá amtmanninum – stuðlaðu undir „*en Voksende Utilfredshed og benyttes af det Parti, som for Tiden benytter sig af Folketingsmand Mortensen, til at skabe en god Jordbund for en Politik, som jeg for mit Vedkommende anser for skadelig og ødelæggende for et godt Forhold mellem de to Landsdele*“.²²³

Ákærurnar hjá meirilutanum í nevndini vóru politiskar, tí lögfrøðiliga frídømdi kanningarnevndin bæði C. Th. Zahle, Jóannes Patursson og hinar adressumenninar fyri at hava

gjört nakað skeivt í 1917. Landstingið samtykti 3. mars 1920 at geva C. Th. Zahle eina politiska átalur fyri, at hann 20. mars 1918 skuldi havt „*fortiet væsentlige Omstændigheder*“ og givið Landstinginum „*en vildledende Fremstilling*“ viðvíkjandi umsóknini hjá embætismonnunum um at verða fluttir í annað starv.²²⁴ Viðvíkjandi avgreiðsluni av bønabrævinum í tíðarskeiðinum frá mars til mai 1917, samtykti Landstingið einki, sum kundi havt verið tyngjandi fyri adressumenninar ella donsku stjórnina.

Minnilutin í nevndini, sum ikki metti, at nakað óregluligt var farið fram í hesum málinum, legði meirilutan í nevndini undir at hava arbeitt undir „*rent partipolitiske Hensyn, tilsyneladende uden at overveje de uheldige Følger, der heraf kan opstaa for det gensidige Forhold mellem Færøerne og det øvrige Danmark*“.²²⁵ Tann veruleiki, at tað einans var danski stjórnarleiðarin, sum fekk átalur frá Landstinginum, kundi bent á, at nakað var um niðurstøðuna hjá minnilutanum. Hóast minnilutin í nevndini hevði rætt í, at handfaringin hjá meirilutanum í nevndini av adressumálinum kundi fáa óhepnar avleiðingar fyri viðurskiftini millum Danmark og Føroyar, so skuldi eftirtíðin vísa, at meirilutin í Landstinginum eftir øllum at døma hevði gott politiskt tev, tá tað snúði seg um at brúka adressumálið politiskt í stríðinum um stjórnarvaldið í Danmark. Hetta politiska atlitid hjá meirilutanum sýnir, at tónin í frágreiðing meirilutans ikki altíð var so sakligur. Niðurstøðurnar, sum á einum størri og fjølbroyttari keldugrundarlagi nærur altíð fylgdu sjónarmiðunum hjá Rytter viðvíkjandi adressuni og samstarvinum millum adressumenninar og stjórnina hjá C. Th. Zahle, vóru – sum vit hava sæð fleiri dømi um – heldur ikki altíð so væl grundaðar. Niðurstøðurnar hjá meirilutanum vóru eins og minnilutin vísti á, fyrst og fremst politiskar, ikki lögfrøðiligar.

Grundgevingarnar hjá nevndini fyri ákærunum móti Jóannesi Paturssyni og adressumonnunum, sum eru viðgjørdar omanfyri, skulu ikki endurtakast her, men eitt týðningarmikið dømi um arbeidsgongdina hjá nevndini skal kortini viðgerast neyvari. Í frágreiðingini stóð m.a. hetta at lesa um eitt fjarrit frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson, dagfest 29. mars 1917, sum nevndin hevði fingið hendur á: „*Det i hele denne forbindelse ubetinget mest beroligende Telegram var et Telegram af 29. Marts fra Hr. Mortensen til Hr. Patursson, saalydende: „700 tons Levnedsmidler sendes til Færøerne før Paaske. Hvis det er nødvendigt er jeg villig*

til at rejse til London, men antager endnu, at det er unødvendigt. Afventer nærmere." Dette Telegram har Hr. Patursson gengivet for Kommissionen saaledes, at han begynder med Ordet „villig“ og altsaa udelader Meddelelsen om de 700 tons Levnedsmidlers forestaaende Ankomst samt den betingede sætning: „Hvis det er nødvendigt“. ... Patursson har samtidig meddelt Kommissionen, at han efter

Beretning til Landstinget,

afgivet af

Den af Tinget i Henhold til Grundlovens § 45

nedsatte Kommission

til Undersøgelse af forskellige
færøske Forhold.

København.

Trykt hos J. H. Schønlitz A/S.

1910

Tær ákærur,
sum meirilutin í
kanningarnevnd-
ini setti fram
móti Jóannesi
Paturssyni, vóru
ikki altíð so
væl grundaðar.
Nevndin ákærir
í frágreiðingini
av órøttum
Jóannes Paturs-
son fyri at
hava villeitt
Løgtingið.
Frágreiðingin
við fylgiskjølum
og vitnisfrá-
greiðingum
er knappar
1.000 síður til
longdar. Frá-
greiðingin, sum
í Føroyum varð
kallað Fúlábók,
fint á Føroya
Landsbókasavni.

Telegrammets Modtagelse den 31. Marts oplæste Telegrammet paa samme Maade for Lagtinget. Denne Fortielse overfor Færingerne af, at Hjælpen var i Færd med at komme, og at den kom fra København, kan kun forstaas, naar man nøje genkalder sig i sin Erindring, i hvilken Situation Hr. Patursson just paa dette Tidspunkt stod. Det Lagting, som gennem Adressebevægelsen skulde have været drevet frem til at gaa Hr. Paturssons snævre, personlige, partipolitiske Ærinde, havde allerede med fast Haand grebet om Brændenælden og var tilmed fuldtud vidende om, at den Udsigt til Vareforsyning fra Island, som Hr. Patursson gennem Adressen havde fremkaldt, kun var en Lygtemand, Færø-Folket vilde blive officielt advaret mod at følge – og nu indløb der fra hans egen Tillidsmand en Meddelelse, som fuldstændig slog Fødderne bort fra Adressebevægelsen: hvad der havde givet denne Gang i Støvlerne var den hos Befolkningen rystede Tillid til, at de kompetente Myndigheder kunde skaffe nye Forsyninger, og det var just disse Forsyningers Komme, der anmeldtes. Ikke mindst maa det have været ham en Torn i Øjet, at Varerne netop kom fra København, og ikke fra det Island, hvortil Adressebevægelsen skulde lære Færøfolket at se hen som sit naturlige Tilflugtssted i Nøden ...”²²⁶

Í fyrstu atlögu kann tykjast, at nevndin hevði rætt í, at Jóannes Patursson helt týðningarmiklar upplýsingar viðvíkjandi vøruflutninginum til Føroya aftur fyri Løgtinginum fyri politiskt at gera tað lættari at fáa adressuna samtykta í Løgtinginum, – altso ein staðpolitisk ákæra móti Jóannesi Paturssyni – men áðrenn frágreiðingin fór til prentingar vísti Jóannes Patursson av røttum á, at tað ikki samsvaraði við veruleikan.²²⁷ Í Løgtingstíðindum sæst, at Løgtingið 31. mars 1917 kl. 13.00, t.e. sama dag, sum Jóannes Patursson fekk áðurnevnda fjarrit frá Edwardi Mortensen, varð kunnað um tey 700 tonsini av vøru, sum vóru á veg til Føroya, gjøgnum eitt annað fjarrit, sum Løg málaráðið hevði sent til amtmannin.²²⁸ Í hesum samanhangi var tað ikki tær týðningarmestu upplýsingarnar í fjarritinum frá Edwardi Mortensen, sum Jóannes Patursson ikki las fyri Løgtinginum, men einans tað, sum Løgtingið longu frammanundan varð kunnað um. Tað, sum Løgtingið hinvegin ikki visti var, at fólka­tingsmaðurin Edward Mortensen hevði sagt seg vera sinnaðan at fara til London við adressuni, hóast hann var eitt sindur ivasamur, tá ið upplýsingarnar um tey 700 tonsini komu úr Keypmannahavn. Tað var hetta, sum Jóannes Patursson kunnaði Løgtingið um 31. mars 1917. Kunningin hjá Jóannesi Paturssyni

um innihaldið í fjarritinum frá Edward Mortensen eigur tí ekki at síggjast í samanhangi við teimum 700 tonsunum, sum vóru á veg til Føroya úr Keypmannahavn, men hon eigur at síggjast í samanhangi við uppskotinum hjá Sjálvstýrisflokkinum um „*at Regeringen lader en særlig Repræsentant*“²²⁹ fara til London við adressuni. Jóannes Patursson duldi ikki upplýsingar frá Edwardi Mortensen um tey 700 tonsini fyri Løgtinginum fyri at gera tað lættari at fáa uppskot Sjálvstýrisflokksins samtykt. Jóannes Patursson upplýsti einans tingið um, at varð uppskotið samtykt, so var Edward Mortensen sinnaður til at fara til London við adressuni.

Tað – saman við stuðli frá íslendsku stjórnini – var sum kunnugt ikki nóg mikið til at sannføra Løgtingið um, at tað var neyðugt ella klókt at taka undir við uppskotinum hjá Sjálvstýrisflokkinum, men nakað óregluligt hevði Jóannes Patursson ikki gjørt hesum viðvíkjandi. Hinvegin sigur tað ikki so lítið um meirilutan í kanningarnevndini, sum í fleiri førum setti fram grovar skuldsetingar um ríkisskaðiligt virksemi móti Jóannesi Paturssyni, at hon ikki megnaði at vera sannførandi viðvíkjandi hesi meinaleysu skuldsetingini um staðpolitiska telving í Løgtinginum. Tvørturímóti duldi frágreiðingin hjá meirilutanum í hesum føri upplýsingar, sum Løgtingið hevði fingið, helst við tí í huga at seta Jóannes Patursson – og harvið eisini adressumenninar og stjórnina hjá C. Th. Zahle – í ringt ljós. Har próvtilfar vantaði, setti hon í øðrum førum fram ógvuliga ivasamar skuldsetingar og illgitingar um ríkisskaðiliga atferð móti Jóannesi Paturssyni. At nevndin í ávísnum førum hevði rætt í, at Jóannes Patursson og teir víðgongdastu sjálvstýrismenninir í sínum ætlanum royndu at gera sær dælt av flutningstrupulleikunum staðpolitiskt, er í veruleikanum óviðkomandi fyri ákærurnar um ríkisskaðiliga atferð, sum hon setti fram móti adressumonnunum. Frágreiðingin segði í fleiri førum eins nóg um politisku ætlanirnar hjá meirilutanum í nevndini – at knýta virksemið hjá C. Th. Zahle at ivasomum tiltøkum hjá adressumonnunum fyri at skaða radikalu stjórnina – sum hon segði um politisku ætlanirnar aftanfyrir virksemið hjá Jóannesi Paturssyni og adressumonnunum við bønarbrævinum.

Adressan og loysnin viðvíkjandi flutnings- trupulleikunum

Hvørjar *grundgevingar* adressumenninir høvdu fyri at fara undir adressutiltakið er ein rættiliga avgerandi spurningur at seta. Ákærurnar hjá amtmanninum og kanningarnevndini móti adressumonnunum um, at hesar grundgevingar høvdu ein loysingarsinnaðan dóm eru ein týðandi liður í omanfyrinevnda spurningi. Báðir spurningarnir, sum snúgva seg um *ætlanirnar* hjá adressumonnunum at fara undir adressuátakið, eru viðgjørdir, men hvørgin teirra svarar spurninginum, hvønn *týðning* adressan hevði fyri vøruflutningin til Føroya undir fyrra heimsbardaga.

Hesin seinasti spurningur, sum snýr seg um fylgjurnar av gerðunum hjá adressumonnunum, sigur einki beinleiðis um *ætlanirnar* hjá adressumonnunum fyri at fara undir adressuátakið, men hann er ikki heilt óviðkomandi fyri adressumálið og tær ákærur, sum amtmaðurin og kanningarnevndin settu fram móti adressumonnunum. Fyri tað fyrsta er tað metodiskt sæð ógvuliga trupult – fyri ikki at siga ómøguligt – fullkomiliga at skilja grundgevingarnar hjá adressumonnunum fyri at fara undir átakið við bønarbrævinum frá teimum fylgjum, sum tað, tá samanum kom, hevði við sær. Sambandið millum grundgevingar og avleiðingar, orsakar og fylgjur, er, sum vit hava sæð, ikki altíð so einfalt, men ofta snýr tað seg um eina ógvuliga samansetta sínámillum ávirkan, har ein avleiðing (t.d. lögtingssetan 22. mars 1917) kann ávirka eina upprunaliga (taktiska) grundgeving á ein tílíkan hátt, at hon verður meira útgreinað (t.d. útgreinaða ætlanin hjá

adressumonnunum frá 26. mars 1917 um at senda adressuna til London umvegis sendiharran í London).²³⁰ Í øðrum lagi ber til at vísa á, at búskaparlig ástøði, t.d. liberalisman, sum hevur røtur aftur til skotska búskaparfrøðingin Adam Smith, byggir á tað útgangsstøði, at sjálvsøknar gerðir hjá einstaklingum skulu virðismetast og rættvísgerast við støði í teimum avleiðingum, sum tær hava við sær.²³¹ Í triðja lagi er tað eisini heimspekiliga og siðfrøðiliga ógvuliga torført at grundgeva fyri tí sjónarmiði, at gerðirnar hjá adressumonnunum *eiga* at verða mettar sambært teimum upprunaligu og eftir øllum at døma politiskt sjálvsøknu grundgevingunum eina – eins og amtmaðurin og kanningarnevndin gjørdur.²³² Hetta heimspekiliga, búskaparliga og metodiska kjakið, sum tað eru skrivaðar rúgvuvís av bókum um, skal eg ikki greina gjølligari her, men tað er greitt, at fylgjurnar av gerðunum hjá adressumonnunum noyðast eisini at verða tiknar við í heildarmetingina av virkseminum hjá teimum við bønarbrævinum. Tað hevur higartil verið gjørt á leikarastigi, tá ið skilt hevur verið millum tað, sum adressumenninir upprunaliga *ætlaðu* við bønarbrævinum, og tað, sum teir – tá samanum kom – *gjørdur* við adressuna. Her skulu tær stóru flutningspolitisku fylgjurnar av adressuátakinum, sum neyvan allar vóru beinleiðis úrslit av ella samsvaraðu við ætlanir og gerðir hjá adressumonnunum, verða viðgjørdar.

Nakað kundi bent á, at danska stjórnin ikki metti, at adressan hevði stórvegis týdning fyri vøruflutningin til Føroya. Í skrivi til Løgmláráðið frá 23. juli 1917 setti amtmaðurin m.a. henda spurning: „*Har Adressen ... haft nogen Betydning for ... Varetilførslen*“.²³³ Løgmláráðið svaraði við fjarritið 18. august 1917, at „*Væsentlig paa Grundlag af Henvendelser fra Amtmanden har Regeringen under hele Krigen draget Omsorg for Færøernes Forsyning med Varer navnlig fra Danmark og England. Ogsaa Spørgsmaalet om Forsyning fra Amerika har længe før Adressens Fremkomst haft Regeringens Støtte*“.²³⁴ Stjórnin upplýsti eisini fyri amtmanninum, at hon avgjordi at stuðla adressuátakinum, tá ið hon varð biðin um tað. Tað kundi bent á, at sambært upplýsingum frá dansku stjórnini, sum eru frá 18. august 1917, hevði bønarbrævið, sum varð sent til London 17. apríl 1917, ikki nakran avgerandi týdning fyri vøruflutningin til Føroya. Tað er í øllum førum torført at síggja, at danska stjórnin, sum í stríð við sjónarmiðini hjá amtmanninum hevði stuðlað adressuátakinum,

hevði nakra grund til at dylja møguligar positivar avleiðingar av bønarbrævinum fyri amtmanninum – heldur tvørturímóti.

Edward Mortensen hevði 8. mai 1917 ásannað hesa døpru niðurstøðu viðvíkjandi flutningi úr Danmark til Føroya, tá ið hann fjarritaði til Jóannes Patursson, at „*Den engelske Regering nægtede direkte Forbindelse Færøerne-København. Intet Haab om regelmæssig Sejlads Færøerne-Danmark i den nærmeste Fremtid*“.²³⁵ Hetta fjarritið hevur nýliga verið nýtt sum grundgeving fyri, at „*Adressen*“- eins og danska stjórnin tóktist halda – „*åbenbart ikke havde gjort større indtryk i London, og der var heller ikke åbnet op for ruten Færøerne-Danmark*“.²³⁶ Tað er møguligt, at tað er nakað um hesa niðurstøðuna viðvíkjandi tí týðningi, sum adressan fekk fyri vøruflutningin til Føroya í 1917, men tað er vert at leggja til merkis, at í fyrra lagi verður við hesum ikki tikið við, at tað ikki var fyrr enn 18. mai 1917, at danska Uttanríkismálaráðið gav sendiharranum í London boð um at arbeiða fyri endamálinum í bønarbrævinum, og í seinna lagi verður ikki litið at sjálvum endamálinum í adressuni: at tað júst var tí, at farleiðin fyri sunnan millum *Danmark* og Føroyar í februar 1917 var vorðin ógvuliga vandafull, at loyvi mátti útvegast frá bretum at sigla til Føroya úr *Amerika*, umvegis *Ísland*, uttan at leggja leiðina inn í Kirkwall í Orknoyggjum til eftirlit. Fjarritið frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson frá 8. mai 1917 segði tí einki um møguleikarnar fyri at fáa umbønina í bønarbrævinum um eina fría siglingarleið millum Føroyar og Ísland eftirlíkaða. Tað kundi tað av góðum grundum ikki, tí danski sendiharrin í London fekk ikki boð um at arbeiða fyri innihaldinum í bønarbrævinum fyrr enn 18. mai 1917. Harafturímóti váttaði tað beinleiðis uppáhaldið hjá adressumonnunum um, at tørvur var á eini tílíkari farleið. Tað var eisini nakað, sum Uttanríkismálaráðið skrivliga gjørdi kanningarnevndini greitt, tá ið hon í mars 1919 kannaði leiklutin hjá danska uttanríkismálaráðharranum.²³⁷

Tilfarið, sum Uttanríkismálaráðið sendi kanningarnevndini í 1919, sigur harumframt nakað um, hvussu átakið hjá adressumonnunum hepnaðist flutningspolitiskt. Sambært tilfarinum, sum Uttanríkismálaráðið handaði kanningarnevnd Landstingsins,²³⁸ eydnaðist tað donsku stjórnini í mai 1917 – t.e. um tað mundið, tá ið adressan varð send til London – at fáa til vegar eina almenna tilsøgn frá bretskum myndugleikum um, at skip eftir góðkenning kundu fáa loyvi til at sigla við vøru til Føroya úr *Amerika*, um

tey lögdu leiðina inn í Halifax í Kanada til eftirlit. Men henda tilsøgn var sambært Edwardi Mortensen *ikki* galdandi fyri skip, sum sigldu úr Føroyum til *Danmarkar*.²³⁹ Áðurnevnda fjarrit frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson frá 8. mai 1917 kann tí undir ongum umstøðum nýtast sum grundgeving fyri, at adressan ongan týdning hevði fyri vøruflutningin millum Ísland og Føroya. Tað varð sum nevnt sent til Jóannes Patursson, *áðrenn* danski sendiharrin í London 18. mai 1917 fekk boð úr danska Uttanríkisráðnum um at arbeiða fyri innihaldinum í bønarbrævinum, sum snúði seg um fría sigling millum *Amerika/Ísland* og Føroyar. Tvørturímóti skal fjarritið skiljast soleiðis, at tað var farleiðina millum Føroyar og *Danmark*, sum bretar ikki vildu opna, meðan teir hinvegin, eftir at sendiharrin 18. mai 1917 hevði fingið boð um at arbeiða við málinum, játtaðu at opna eina farleið millum *Amerika* og Føroyar, t.e. júst tað, sum adressumenninir í bønarbrævinum høvdu biðið um.

Fjarritið frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson frá 8. mai 1917 var sostatt ikki eitt svar viðvíkjandi einum fyrispurningi frá donsku stjórnini til bretska myndugleikarnar um fría sigling millum Ísland og Føroyar, sum tók støði í bønarbrævinum hjá adressumonnunum. Fjarritið skal hinvegin skiljast sum eini boð frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson um, at bretska myndugleikarnir høvdu givið eitt noktandi svar um „*Instruksir ... om at arbejde for Færøernes Forbindelse*“ við „*København*“, sum danska stjórnin í mars 1917 hevði givið „*Den danske Gesandt i London*“. At danska stjórnin longu í mars 1917 hevði givið sendiharranum í London hesar „*Instruksir*“, sæst av einum brævi frá 17. mars 1917, sum Edward Mortensen sendi til Havnar Framburðsfelag.²⁴⁰ Fjarritið frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson frá 8. mai 1917 sigur tí einki um, um adressan fekk nakra ávirkan á myndugleikarnar í London, men tað váttaði hinvegin í ríkiligt mát tað, sum Edward Mortensen 17. mars 1917 eisini skrivaði í brævinum til Havnar Framburðsfelag; at „*det desværre kan trække ud endnu en Tid, inden det lykkes at faa den ønskede Tilladelse*“ til at flyta vøru millum „*København*“ og Føroyar.²⁴¹ Bretska loyvið frá mai 1917 til at flyta vøru millum Ísland og Føroyar kom hinvegin í lag eftir at adressan, sum júst snúði seg um fría sigling millum *Amerika/Ísland* og Føroyar, varð send til London. Viðvíkjandi hesum eru skjøluni rættiliga greið.

Tá ið ítøkiligar umsóknir vórðu sendar úr Føroyum til Onglands, vildi bretska stjórnin kortini ikki geva eitt sokallað „*letter of assurance*“, sum var fortreytin fyri, at skipini kundu fara avstað. Tað verður m.a. váttað av tí, at Edward Mortensen á Fólkatíngi so seint sum 22. oktober 1917 heitti á uttanríkisráðharran um „*at hjælpe til at faa de nødvendige Tilladelser til at udføre noget Petroleum fra Amerika til Færøerne*“.²⁴² Hetta vísir, hví danska stjórnin 18. august 1917 ikki kundi geva amtmanninum upplýsingar um, at boðskapurin í bønarbrævinum, sum við stuðli frá dansku stjórnini varð sendur til London, hevði havt nakra avgerandi ávirkan á vøruflutningin til Føroya. Tað sæst tó av tilfarinum, sum Uttanríkismálaráðið sendi til kanningarnevndina í mars 1919, at nøkur skip at enda fingi loyvi til at flyta nakað av vøru til Føroya, men tað var ikki fyrr enn í februar 1918, at føroyingar fingi loyvi til at færa petroleum til Føroya úr Amerika. Trupulleikin var ikki endaliga loystur fyrr enn móti sumri í 1918. Tá hevði lögtingsval verið í Føroyum, – 24. apríl 1918 – sum hevði við sær, at Sambandsflokkurin á fyrsta sinni misti meirilutan í Løgtinginum til Sjálvstýrisflokkin. Tað nývalda Løgtingið valdi Jóannes Patursson til landstingsmann fyri sambandsmannin Andrass Samuelsen, og 16. mai 1918 samtykti tann nývalda Vørunevndin hjá Løgtinginum at senda eina nýggja nevnd til Íslands at samráðast um vøruflutningin til Føroya.²⁴³ Hesaferð gekk betur, ein avtala fekst í lag við íslendingar um vøruflutning, og móti sumri í 1918 slakaðu bretar alment viðvíkjandi kontrabandaeftirlitinum við skipum í Norðuratlantshavi. Í tilfarinum, sum Uttanríkismálaráðið handaði kanningarnevndini í 1919, stendur eisini, at „*Paa Foranledning af Landstingsmand Patursson opnaede man derefter i August Maaned s. A.*“ – t.e. í 1918 – „*gennem den kgl. Gesandt i London den britiske Regerings Samtykke til, at 200 Tons Varer maanedlig kunde tilføres Færøerne fra Amerika via Reykjavik under britiske Konsulers Kontrol*“.²⁴⁴ Trupulleikin við vøruflutninginum varð sostatt ikki loystur í mai 1917, tá ið boðskapurin í adressuni fór til bretska stjórnina, hann var heldur ikki loystur í august 1917, tá ið amtmáðurin setti stjórnini spurningar viðvíkjandi hesum, men í august 1918 kundi Løgtingið staðfesta, at trupulleikin við vøruflutninginum var loystur.²⁴⁵

Av hesum sæst, at samráðingarnar, sum byrjaðu millum dansku ríkismyndugleikarnar og bretska stjórnina í februar

1917, saman við adressuni, sum varð send til London í apríl 1917 (og hevði við sær, at uttanríkismálaráðharrin 18. mai 1917 gav danska sendiharranum í London boð um at halda fram at arbeiða við málinum) og arbeiðinum hjá Vørunevndini og Jóannesi Paturssyni í 1918, høvdu ein ávísan týdning fyri, at vøruflutningurin til Føroya gjørdist betri í tíðini aftaná, at adressan varð send til London.²⁴⁶ Spurningurin er einans, hvussu stóran týdning adressan hevði.

Í størri høpi er lítið at ivast í, at bretska avgerðin um at slaka viðvíkjandi eftirlitinum við skipaferðsluni í Norðuratlantshavi, tá ið komið var út móti sumri í 1918, neyvan hekk avgerandi saman við adressuni, sum varð send til London meira enn eitt ár frammanundan ella virkseminum hjá Jóannesi Paturssyni og nývaldu Vørunevnd Løgtingsins í 1918. Høvuðsgrundin til linkaða bretska eftirlitið við skipaferðsluni í Norðuratlantshavi var óivað tann, at Bretland, Frakland og USA, sum nú tók lut í krígunum saman við bretum og fraklendingum, vóru um at vinna kríggið móti Týsklandi og Eysturríki-Ungarn, tá ið komið varð nakað inn í 1918.²⁴⁷ Bretar og sameindu tess mettu ikki longur, at tað var so týdningarmikið fyri úrslitið av krígunum at hevda strangt eftirlit við skipaferðsluni í Norðuratlantshavi. Bónarbrævið var neyvan høvuðsgrundin til, at bretska kravið um kontrabandaeftirlit í bretskari havn varð linkað, men tað var ein liður í samlaðu gongdini fram ímóti, at flutningstrupulleikarnir umvegis Ísland vóru tiknir upp og loystir.

Í hesum samanhangi var tað kanska ikki so lægið, at ein av politisku avleiðingunum av adressuátakinum gjørdist, at Sjálvstýrisflokkurin styrkti um sína støðu í føroyskum politikki í árunum aftaná 1918. Tí hóast tað er trupult at vísa á nakað beinleiðis orsakarsamband millum bónarbrævið og loysnina viðvíkjandi vørustrupulleikanum, so ber til at siga, at eitt ávíst samanfall í tíð var millum stríðið hjá sjálvstýrismonnunum og loysnina viðvíkjandi trupulleikanum. Hetta samanfallið elvdi helst til, at adressumálið politiskt var eitt nærum líka gott kort hjá Sjálvstýrisflokkinum í føroyskum politikki, sum tað var hjá andstøðuni móti stjórnini hjá C. Th. Zahle í danskum politikki. Tað eydnaðist í øllum førum báðum pørtum at koma fram at politiska valdinum – Sjálvstýrisflokkurin fekk meirilutan í Løgtinginum í 1918 og andstøðan móti C. Th. Zahle kom fram at danska stjórnarvaldinum í 1920. Fyri ríkisfelagsskapin

og viðurskiptini millum Danmark og Føroyar var hendan staðpolitiska nýtsla av adressumálinum í donskum og føroyskum politikki tó minni góð. Viðurskiptini millum donsku stjórnina og Sjálvstýrisflokkinn versnaði skjótt aftaná 1918.

Sjónarhorn – millum føroyskan og danskan politikk

Í 1917, tá ið vørutrot og flutningstrupulleikar vóru í øllum Norðuratlantshavi, hevði adressumálið so at siga ongan politiskan týdning í Danmark. Í roynd og veru ber til at siga, at tað fanst einki adressumál í Danmark í apríl 1917 – tað funnst einans flutningstrupulleikar, sum máttu loysast á onkran hátt. Tað var ikki fyrr enn í mars 1918, eftir at amtmaðurin, fútin og sorinskrivarin høvdu søkt um at verða fluttir í annað starv, at adressumálið fekk so mikið stóran politiskan týdning í Danmark, at eitt stórt parlamentariskt kanningararbeiði varð sett í verk av Landstinginum. Spurningurin, sum svarast skal her, er, hvussu henda broyting í politiska áhuganum í Danmark fyri føroyskum viðurskiftum undir fyrra heimsbardaga skal skiljast, tí hvørki lögfrøðiliga ella politiskt vísti málið seg at hava týdning, tá ið brotasjógvarnir vóru lagstir í 1920.

Amtmaðurin og kanningarnevnd Landstingsins høvdu møgulega rætt í, at adressumenninir við Jóannesi Paturssyni á odda kundu lastast fyri at hava havt *ætlanir* um at fremja nakað, sum ikki fult og heilt var í samsvari við danska eindarstatshugsan, men kjarnin í málinum er, at tá ið samanum kom *varð* adressumálið útint í fullum samsvari við tær mannagongdir, sum vóru galdandi fyri tílíkuttanríkispolitisk mál í Danmark. Tað staðfesti danska Løg málaráðið 18. august 1917, tá ið tað í svari viðvíkjandi fyrispurningi frá amtmanninum um adressuna til bretar svaraði, at tað ikki „(er) korrekt at tale om en Adresse til den brittiske Regering, da en saadan aldrig kom til at foreligge“.²⁴⁸ Hartil kemur, at uttan mun til, hvussu keldurnar verða tulkaðar viðvíkjandi tí, sum adressumenninir ætlaðu ella royndu at gera við bønarbrævið, so er tað rættiliga ósannlíkt, at teir nakrantíð av álvara kunnu

hava hildið, at adressan fór at vera send beinleiðis til bretskar myndugleikar. Rættarlíga hevði adressumálið so mikið lítið at týða, at tað stóra kanningararbeiðið hvørki fekk politiskar ella lögfrøðiligar avleiðingar fyri leikararnar í málinum – hóast tað í størri høpi fekk óhepnar politiskar fylgjur fyri viðurskiptini millum Danmark og Føroyar. Hesin veruleiki er helst greiðasta ábendingin um, at hvørki danska stjórnin ella adressumenninir høvdu gjørt nakað grundleggjandi skeivt viðvíkjandi útinningini av sjálvum bønarbrævinum, hóast teir – eins og aðrir bólkar í Danmark undir fyrra heimsbardaga – í sínum politisku ætlanum møguliga lógu á markinum til tað, sum uttanríkisráðharrin 26. mars 1917 metti vera „*svigtende Statsfølelse*“. Hartil kemur, at brøv frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson frá apríl 1917, sum kanningarnevndin ikki fekk hendur á, prógva, at í ávísnum forum var einki hald í skuldsetingunum hjá nevndini móti Jóannesi Paturssyni og adressumonnunum. Eingin av adressumonnunum var loysingarmaður í 1917, men teir høvdu neyvan verið sjálvstýrismenn, um teir í tíðarskeiðinum frá 1914 til 1918, tá ið politiska og búskaparliga sambandið millum Føroyar og Danmark var nógv tarnað av krígunum, ikki sjálvir royndu at taka stig til at fáa flutningstrupulleikarnar loystar. Tað er lítið at ivast í, at adressumenninir vóru tilvitaðir um, at eydnaðist hetta átakið, so fór tað at styrkja um sjálvstýrisrørsluna í Føroyum, men tað er ikki prógv fyri, at átakið einans hevði sjálvstýrispolitisk ella beinleiðis loysingarsinnað endamál, sum amtmaðurin helt uppá. Hartil kemur, at í innihaldi – um ikki í formi – góðkendi danska stjórnin tað, sum adressumenninir gjørdu.

Tann avgerandi spurningurin er, hvussu hetta stríðsmálið í føroyskum politikki, sum í ríkispolitiskum høpi hevði lítið at týða í 1917, kundi fáa so nógv at siga í donskum politikki aftaná 1918, at Landstingið setti eitt stórt kanningararbeiði í verk. Úr einum føroyskum sjónarhorni letur politiska innihaldið í adressumálinum seg best skilja sum partur av staðbundnari politiskari telving, – sum eisini fevnir um trupul viðurskipti millum Sjálvstýrisflokkinn og Svenning Rytter amtmann – men úr einum ríkispolitiskum sjónarhorni byrjaði málið at síggja nakað øðrvísi út í tíðarskeiðinum frá 1917 til 1920, tá ið ríkispolitiskir trupulleikar gjørdust ógvuliga átrokandi. Hesi ríkispolitisku viðurskiptini vóru avgerandi fyri, at virkseimið hjá

Forsætisráðharrin Carl Theodor Zahle vitjaði í Føroyum á veg heim úr Grønlandi í 1922. Konan á myndini er bróðurdóttir hansara Ebba Müller við soninum Ebba. Mynd: Jan Müller.

adressumonnunum kundi gerast so týðningarmikið í Danmark, at eitt stórt parlamentariskt kanningararbeiði kundi verða sett í verk, sum kom til ta niðurstøðu, at Jóannes Patursson og adressumenninir, stuðlaðir av forsætisráðharranum, høvdu framt „*rigsskadelig Adfærd*“ á markinum til „*Højforræderi*“.²⁴⁹

Til tess at skilja gongdina frá bønarbrævinum hjá Framburðsfelagnum í 1917 til kanningarnevnd Landstingsins í 1919 er – umframt flutningstrupulleikar til Føroya – neyðugt at síggja málið úr fyra ymiskum sjónarhornum. Í fyrsta lagi snýr tað seg um herða sjálvstýrisstríðið í Føroyum, sum er tann staðpolitiski samanhangurin aftanfyrir adressuna í Føroyum; í øðrum lagi eru tað innanríkispolitisk valdsviðurskipti í Danmark, sum vóru tær fjaldu grundgevingarnar hjá Landstinginum fyrir at seta kanningarnevndina; í triðja lagi eru tað søguligu og samfelagsligu fortreytirnar fyrir kanningarnevnd Landstingsins, sum vóru ríkispolitiskar; og í fjórða lagi eru tað bygnaðarlig viðurskipti í ríkisfelagsskapinum, sum gjørdur tað møguligt at knýta føroysk viðurskipti upp í danskan politikk.

Stríðið um stjórnarvaldið í Danmark er ein *neyðug* fortreyt fyrir at skilja, at adressan, eitt flutningspolitiskt átak í Føroyum við staðbundnum sjálvstýrispolitiskum undirtónum, varð drigin upp í danskan innanríkispolitikk í 1918. Konservativa stjórnarandstöðan í Landstinginum metti, at stuðulin hjá radikala

stjórnarleiðaranum C. Th. Zahle til føroysku sjálvstýrisrørsluna og handfaring hansara av adressumálinum, var so mikið tyngjandi fyri hann, at málið kundi nýtast til at fáa felt stjórn hansara. Tað var óivað tann fjalda politiska grundgevingin hjá Landstinginum fyri at seta kanningarnevndina. Hesar fjaldu grundgevingarnar, sum hava støði í eini samanrenning millum staðbundnan føroyskan politikk og danskan innanríkispolitikk, eru kortini ikki *nøktandi* frágreiðingar um kanningarnevnd Landstingsins. Eitt er at staðfesta við hvørjum politiskum endamáli føroysk viðurskipti vóru drigin upp í danskan politikk í tíðarskeiðinum frá 1917 til 1919, men harvið er ikki eisini givið eitt *nøktandi* svar, hvussu tað yvirhøvir bar til hjá einum meiriluta í Landstinginum at gera adressumálið, sum ongan politiskan týdning hevði í Danmark í 1917, til eitt politiskt stórmál í Ríkisdegnum í 1919. Tað, at *møguleikin* var til staðar hjá Landstinginum til at knýta føroysk viðurskipti upp í danskan politikk er ikki nóg mikið til at greiða frá, at tey *vóru* knýtt upp í danskan politikk.

Til tess at geva eina *nøktandi* frágreiðing um, hvussu ein meiriluti í Landstinginum yvirhøvir kundi koma til ta niðurstøðu, at bønarbrævið hjá sjálvstýrismonnunum var so týdningarmikið, at tað kundi nýtast til at fella stjórnina hjá C. Th. Zahle, er neyðugt at kanna ítøkiligar trupulleikar í danska ríkinum, sum annaðhvørt vóru vorðnir størri ella beinleiðis høvdu tikið seg upp undir fyrra heimsbardaga.

Í fyrra lagi snýr tað um söluna av Vesturindisku oyggjunum til USA, sum fekk gildi 1. apríl 1917 og í seinna lagi er tað danska viðurkenningin av Íslandi sum sjálvstøðugt ríki, sum fekk gildi 1. desember 1918. Hóast Ríkisdagurin frammanundan góðkendi báðar avtalurnar, so var stór mótstøða móti teimum millum konservativu stjórnarandstöðuna, sum var serliga sterk í Landstinginum. Viðvíkjandi söluni av Vesturindisku oyggjunum var mótstøðan so mikið stór í Landstinginum, at sölavtalan, sum stjórnin hjá C. Th. Zahle av sínum eitingum hevði evnað til í 1916, hevði verið feld, um so var, at hon varð lögð fyri Landstingið. Tað hendi kortini ikki, tí at enda fekk stjórnin semju í lag við Ríkisdagin um, at avtalan skuldi sendast út til fólkaatkvøðu í Danmark. Við fólkaatkvøðuni, sum varð hildin 14. desember 1916, góðkendu dansku veljararnir sölavtalu, hóast mótstøðan móti henni millum tey, sum vóru á vali, var rættiliga stór. Í fleiri donskum landspørtum vóru fleiri, ið atkvøddu ímóti

enn fyri, m.a. í Føroyum,²⁵⁰ men landsúrslitið gjørdist, at 158.000 veljarar vóru ímóti søluni, meðan 283.000 tóku undir við henni.²⁵¹ Viðvíkjandi viðurkenningini av Íslandi sum sjálvstøðugt ríki vóru einans teir konservativu ímóti, men samráðingarnar millum danskar myndugleikar og íslendingar um spurningin høvdu verið ógvuliga truplar.²⁵² Harafturat kom, at tjóðskaparligu trupulleikarnir, sum dansku ríkismyndugleikarnir lúka síðan 1848 høvdu havt við Týskland um Slesvík, fingi nýggjan týdning so hvørt sum týski ósigurin í heimsbardaganum gjørdist alt týðiligari.

Hendingarnar í 1917 og 1918, sum landafrøðiliga skarvaðu stór øki av danska ríkinum, vóru týðandi fortreytir fyri, at ein meiriluti í Landstinginum yvirhøvur kundi brúka føroyska adressumálið innanríkispolitiskt. Ákærurnar um „*rigsskadelig Adfærd*“, sum kanningarnevndin setti fram móti Jóannesi Paturssyni í 1919 – og harvið eisini óbeinleiðis móti stjórnini hjá C. Th. Zahle – eiga at verða settar í samband við hesar ríkispolitisku hendingarnar. Hóast støða Føroya í danska ríkinum ikki var tann sama, sum støðan hjá Íslandi og Vesturindisku oyggjunum, so var veruligur vandi fyri, at upploysingargongdin í danska ríkinum fór at breiða seg til Føroya – ein part av danska Grundlógarøkinum – tá ið hesi økini gjørdust sjálvstøðug. Hartil kom, at føroyska sjálvstýrisrørslan, sum partvíst við íblástri úr Íslandi hevði tikið seg upp í byrjanini av øldini, var styrkt munandi undir fyrra heimsbardaga. Føroyskir sjálvstýrismenn samstarvaðu – sambært Edwardi Mortensen við stuðli frá dansku stjórnini – beinleiðis við íslendingar um bønarbrævið til bretsku stjórnina. Í hesum viðurskiftunum liggja tær ríkispolitisku fortreytirnar fyri politisku gongdini frá bønarbrævinum hjá Framburðsfelagnum til frágreiðing Landstingsins.

Kanningin hjá Landstinginum varð almannakunngjørd 15. januar 1920, og 29. mars 1920 loysti Christian X kongur stjórnina hjá C. Th. Zahle úr starvi. C. Th. Zahle hevði stutt frammanundan, 3. mars 1920, fingið áðurnevndu áttalu frá Landstinginum, orsakað av vantandi og villedandi kunning av Landstinginum viðvíkjandi grundunum til, at føroysku embætismenninir 17. mars 1918 høvdu søkt um at verða fluttir í annað starv. Uppsøgnin av stjórnini hekk tó hvørki saman við hesi áttaluni ella niðurstøðunum hjá kanningarnevndini viðvíkjandi bønarbrævinum frá mars 1917. *Upprunin* til kanningarnevnd

Landstingsins skal hinvegin síggjast í høpi saman við teimum ríkispolitisku trupulleikunum, sum førdu til, at stjórnin hjá C. Th. Zahle fall – t.e. Vesturindisku Oyggjarnar, Ísland og serstakliga tí í 1920 óloysta slesvíkspurninginum. Tað, sum 29. mars 1920 fekk Christian X at loysa stjórnina hjá C. Th. Zahle úr starvi, var tað sokallaða Flensburgmálið, sum snúði seg um, hvussu stórar partar av Slesvík Danmark skuldi hava aftur frá Týsklandi eftir kríggjó. Christian X og C. Th. Zahle vóru ósamdir um henda spurning.²⁵² Tann yvirskipaði ríkispolitiski samanhangurin, sum uppsøgnin av stjórnini hjá C. Th. Zahle hekk saman við og sum bønarbrævið hjá Framburðsfelagnum av konservativum kreftum í Danmark eisini varð sett í samanhang við, hevði tí við sær, at kanningararbeiðið fekk politiskar avleiðingar fyri viðurskiptini millum Danmark og Føroyar.

Vinstrastjórnin, sum undir leiðslu av Niels T. Neergaard (1854-1936) tók við eftir stjórnina hjá C. Th. Zahle og sat frá 1920 til 1924, stuðlaði Sambandsflokkinum í føroyskum politikki. Stjórnarskiptið í 1920 hevði sum so einki við adressumálið at gera, men tann veruleiki, at Løgmláráðið – sum hevði føroysk viðurskipti undir sær – varð latið Rytter at fyrisita, var ein týðilig ábending um, at Neergaard stjórnin var ávirkað av teimum ríkispolitisku ósigrunum hjá C. Th. Zahle stjórnini í 1917 og 1918, slesvíkspurninginum og adressumálinum. Føroyapolitikkurin hjá Neergaard stjórnini var í øllum førum meira sambandssinnaður enn tann hjá C. Th. Zahle stjórnini.

Tað hevði við sær, at tey frammanundan góðu viðurskiptini millum ríkismyndugleikarnar og føroysku sjálvstýrisrørsluna byrjaðu at versna. Heilt galið gjørdist tað í 1923, aftaná tað sonevnda „Noregsmálið“, tá ið Neergaard 26. oktober setti fram eina yvirlýsing í Fólkatínginum, sum beinleiðis stuðlaði Sambandsflokkinum – ikki tí hann hevði meirilutan av veljarunum aftanfyri seg, men tí hann var ein sambandsflokkur.²⁵³ Tað hendi orsakað av ákærum, sum Jóannes Patursson 27. juni 1923 hevði sett fram í Noregi, um „*dansk vanstyre*“ í Føroyum, har hann eisini hevði nevnt møguleikan fyri eini „*gjenforening med Norge*“.²⁵⁴ Sjálvstýrisflokkurin, sum partvís við stóði í flutningstrupulleikunum hevði styrkt um stóðu sína í Løgtinginum undir krígnum²⁵⁵ og á fyrsta sinni vann meirilutan í Løgtinginum (men ikki millum veljararnar) í 1918, kendi seg rættiliga sviknan av ríkismyndugleikunum.²⁵⁶ Í tíðarskeiðinum frá 1918 til 1923

hevði Løgtingið við atkvøðunum hjá Sjálvstýrisflokkinum (sum framvegis ikki hevði meirilutan av veljarunum aftanfyri seg) og próstinum í fimm tingsetur upp í slag samtykt at broyta ymiska týðandi lóggávu viðvíkjandi Føroyum, t.d. kirkjumálið, skúlamálið og løgtingslógina (t.e. rammulógin, sum ásetti skipan og heimildir Løgtingsins), men stjórnin hjá Neergaard valdi í flestu forum ikki at staðfesta løgtingssamtyktirnar, við tí avleiðing, at sjálvstýrisrørslan gjørdist meira víðgongd og minni samstarvssinnað mótvegis ríkismyndugleikunum.²⁵⁷ Hesi viðurskiptini vóru týðandi fortreytir fyri teimum ákærum, sum Jóannes Patursson í 1923 hevði sett fram í Noregi móti donskum valdi í Føroyum. Avleiðingin av yvirlýsingini hjá Neergaard í Fólkattinginum 26. oktober 1923 var, at Sjálvstýrisflokkurin í 1924 broytti stevnuskránnu, soleiðis at m.a. orðini „i god forståelse med regering og rigsdag“ vórðu strikað.²⁵⁸

Í so máta ber til at siga, at tað einasta ítøkiliga, sum spurdist burtúr tí drúgva kanningararbeiðinum og skuldsetingunum móti Jóannes Paturssyni og adressumonnunum var, at viðurskiptini millum eina styrkta og við tíðini meira víðgongda føroyska sjálvstýrisrørslu²⁵⁹ – Jóannes Patursson gjørdist sum frá leið veruligur loysingarmaður – og ríkismyndugleikarnar í Keypmannahavn versnaðu munandi.²⁶⁰ Kanningararbeiðið avdúkaði hvørki rættarlaga ella politiskt nakað grundleggjandi óreglusemi hjá nøkrum av *leikarunum* í málinum viðvíkjandi útinningini av bønarbrævinum í 1917, men á tí *ríkispolitiska* økinum var Fúlabók – ikki Føroyapolitikkurin hjá C. Th. Zahle, sum meirilutin í frágreiðingini staðfesti – við til fyri eftirtíðina at seta kflar í góðu viðurskiptini millum ríkismyndugleikarnar í Keypmannahavn og føroysku sjálvstýrisrørsluna – t.e. løgtingsmeirilutan í árunum aftaná 1918. Harvið versnaðu eisini viðurskiptini millum Danmark og Føroyar sum heild.

Tá ið tað er sagt, so ber til at siga, at bønarbrævið og adressumálið helst gjørdi sítt til at skapa spjaðing í sterku føroysku sjálvstýrisrørsluni, sum, hóast hon ongantíð hevði havt meirilutan av føroysku veljarunum aftanfyri seg, sum frá leið hevði við sær, at hon ikki megnaði at varðveita politiska valdið í Føroyum. Ósemjurnar í Sjálvstýrisflokkinum millum hóvligar og víðgongdar sjálvstýrismenn, sum elvdu til, at tann sterki flokkurin og rørslan skrædnaðu í 1938, hava sostatt røtur aftur til adressumálið í 1917.

Søguligu og samfelagsligu fortreytirnar fyri kanningarnevnd Landstingsins vóru viðurskipti í danska ríkinum, sum annaðhvørt høvdu tikið seg upp ella vóru styrkt undir fyrra heimsbardaga, men tær óhepnu politisku avleiðingarnar av málinum vóru partvíst treytaðar av teimum formligu politisku skipanunum í danska ríkinum. Tí uttan politiskar og fyrisingarligar skipanir, sum formliga gjørdur tað møguligt at knýta føroysk viðurskipti upp í danskan politikk, hevði málið neyvan tikið seg upp. Í samanhangi við ríkisfelagsskapin ber tað sostatt til at síggja adressumálið úr einum bygnaðarligum sjónarhorni, sum ikki tekur útgangsstøði í ítøkiligum søguligum, samfelagsligum ella politiskum fortreytum. Danskir politikarar høvdu og hava framvegis av bygnaðarligum grundum einans áhuga í føroyskum viðurskiptum, tá ið hesi kunnu nýtast politiskt fyri at fáa undirtøku millum danskar veljarar. Tá er tað ikki føroyska sjónarhornið, men heldur tað danska, sum dentur verður lagdur á. Føroyska sjónarhornið hava danskir politikarar av góðum grundum ikki stóran áhuga í, tí teir kunnu ikki grunda sína politisku yrkisleið á at tekkjast føroyskum veljarum, sum ongan móguleika hava at atkvøða fyri teimum. Hinvegin kunnu danskir politikarar koma langt í danskum politikki við at birta undir ósemjur millum føroyingar og danir, tá ið truplar tíðir av ymiskum slag leggja trýst á viðurskiptini millum tjóðirnar. Tað sama ger seg sjálvandi galdandi fyri føroyskar politikarar í Føroyum.

Tann bygnaðarligi móguleikin fyri, at føroyskur politikkur gerst partur av danskum politikki verður ikki minni av, at føroysku ríkisdagsumboðini ofta hava verið tungan á vágskáluni í danskum politikki. Í 1917 var tann fyrisingarliga skipanin harumframt soleiðis háttað, at amtmaðurin, t.e. lögtingsformaðurin, kundi koma at liggja ímillum politisku skipanirnar í londunum báðum. Tað var í veruleikanum hetta – stuðulin hjá C. Th. Zahle til Edward Mortensen upp undir fólkatingsvalið í 1918 – sum, umvegis ein misnøgdan amtmann, knýtti adressumálið upp í danskan innanríkispolitikk.

Tann yvirskipaða gongdin í politisku viðurskiptunum millum Danmark og Føroyar undir fyrra heimsbardaga – frá bønarbrævinum hjá Framburðsfelagnum í 1917 til kanningarnevnd Landstingsins í 1919 – var treytað av ítøkiligum flutningstrupulleikum í Norðuratlantshavi, styrktum føroyskum

sjálvstýrisstríði, stríði um stjórnarvaldið í Danmark, størri ríkispolitiskum fortreytum í danska ríkinum og íbygdum bygnaðarligum viðurskiftum í ríkisfelagsskapinum. Úr einum tílíkum sjónarhorni ber til at siga, at danskur og føroyskur politikkur ikki altíð fylgir ætlanunum hjá politisku leikarunum í Føroyum ella í Danmark. Politisku leikararnir kunnu, tá ítøkiligir trupulleikar taka seg upp landanna millum, verða stýrdir av systemlogikkinum í ríkisfelagsskapinum, sum hevur ein íbygdan móguleika fyri, at føroyskur og danskur politikkur – sum í aðrar mátar virka eftir lutfalsliga óheftum skipanum – verða knýttir at hvørjum øðrum.

Adressumálið er eitt ítøkiligt dømi um, at føroysk viðurskifti, orsakað av politisku og stjórnarligu skipanunum í ríkisfelagsskapinum, lætt kunnu vera drigin upp í danskan politik á ein ikki serliga hepnan hátt, tá ið tað snýr seg um viðurskiftini millum Danmark og Føroyar, tá ið tær „røttu“ søguligu og samfelagsligu fortreytirnar eru til staðar. M.a. av hesum grundum er Fúlabók hóast alt ein ógvuliga týðandi partur av ríkisrættarligu og politisku søgu Føroya. Politiska kreppan millum Danmark og Føroyar í seinnu helvt av 1990-árunum, sum kom í orsakað av føroysku búskaparkreppuni í fyrri helvt av 1990-árunum, er ein ábending um, at hesir trupulleikar framvegis eru í politisku skipanunum millum ríkispartarnar. Hóast stjórnarligu skipanirnar, sum javna politiska samskiptið millum Danmark og Føroyar, eru nógv broyttar síðan 1917, so leggja truplar tíðir av ymiskum slag framvegis stórt trýst á politisku viðurskiftini millum londini bæði.

Hendingarøð

1914:

1.-4. august:

- Fyrri heimsbardagi brestir á. Týskland og Eysturríki-Ungarn eru í stórkríggi móti Fraklandi, Onglandi og Russlandi. Londini, ið eru í kríggi, leggja minur ymsastaðni í Norðuratlantshavi fyri at avbyrgja fíggindan.
- Løgtingið, sum er saman, tá ið kríggið brestur á, setir eina Vørunevnd, sum skal syrgja fyri, at vøra til 3 mánaðir altíð er í Føroyum.

1915:

11. mars:

- Bretar krevja, at øll skip, sum sigla í bretskum sjóøki, skulu inn í bretska havn til eitt sokallað kontrabandaeftirlit.

1916:

28. februar:

- Løgtingsval er. Sambandsflokkurin fær 10 tingmenn, meðan Sjálvstýrisflokkurin fær 9 í nýggja Løgtinginum. Saman við Rytter amtmanni hevur Sambandsflokkurin meiriluta.
- Løgtingið ger seinni út á árið av at senda tveir handilskonar menn til Íslands at royna at fáa handilssamstarv í lag við íslendingar um at fáa vøru haðani úr Amerika. Teir eru í Íslandi í august 1917.

1917:

1. februar:

- Týskland byrjar kavbátakríggj móti øllum skipum, sum sigla í bretskum sjóøki. Eingi skip koma til Føroya í tveir mánaðir.

10. februar:

- Amtmaðurin sendir tað fyrsta av eini røð av fjarritum til íslenskar handilsfyrirtekur og til dansku stjórnina um møguleikar eru fyri at fáa vøru til Føroya úr m.a. Íslandi. Úrslitini eru soltin, tí vørutrot er eisini í Íslandi.

14. februar:

- Jóannes Patursson roynir at fáa Løgtingið kallað saman at viðgera vøruflutningin til Føroya, men tað miseydnast.

19. februar:

- Amtmaðurin heitir í brævi á íslendingar um at fáa til vegar útflutningsloyvi frá bretsku myndugleikunum til at flyta vøru úr Íslandi til Føroya.

24. februar:

- Føroyska Skipara- og Navigatorfelagið sendir eina áheitan til bretska konsulin í Havn við umbøn um, at føroysk skip sleppa at selja fisk í Íslandi uttan at skula inn í bretska havnir til eftirlit.

4. mars:

- Bretski konsulin í Havn eftirlíkar umbønini frá Skipara- og Navigatorfelagnum eftir at amtmaðurin hevur viðgjørt málið.

6. mars:

- Framburðsfelagið samtykkir at senda eina áheitan til bretska stjórnina við umbøn um frá sigling til Føroya.

7. mars:

- Jóannes Patursson er hjá bretska konslinum í Havn, sum ikki vil senda áheitanina til bretska stjórnina uttan skrivliga góðkenning frá amtmanninum. Jóannes Patursson og ein annar sjálvstýrismaður fara til amtmannin fyri at fáa hansara viðmæli.

8. mars:

- Amtmaðurin sendir konslinum áheitanina frá Framburðsfelagnum saman við einum skrivligum viðmæli. Konsulin

metir kortini ikki, at viðmælið er nóg inniligt, og hann ger tí ikki meira við málið.

12. mars:

- Grein stendur í Føroyatíðindi, har heitt verður á Løgtingið um at venda sær beinleiðis til bretska myndugleikar.

17. mars:

- Bønarbrævið er til viðgerðar í Havnar Framburðsfelag.
- Danska stjórnin gevur sendiharranum í London boð um at arbeiða fyri fríari sigling millum Danmark og Føroyar.

18. mars:

- Danska stjórnin sendir í loyndum orlogsskipið „Íslands Falk“ til Føroya við tí vøru, sum føroyingar hava mest fyri neyðini.
- Framburðsfelagið samtykkir adressuna, sum umvegis Løgtingið og eftir at undirskriftir eru savnaðar í Føroyum, skal fjarritast til bretska stjórnina í London.

21. mars:

- Ein samd vørunevnd almannakunnger eina plakat, har føroyingar verða ávaraðir móti at skriva undir adressuna.

22. mars:

- Amtmaðurin kallar Løgtingið at koma saman 28. mars.
- Jóannes Patursson og 4 aðrir framburðsmenn almannakunngera eina plakat, har heitt verður á fólk um at taka undir við adressuni, hóast Vørunevndin var ímóti.

23. mars:

- Løgtingið fær fjarrit úr Íslandi, har sagt verður frá, at har fæst eingin vøra, tí har er eisini vørutrot.

24. mars:

- Amtmaðurin sendir eitt loyniligt fjarrit til dansku stjórnina, har hann kannar um, at sjálvstýrismenn ætla at senda eina umbøn um fríu sigling beinleiðis til bretska stjórnina.

25. mars:

- Jóannes Patursson sendir fjarrit til íslenska altingsformannin og biður um eitt játtandi svar úr Íslandi, um møguleikar eru fyri at fáa vøru umvegis Ísland.

26. mars:

- Adressan verður á fyrsta sinni viðgjørd á ráðharrafundi í donsku stjórnini. Uttanríkisráðharrin metir ætlanirnar hjá adressumonnunum liggja á markinum til „svigtende Statsfølelse“.
- Jóannes Patursson fær svarfjarrit frá íslenska altingsformanninum, har heitt verður á adressumenninar um at senda adressuna til bretar við hjálp frá bretska konslinum í Havn og danska sendiharranum í London.
- Andreas Ziska sendir bræv til Edward Mortensen, har hann kannar um, at ætlanin er at senda adressuna til bretska myndugleikar umvegis danska sendiharran í London. Andreas Ziska spyr Edward Mortensen, um nakað skeivt harvið verður gjørt, og biður um svar við fjarriti.

27. mars:

- Jóannes Patursson sendir fjarrit til Edward Mortensen, har hann fyri fyrstu ferð kannar um adressuna, sum er lögð fyri Løgtingið, samstundis sum hann spyr, um Edward Mortensen kann fara til London við henni.

28. mars:

- Løgtingið kemur saman at viðgera adressuna.

31. mars:

- Amtmaðurin lesur fjarrit frá Løgmláráðnum upp fyri Løgtinginum, har kunnað verður um, at farmaskipið „Ísland“ fer úr Keypmannahavn til Føroya 2. apríl við 700 tonsum av vøru.

1. apríl:

- Danmark selur Vesturindisku oyggjarnar til USA.

2. apríl:

- „Ísland“ fer úr Keypmannahavn til Føroya við 700 tonsum av vøru.
- Edward Mortensen sendir bræv til Jóannes Patursson við adressuni hjá danska konslinum í London og skrivar, at adressan kann sendast til hansara.

3. apríl:

- Løgtingið samtykkir ikki at taka undir við bønarbrævinum. Samstundis verður samtykt, at alt samskipti millum føroyingar og fremmand lond skal ganga gjøgnum „vedkommende danske statsmyndigheder“.

5. apríl:

- Edward Mortensen fjarritar adressuna hjá danska sendiharranum í London til Jóannes Patursson, samstundis sum hann sendir eitt bræv til hansara, har hann sigur seg hava tosað við Scavenius, sum einki hevði ímóti, at bønarbrævið varð sent til danska sendiharran í London.

6. apríl:

- USA tekur avgerð um at fara upp í kríggið í Evropa saman við Bretlandi og Fraklandi. Tað, sum eftir er av árinum 1917 og í 1918 verða 250.000 amerikanskir hermenn og nógv krígsútgerð flutt til Evropa úr USA. Tað broytir sum frá líður valdsviðurskiptini í krígunum til fyrimunar fyri Bretland og Frakland.

8. apríl:

- Edward Mortensen sendir bræv til Andreas Ziska við sama innihaldi, sum tað, hann sendi til Jóannes Patursson 5. apríl.

13. apríl:

- „Ísland“ er komið til Føroya við 700 tonsum av vøru.
- Andreas Ziska sendir bræv til Johan Mortensen á Tvøroyri, har hann kunnar um ætlanirnar við bønarbrævinum – m.a. at ætlanin er at handa bretska konslinum í Havn undirskriftirnar til at hyggja ígjøgnum.

14. apríl:

- Framburðsfelagið avger at lata tingmonnum Sjálvstýrisflokksins upp í hendi at senda bønarbrævið.

15. apríl:

- Suðuroyartingmaðurin Jóhan Andreas Nolsøe sendir fjarrit til Jóannes Patursson og biður hann spyrja Edward Mortensen, um Løgmláráðið „billiger“, at bønarbrævið verður sent beina leið til sendiharran í London. Gott at hava eitt „Jasvar“ skrivar hann.

16. apríl:

- Postdamparin „København“ kemur til Føroya við m.a. posti úr Keypmannahavn.

17. apríl:

- Jóannes Patursson fær m.a. eitt bræv frá Edwardi Mortensen, dagfest 5. apríl, har upplýst verður, at Scavenius einki hevði ímóti, at bønarbrævið varð sent til danska sendiharran í London.
- Jóannes Patursson og adressumenninir, sum hava savnað 3.242 undirskriftir í Føroyum, fjarrita bønarbrævið til danska sendiharran í London.

18. apríl:

- Rytter sendir eina drúgva loyniliga frágreiðing til Løgmláráðið, har hann m.a. ákærir Jóannes Patursson fyri einans at hava loysingarsinnaðar ætlanir við bønarbrævinum.
- Jóannes Patursson fjarritar til Jóhan Andreas Nolsøe á Tvøroyri, at hann hevur fingið brøv frá Edwardi Mortensen. Alt er sum tað skal vera.
- Danski sendiharrin í London sendir fjarrit til Scavenius, við upplýsingum um, at hann hevur fingið bønarbrævið sendandi og spyr, hvat hann skal gera við tað.

19. apríl:

- Bretski konsulin í Havn fær ein stóran brævbjálva sendandi við postinum frá adressumonnunum, sum hann sendir aftur til sendaran óupplatum.

- Scavenius fjarritar til sendiharran í London og biður hann geva adressumonnunum boð um at venda sær til Løgmláráðið við bønarbrævinum.

20. apríl:

- Danski sendiharrin í London fjarritar til Jóannes Patursson, og biður hann venda sær til Løgmláráðið við bønarbrævinum.

21. apríl:

- Jóannes Patursson fjarritar til sendiharran í London, at stjórnin fer at geva honum „ordrer“. Samstundis fjarritar hann til Edward Mortensen í Keypmannahavn, har hann sigur seg vóna, at stjórnin skilir støðuna og gevur sendiharranum „de fornødne instrukser“.
- Jóannes Patursson sendir avrit við úrdráttum av brøvum sínum frá Edwardi Mortensen til Havnar Framburðsfelag.

23. apríl:

- Edward Mortensen vendir sær formliga til Løgmláráðið við bønarbrævinum og orðar eitt skriv, sum skal sendast til Uttanríkismálaráðið.

7. mai:

- Uttanríkisráðharrin staðfestir á ráðharrafundi, at bønarbrævið nú gongur sína vanligu gongd, eftir at adressumenninir hava vent sær til Uttanríkismálaráðið.

8. mai:

- Edward Mortensen fjarritar til Jóannes Patursson og kunnar um, at bretska stjórnin noktaði fyri regluligari sigling millum Keypmannahavn og Føroyar.

18. mai:

- Scavenius biður danska sendiharran í London arbeiða fyri innihaldinum í bønarbrævinum.
- Bretar geva loyvi til at skip, sum koma til Føroya úr Amerika, eftir umsókn skulu sleppa undan at leggja leiðina inn í bretska havn til eftirlit, um tey í staðin fara inn í

Halifax í Kanada. Tá ið ítøkiligar umsóknir verða sendar til bretsku myndugleikarnar er tað kortini torført at fáa flutningsloyvi.

22. juni:

- Løgmláráðið takkar eftir áheitan frá amtmanninum Løgtinginum fyri handfaringina av bønabrævinum

23. juli:

- Rytter sendir nakrar fyrispurningar til løgmláráðharran viðvíkjandi bønabrævinum.

7. august:

- Tveir handilskønir menn fara vegna Løgtingið til Íslands at viðgera møguleikan fyri flutningssambandi millum Amerika/Ísland og Føroyar. Einki kemur burtur úr ferðini, av tí at ein avtala við íslendingar er treytað av eini avtalu við Ongland um fría sigling. Eina tílka avtalu vilja bretar ikki geva føroyingum.

18. august:

- Danska Løgmláráðið staðfestir í brævi til amtmannin, at bønabrævið ikki varð sent til bretar uttan um danskar myndugleikar.

3. september:

- Í Løgtinginum setir Rytter fram ákærur móti adressumonnunum um, at teir í tveimum førum hava roynt at senda bønabrævið uttan um danskar myndugleikar.

29. oktober:

- Eftir at donsk bløð hava umrøtt málið, elvir Jens Sørensen Vanggaard til kjak í Fólkattinginum um bønabrævið. Edward Mortensen vísir aftur ákærunum hjá amtmanninum um, at adressumenninir í tveimum førum skuldu havt roynt at senda bønabrævið uttan um danskar myndugleikar.

1918:

6. februar:

- Tingakrossur endurgevur tað, sum Edward Mortensen

hefur sagt á Fólkatíngi um ákærurnar hjá Rytter móti adressumonnunum.

9. februar:

- Rytter setir yvirlýsing í Dimmalætting, har adressumenninir verða ákærdir fyri at hava roynt at senda bønabrævið uttan um danskar myndugleikar á tvinnanda hátt – gjøgnum bretska konsulin í Havn og danska sendiharran í London. Yvirlýsingin verður samstundis send til Løgmláráðið.

15. mars:

- C. Th. Zahle fjarritar til Rytter og biður hann kunna Edward Mortensen um, at hann stuðlar honum upp undir fólkatíngsvalið 22. apríl 1918.

17. mars:

- Amtmaðurin, fútin og sorinskrivarin biðja um at verða fluttir í annað starv ella siga teir seg úr starvi.

20. mars:

- 6 sjálvstýrismenn siga í Tingakrossi, at teir ongantíð hava ætlað ella roynt at senda adressuna uttan um danskar myndugleikar.
- Kjak er í Landstínginum um umsóknina hjá embætismonnunum um at vera fluttir í annað starv og um fjarritið frá C. Th. Zahle til amtmannin eftir at danska blaðið „København“ hevur umrøtt málið.

21. mars:

- Bretski konsulin váttaf í skrivi til amtmannin, at hann hevur fingið ein stóran brævbjálva frá adressumonnunum, sum hann „assumed“ skuldi sendast til bretsku stjórnina.

26. mars:

- Rytter sendir próvtilfarið frá konslinum og varakonsulunum til Løgmláráðið.

22. apríl:

- Fólkatíngsval. Radikala stjórnin hjá C. Th. Zahle heldur fram við stuðli frá sosialdemokratunum. Í Føroyum missir

Edward Mortensen fólkatingssessin til sambandsmannin
Andrass Samuelsen.

24. apríl:

- Løgtingsval. Sjálvstýrisflokkurin fær 11 tingmenn í Løgtingið og hevur á fyrsta sinni meirilutan í Løgtinginum. Sambandsflokkurin fær 9 tingmenn. Tað hevði við sær, at Løgtingið valdi Jóannes Patursson til føroyskan landstingsmann fyri Andrass Samuelsen

16. mai:

- Tann nývalda Vørunevndin hjá Løgtinginum avger at senda eina fimmmanna nevnd til Íslands at viðgera vøruflutningin millum Amerika/Ísland og Føroyar. Tann 19. mai fer sendinevndin til Íslands. Hesa ferð gongur betur, ein avtala fæst í lag, og bretska stjórnin slakar stutt eftir fyri krøvunum um kontrabandaeftirlit. Í august metir Løgtingið trupulleikarnar viðvíkjandi vøruflutningi til Føroya at vera loystar.

5. juli:

- Landstingið setir eina kanningarnevnd at kanna adressumálið í 1917 og stuðulin hjá C. Th. Zahle til sjálvstýrismenninar upp undir fólkatingsvalið 22. apríl 1918.

1. desember:

- Avtalan, sum viðurkennir at Ísland fær fullveldi, fær gildi.

1920:

15. januar:

- Frágreiðingin frá kanningarnevndini verður almannakunngjørd. Jóannes Patursson og adressumenninir verða ákærdir fyri ríkisskaðiliga atferð, meðan C. Th. Zahle verður ákærður fyri at hava virkað út frá trongum partapolitiskum áhugamálum, sum skaddu viðurskiptini millum Danmark og Føroyar.

3. mars:

- Kjak er í Landstinginum um frágreiðingina. Landstingið

tekur frágreiðingina til eftirtektar og gevur C. Th. Zahle eina áttalu fyri vantandi og villleiðandi kunning av Lands-
tinginum 20. mars 1918 um orsakirnar til uppsøgnina
hjá embætismonnunum 17. mars 1918. Eingi politisk ella
rættarlig stig verða tikin mótvegis teimum, ið hava havt
ein týðandi leiklut í málinum.

29. mars:

- Kongur setir stjórnina hjá C. Th. Zahle frá og tann so-
kallaða „Páskakreppan“ byrjar. Tað hevur einki við kann-
ingararbeiðið at gera.

Summary

Danish-Faroese relations during the Great War – The Petition and The Danish Constitutional Parliamentary Commission

This book looks further into the matter concerning the petition of 1917. It deals, in particular, with the position of the *Amtmaður* (the Chief Administrative Officer) and the investigative committee on one side, and the position of the members of the *Sjálvstýrisflokkurin* (the Home Rule Party) on the other side. Three main questions are discussed in the book: First, the question whether the petitioners intended to or attempted to send the petition without informing Danish authorities. Second, the question whether and to which extent the petition had an autonomous political agenda; and finally, why this matter became part of Danish politics in the period after 1918.

At the outbreak of First World War in 1914, the Faroese Parliament, the *Løgting*, was in general organized with basis in the same legal framework as was set out by the Danish Parliament, the *Rigsdagen*, when the *Løgting* was reconstituted in 1852. The *Løgting* administered a number of areas for the administrative district on behalf of the Danish authorities; and with regard to the legislative area, the *Løgting* functioned as a consultative body to the *Rigsdagen*, which had legislative authority in the Danish Realm. The *Amtmaður* and the *Próstur* (the Dean) were representatives in the *Løgting*. The *Amtmaður*, furthermore, was the Speaker of the *Løgting*; he summoned the *Løgting*, led the debate and dissolved the *Løgting* at the end of each sitting. If the *Løgting* had to be summoned for more than six weeks, or it had to be called in for extraordinary sittings, this could only be done if either the *Amtmaður* or half the members of the *Løgting* agreed to do so. If the *Løgting*

approved of something the *Amtmaður* found to be in conflict with the rules Danish authorities had brought into force in the Faroes, he had the authority to postpone the decision until a higher authority had established whether it was in compliance with legislation. All official communication between the *Løgting* and the Danish authorities generally had to go through the *Amtmaður*; and between the sittings, he performed the duty of the *Løgting*.

From the election to the *Løgting* on 28 February 1916 to the election on 24 April 1918, which is the period in which the events in this book take place, in addition to the *Próstur* and the *Amtmaður*, there were nine members of the *Sjálvstýrisflokkurinn* and 10 members of the *Sambandsflokkurinn* (the Unionist Party) in the *Løgting*. The 20th elected member of the *Løgting* was Andreas Evensen, who was an independent member until 27 April 1917 when he took over the duty as *Próstur* after Fríðrikur Petersen. Svenning Rytter, the *Amtmaður*, always voted with the *Sambandsflokkurinn*, while the *Próstur* usually was neutral. During this period of time, the *Sambandsflokkurinn* had the majority in the *Løgting*, just as it had had since the political party division in 1906.

In August 1914, at the outbreak of war, the *Løgting* appointed a committee of supplies, the *Vørunevndin*, comprising the *Amtmaður*, three members of the *Sambandsflokkurinn* and two members of the *Sjálvstýrisflokkurinn*. It was the duty of the *Vørunevndin* to make sure that there were supplies for two months on the islands at any time. To begin with, there were no difficulties in this, however, in February 1917, almost two years into the war, the transport route to the Faroes became affected by the German submarine warfare as well as the British demand that all vessels sailing in the North Atlantic Ocean had to enter British harbours for a so-called contraband clearance.

The fact that there was a shortage of supplies can be seen from the telegraphic correspondence the *Amtmaður* had with Danish authorities and Icelandic businesses in February 1917. Three things can be concluded from the telegrams: First, the *Amtmaður* and the *Vørunevndin* had tried to get supplies from Iceland to the Faroes via the United States as early as the beginning of February 1917. Second, the possibility of getting supplies on this route was slim. Third, the shortage of supplies could become

a serious matter towards the end of April 1917 if no supplies had come to the Faroes by then.

In February 1917, leader of the *Sjálvstýrisflokkurin*, Jóannes Patursson, attempted to get the *Amtmaður* to summon the *Løgting* in order to discuss the problem concerning the transport route to the Faroes. However, neither the *Amtmaður* nor the majority of the *Løgting* supported him. Only seven out of 22 members agreed with Jóannes Patursson on this matter. Patursson therefore gave up the idea of summoning the *Løgting* at that time.

Two members of the *Sjálvstýrisflokkurin*, who did not agree with Patursson to summon the *Løgting*, Rasmus Rasmussen and Símun Pauli í Kunoy, were members of the *Vørunevndin*. The correspondence between the *Amtmaður* and the Danish authorities demonstrates that in February 1917, the *Vørunevndin* was working on getting supplies to the Faroes from either Denmark or Iceland. This was presumably the main reason why the members of the *Sjálvstýrisflokkurin* did not support Patursson; however, the work of the *Vørunevndin* seemed to be difficult for two reasons:

Firstly, no goods could be brought to the Faroes unless the British allowed vessels to sail to the Faroes without having to call at British harbours within the danger zone. Secondly, in February and March 1917, the *Løgting* was informed about the fact that there was a shortage of supplies in Iceland as well. These were two obstacles that were difficult to overcome. The Danish Prime Minister, Carl Th. Zahle, was not pleased with the British high political decision, yet it would be difficult for little Denmark to get the great power of Britain to yield the demand of contraband checks, which had its basis in the British isolation politics towards Germany.

This resulted in the fact that in mid-March 1917 the Danish Government secretly sent the warship „Islands Falk“ to the Faroes. The reason why this was done in secret was that warships were exempted from the demand of entering British harbours for clearance; however, the condition imposed was that neither goods nor passengers were on board the ships. This was violated by the Danish Government because on board „Islands Falk“ to the Faroes were, besides passengers and mail, 40 tons margarine, matches and petroleum – supplies lacking in the Faroes according to the *Amtmaður*. Later on, negotiations were

opened with the British in order to get cargo vessels from Copenhagen to the Faroes being exempted from entering British harbours for clearance.

A number of members of the *Sjálvstýrisflokkurin* continued to believe that more could and should be done in order to get the British to yield the demands of contraband checks so that, for instance, supplies could come from Iceland to the Faroes. On 6 March 1917, the *Havnar Framburðsfelag*, the constituency association of the Home Rule Party, agreed to send a petition regarding this matter to the British Consul in Tórshavn. The Consul, who was not interested in getting involved in local politics without having the approval of the *Amtmaður*, did not wish to do anything about the petition that he received from Patursson on 7 March 1917. Patursson therefore contacted the *Amtmaður* who gave his reference to the matter on 8 March 1917. However, the British Consul did not consider the reference to be sufficiently sincere, and therefore did not give the matter any more attention.

Nevertheless, something indicates that Jóannes Patursson did try to send the petition consented by the *Havnar Framburðsfelag* on 6 March 1917 to the British Government without informing Danish authorities. The reason why Patursson's attempt was not successful is a different matter relating to the fact that the British Consul, as expected, was reluctant to turn to the British Government on behalf of part of the members of the *Sjálvstýrisflokkurin* without the approval of the *Amtmaður*.

The members of the *Sjálvstýrisflokkurin*, however, did not give up. A few days later, on 12 March 1917, an article written by the editor of the independently-minded Faroese newspaper, *Føroyatíðindi*, Jóhan Mortensen, advised the *Løgting* to step in on behalf of the suffering Faroese people and turn directly to the British War Office requesting free passage to the Faroes for vessels carrying necessary supplies from the most convenient country to freight or collect from. According to Mortensen, it was the duty of the *Løgting* to contact the British authorities, not the duty of the *Havnar Framburðsfelag* or the *Sjálvstýrisflokkurin* or part of the party.

The article greatly influenced the politics of the members of the *Sjálvstýrisflokkurin* in the *Løgting*. On 17 March 1917, the *Havnar Framburðsfelag* held a meeting to discuss the transport

issue. A proposal to petition the British authorities in order to be exempted from the contraband clearance was presented to the participants, and the following day – when i.e. Rasmus Rasmussen, who did not agree with the petition, was not present – the proposal was accepted.

The petition was drawn up in Danish and had the title „*To the Government of Great Britain*“. It began with these words: „*The people on the Faroe Islands hereby send through us, the undersigned members of the Faroese Parliament, the following Petition in confidence to the British Government High-Mindedness: ‘The Government of Great Britain is petitioned to give us, the people of the Faroe Islands, permission to sail goods, mail and passengers between Iceland and the Faroe Islands, and that the ships conveying this transport are exempted from the duty to pass the danger zone and call at British harbours at outward bound and homeward bound....’ The signed men and women of the Faroe Islands over the age of 18 give the above Petition our full support In March 1917*“).

On 19 March 1917, member of the *Sjálvstýrisflokkurin*, Andreas Ziska, sent a telegram to the editor of *Føroyatíðindi*, Jóhan Mortensen, which went as follows: „*I have presented to the Framburðsfelag the same proposal you put forward in Føroyatíðindi regarding a petition to the British Government... this was consented... and the plan is that the petition is to be signed by women and men over the age of 18 and telegraphed to the British Government in London*“. Neither the petition nor the telegram from Andreas Ziska to Jóhan Mortensen mentioned that the *Løgting* should be behind the petition, although that was what Jóhan Mortensen had suggested in *Føroyatíðindi*. However, the petition referred to the „undersigned members of the Faroese Parliament“. Moreover, the telegram stated that the petition should be „sent to the British Government in London“ – Danish authorities were not mentioned in the telegram. The latter appears from the fact that the petition was addressed to „The Government of Great Britain“.

Nevertheless, it appears as if the purpose of the *Havnar Framburðsfelag* was to send the latter petition, which was accepted on 18 March 1917, directly to British authorities without informing Danish authorities just as was done with the petition of 6 March 1917. The difference was, however, that the latter petition apparently was to be sent through the *Løgting*, and thus also through the *Amtmaður*.

Yet, the petition alarmed the *Vørunevndin*, the majority of the *Løgting* and the *Amtmaður*. On 21 March 1917, a unanimous *Vørunevndin* published a poster which warned heavily against signing the petition. The reason for this was that such a petition could interfere with the negotiations between Danish authorities and the British Government, and the *Vørunevndin* believed that the prospect of the negotiations ending successfully was good. The following day, the *Amtmaður* called the *Løgting* to meet on 28 March 1917. Four days prior to the meeting, on 24 March 1917, the *Amtmaður* sent a secret telegram to the Danish Government informing them about the reason why the *Løgting* was being summoned, and in the end stated that there was no reason for the Ministry to do anything further in this matter. Rytter did not mention that the petitioners planned to send the letter through the *Løgting*.

The Danish Government's ministerial protocol from 26 March 1917 shows how the Danish members of government related to the information from Rytter. The Minister of Foreign Affairs estimated that if lack of patriotic feelings towards the Danish Realm would lead the Faroese people to sign such a petition, it was important that the petition was rejected in Britain. This indicates that if Rytter was right when saying that members of the *Sjálvstýrisflokkurin* on their own initiative planned on contacting the British authorities directly – without involving Danish authorities and the *Løgting* – the Minister of Foreign Affairs did believe the activity to be doubtful, however without causing any direct harm. In March 1917, neither Rytter nor the Minister of Foreign Affairs found it necessary to take any further action in the matter for the time being.

On the same day, the 26 March 1917, Jóannes Patursson received a telegram from Bjørnson, President of the Icelandic Parliament, the *Althing*. This telegram was a reply to a telegram sent the day before to Bjørnson regarding the possibility of sending supplies from Iceland to the Faroes. Patursson needed an affirmative answer from Bjørnson as there could be a chance that the *Sjálvstýrisflokkurin's* proposal would be overthrown in the *Løgting*, which was to be summoned two days later. In the telegram there was no commitment from the President of the *Althing* to send supplies from Iceland, however, he stated that: „You have to apply for permission from the British to the mentioned

transport of supplies, with support from the Danish Ambassador in London and the British Consul in Tórshavn, for our supplies are tied by the agreement with England that nothing must be re-exported from here". Apart from the fact that the President of the *Althing* supported the core of the petition, it is interesting that he suggested that the petition could be sent through the Danish Ambassador in London with assistance from the British Consul in Tórshavn – just as had been done on 6 March 1917.

In the days following 28 March 1917 when the *Løgting* was summoned to discuss the petition, it became obvious that the *Amtmaður* and the members of the *Sambandsflokkurin*, who together made up the majority in the *Løgting*, would reject the proposal from the *Sjálvstýrisflokkurin*. As early as 23 March 1917, the *Løgting* received information from Iceland saying that it was not possible for them to send supplies to the Faroes. However, the fatal stab was given on 31 March 1917 when the *Løgting* received a telegram from the Danish Government saying that the steamer „Ísland” on 2 April 1917 was to leave Copenhagen bound for the Faroes with 700 tons supplies. Internal correspondence between members of the *Sjálvstýrisflokkurin* shows that some of them had doubts when the message came from Copenhagen. On 3 April 1917, a majority in the *Løgting* – the members of the *Sambandsflokkurin* and the *Amtmaður* – decided that there always has to be an indispensable principle that all contact from the Faroes to other governments must go through „the relevant Danish authorities”. By this, the *Løgting* had refused to agree with the petition written by members of the *Sjálvstýrisflokkurin*.

The petitioners, lead by Jóannes Patursson, had already started collecting signatures around the islands, despite warnings from the *Vørunevndin* and the *Amtmaður*. Mid-April, they had collected 3,242 signatures, but they could no longer send the petition through the *Løgting* to London. Therefore, the text was telegraphed to the Danish Ambassador in London on 17 April 1917 together with a testimonial containing information regarding the signatures, which was signed by six out of nine members of the *Sjálvstýrisflokkurin*. Two days later, a large envelope containing the signatures was sent by mail to the British Consul in Tórshavn. The Consul, who upheld the position that he did not wish to interfere with local politics, never opened the envelope, but returned it to sender.

The crucial question is whether the members of the *Sjálvstýrisflokkurin* by this act attempted to send the petition to the British Government in London without informing the „relevant Danish authorities” – initially only through the Danish Ambassador in London, and later also through the British Consul in Tórshavn, which is considered to be more serious – with the purpose of getting independent negotiations with British authorities that were, according to the *Amtmaður*, to make way for a dissolution of the union between Denmark and the Faroes; or as members of the *Sjálvstýrisflokkurin* said, the petition was sent to the Danish Ambassador in London with approval from the Danish Government with the purpose of improving transport to the Faroes from North. The petitioners stated that the British Consul had only received a number of the signatures for viewing so that he could verify their existence if authorities in London inquired about them.

The *Amtmaður*, who had made it clear that he did not think much about the Faroese independence movement, wrote on 18 April 1917 a long secret statement to the *Løgmláráðið* (Committee of Judicial Affairs), in which he presented a completely different judgement of the matter than that of the members of the *Sjálvstýrisflokkurin*. In the statement was, among other things, written: „Patursson’s aim was partly to hit the majority in the *Løgting*, the *Sambandsflokkurin*, in a manner that made it appear to the public as though it was not the Danish authorities or the Committee set by the *Løgting* that had opened way for food supplies, but on the contrary, there were some members of the *Sjálvstýrisflokkurin* headed by King’s Yeoman Patursson, this was done partly to form as close an alliance with Iceland as possible, and preferably so that the Faroes became dependant on Iceland with regard to supplies, and maybe in particular to set precedent for direct negotiations between ‘the Faroese people’ and a foreign state without informing Danish authorities with the purpose of preparing the dissolution of the constitutional connection between the Faroes and Denmark, and partly to show that at a critical time in Faroese history, it has been necessary to call upon assistance from Iceland and Britain in order to get food supplies to the Faroes as the Danish Government was unwilling or unable to do anything”. According to this, the petition was not about the transport of supplies to the Faroes, it was about autonomous political actions

turned against the *Sambandsflokkurin* in the *Løgting*, but more so, it was turned against the presence of Danish authority in the Faroes.

Although the accusation from the *Amtmaður* of treasonous activities was only based on suspicion, there was probably something about the argument that there were political reasons of some sort behind the petition. First of all, the *Vørunevndin* had already tried to get supplies from Iceland to the Faroes, yet there had been little results. In addition to this, while Icelanders had made it clear in February that it would be difficult for them to send supplies, 700 tons supplies were sent to the Faroes from Copenhagen on 2 April 1917. Apparently, Iceland was not the most obvious place to approach for getting supplies to the Faroes, yet politically considered it was important for the independence movement to try.

There is, nevertheless, no evidence that the Danish Government agreed with the *Amtmaður* when arguing that something irregular had taken place in this matter. Almost everything the petitioners had done with regard to the petition, the Danish Government had been informed of beforehand through Edward Mortensen, Member of Parliament. For instance, before telegraphing the petition to London, Patursson had received a letter from Mortensen stating the following: „*I have spoken to Zahle and Minister of Foreign Affairs Scavenius ... and they understood the natural basis for your action. Scavenius did not have anything against a petition being sent to the Ambassador like you said you planned on doing ... and that he therefore would give the Ambassador instructions*”. In addition to this comes the fact that correspondence between the petitioners from the time before the petition was sent to London shows that the task of the British Consul – in accordance with the later arguments of the petitioners – was only to verify the existence of the signatures. Thus, the opposition against the petition did not come from Danish authorities; it came from the *Amtmaður* and the *Sambandsflokkurin*'s majority in the *Løgting*.

This could indicate that the political content of the petition was not state political and regarded the „*preparing of the dissolution of the constitutional connection between the Faroes and Denmark*”, but it was local political – turned against the majority in the

Løgting comprising members of the *Sambandsflokkurin* and the *Amtmaður*. In order to win acceptance for the autonomist idea in the Faroes, and by it break down the political monopoly of the *Sambandsflokkurin*, which had existed since 1906, the transport matter became a clear case for the *Sjálvstýrisflokkurin* to trade upon, however, it is not certain that the petition was anti-Danish for this reason. Mortensen's role in the matter indicates a close cooperation between the petitioners and the authorities in Copenhagen.

The petition sent to the Danish Ambassador in London on 17 April 1917 did hardly have any great importance for the transport of supplies to the Faroes, however, it did have an effect as Danish and British authorities opened negotiations for free passage between the Faroes and Iceland. On 18 May 1917, the Danish Minister of Foreign Affairs told the Ambassador in London to work in favour of the petition, and the British Government permitted vessels applying for passage to sail supplies between the United States and the Faroes if they passed Halifax in Canada for clearance. Nevertheless, when vessels applied, it turned out to be difficult for them to get a so-called letter of assurance, which was necessary in order for the ships to leave harbour. Not until end of the summer of 1918 did the British yield the contraband checks in the North Atlantic, and the decision did not coincide with the petition or pressure from Danish authorities. The decision was a result of the fact that Great Britain, France and the USA were winning the war against Germany and Austria-Hungary in the summer of 1918. It was therefore no longer important for Britain to maintain control over the traffic in the North Atlantic.

This could have been the end of the matter of the petition, and it could have been forgotten for what it was – a political initiative regarding transport of supplies, which was taken up, with local political undertones, in the Faroes in a period when high political circumstances were difficult; and it could have ended in May 1917 in a worthy manner for all parts involved – with the exception of the *Amtmaður*. The situation was different in April 1918 when a very discontented *Amtmaður* started gaining acceptance for his points of view in the Danish political system. Therefore, the matter of the petition got a sequel.

The Danish Head of State, Carl Th. Zahle, had good

cooperation with the Faroese member in the *Folketing* (one of the two houses in the *Rigsdag*), Edward Mortensen, who was a member of the *Sjálvstýrisflokkurin*. This cooperation became of greater importance when the parliamentary basis of his Government was reduced to the smallest possible margin in 1918. This was the main reason why Carl Th. Zahle supported Edward Mortensen in the election to the *Folketing* on 22 April 1918. However, it was a problem to Carl Th. Zahle that Edward Mortensen had been one of the men behind the petition that Rytter together with the *Sambandsflokkurin* had disputed during the war. Rytter never felt greatly supported by Zahle in this matter, but on 15 March 1918 when he received a telegram from Zahle in which he was asked to inform Mortensen that Zahle supported him, Rytter felt let down by the Prime Minister. On 17 March 1918, Rytter together with the *Soriskrivarin* (the judge) and the *Fútin* (head of the police on the Faroes) asked to be moved to different positions – otherwise they would resign. At the same time, the *Amtmaður* started gathering information to prove that the petitioners planned on as well as intended to send the petition without informing Danish authorities. The material was sent to the Danish Government on 26 March 1918.

This is when Danish politics got into the matter. The opposition against Zahle's Government, which was particularly strong in the *Landsting* (one of the two houses in the *Rigsdagen*), agreed on 5 July 1918 to appoint a committee to investigate Zahle's support to the members of the *Sjálvstýrisflokkurin* before the election in April 1918 as well as the matter regarding the petition of March 1917. The committee numbered 11 men – Jóannes Patursson represented the *Radikale* (the Danish Radical Left party) in the committee – and completed its work on 15 January 1920 with the publication of 920 closely written pages of information, including bulky documents and depositions. Jóannes Patursson was not in Copenhagen during the time the report was written. The majority of the committee accused him and other members of the *Sjálvstýrisflokkurin* of „damaging behaviour towards the state“ verging on „high treason“. And Zahle's government was accused of acting from narrow party-political interests that damaged the relationship between Denmark and the Faroes. The minority did not find that anything irregular had been going on in the matter.

The tone in the report was not always very objective, and the conclusions, which mostly coincided with Rytter's points of view, were not always well founded. The committee had found a telegram from Edward Mortensen to Jóannes Patursson which was mentioned in the report: *„The most reassuring telegram in this connection was a telegram dated 29 March from Mr. Mortensen to Mr Patursson which went as follows: '700 tons of food supplies will be sent to the Faroes before Easter. If necessary, I am willing to travel to London, but I presume for the time being that it is not necessary. Awaiting further information.'* Mr. Patursson had rendered this telegram to the committee starting with the word *„willing“*, thus excluding the message about the forthcoming arrival of 700 tons of food supplies as well as the sentence *'If necessary'.....* At the same time, Patursson had informed the committee that after receiving the telegram on 31 March, he read the telegram in the same manner to the *Løgting*. This concealment to the Faroese people that help was on its way and that it came from Copenhagen can only be understood when scrupulously recalling in ones mind the situation Mr. Patursson was in at that time... It must especially have been a thorn in his side that the supplies came from Copenhagen, and not from Iceland to where the movement of the petition should learn the people of the Faroe Islands to turn to as its natural asylum when in need..... *„* At first glance, it seems as if the committee was right when arguing that Jóannes Patursson withheld important information from the *Løgting* in order to make it easier to gain a general acceptance of the petition. However, closer examination shows that this is not the case.

On 31 March 1917 at 1 pm, that is on the same day as Patursson received the above-mentioned telegram, the *Løgting* was informed of the 700 tons of supplies on its way to the Faroes through another telegram sent to the *Amtmaður* from the Ministry of Justice. When considering this, it was not the most important information in the telegram from Mortensen that Patursson excluded in his reading to the *Løgting*, but it was information the *Løgting* already had. However, what the *Løgting* did not know was that Mortensen had said he was willing to travel to London with the petition, although he was somewhat doubtful when he received the information about the 700 tons coming from Copenhagen. This was what Patursson informed the *Løgting* about on 31 March 1917 – for

local-political reasons which had nothing to do with treasonous activities.

All things considered, it can be concluded that the petitioners tried to send a petition directly to the British Government – without involving Danish authorities – on 7 March 1917 when they contacted the British Consul, and they intended to do it via the *Løgting* and the *Amtmaður* on 18 March 1917 when the *Framburðsfelag* agreed to write the latter petition: „*To the Government of Great Britain*“. Still, it is difficult to see that the petitioners committed any serious crime.

The *Amtmaður* approved the procedures regarding the British Consul on 8 March 1917 when he recommended the first petition to the Consul. In addition to this, the original and quite innocent plan to send the latter petition to the British Government via the *Løgting* and the *Amtmaður* never went through. On 3 April 1917, the *Løgting* overthrew the suggestion from the *Sjálvstýrisflokkurin*. Also, the petitioners had received an informal approval from the Danish Government, sent through Edward Mortensen, which allowed for the petition to be sent directly to the Danish Ambassador in London. Moreover, neither the *Amtmaður* nor the members of the *Sjálvstýrisflokkurin* could really have believed that the British Consul would send the envelope containing the signatures that he received on 19 April 1917 directly to the British Government, as he had refused to do so on 7 March 1917. Finally, something indicates that it was never part of the petitioner's plan that the Consul should send the signatures to London.

Maybe it was not strange that the Minister of Foreign Affairs on 7 May 1917 stated that after the petitioners had „*contacted the Ministry of Foreign Affairs.... The case is going well*“ All things considered, the petition had been sent in the right direction. This resulted in the fact that although the accusations from the *Amtmaður* and the committee were cruel, there was so little truth in them that the investigative work did not have any consequences for Faroese and Danish players in the matter, neither politically nor judicially.

The fact that the matter became so insignificant makes it interesting to ask why it became part of Danish politics in 1918 when the investigative committee was ordered to do extensive investigation in the matter.

First of all, there is little doubt that the reasons for setting up the investigative committee of the *Landsting* were political not judicial. Grounding on the evidence the *Amtmaður* had sent to Danish authorities, the *Landsting* believed the matter of the petition to be so politically pressing on Zahle's Government that it could be used in overthrowing it. The first assumption for the movement away from the petition of the *Framburðsfelag* on March 1917 to the investigative committee of the *Landsting* in 1920 was about the battle of governmental power in Denmark. Second, Zahle's Social-Liberal government, which had declining approval in the *Rigsdagen*, had been in power since 1913 and had been in charge of the selling of the West Indies to the USA on 1 April 1917 and the recognition of Iceland as a sovereign state on 1 December 1918. Although, the *Rigsdagen* approved both agreements, the opposition was strong in the *Rigsdagen* as well as among the electors. Therefore, it was not all that strange that the petition to the British Government that the *Landsting* had, in outline, been informed about was, by conservative powers, connected with the disintegration movement in the Danish Realm. This is where the great state political assumptions for the course from the petition of the *Framburðsfelag* to the *Landsting's* committee were. These special state political circumstances made it possible for the conservative opposition to use, in their favour in Danish domestic politics in 1918, the petition from the *Framburðsfelag* to the *Landsting*. Third, the fact that it had not been possible to piece Faroese affairs to Danish politics without the political and administrative systems between the Faroe Islands and Denmark behaving in a manner that made it possible and probable – in some circumstances – should be emphasised. This system also implied that Danish Government could lay its parliamentary foundation on the Faroese representative in the *Rigsdagen*, and it was quite likely that this was done when the Faroese representatives were the swing seat in Danish politics. This is how Carl Th. Zahle's support to Edward Mortensen before the general election in April 1918 connected Faroese matters to Danish politics – through a discontented *Amtmaður*.

Zahle's Government was defeated on 29 March 1920, two and a half months after the completion of the investigation. The change in government had nothing to do with the conclusions of the report of the committee. Nevertheless, the fact that

Svenning Rytter became Minister of Justice – and therefore had overall responsibility for Faroese affairs – in the new Liberal Government headed by Niels Thomasius Neergaard indicates that the Government was influenced by the matter of the petition in its unionist politics towards the Faroe Islands. The only tangible result of the investigative work and the accusations about treasonous behaviour was that the relations between a stronger and eventually more extensive Faroese independence movement – Jóannes Patursson became a true separatist – and the state authorities in Copenhagen deteriorated considerably. At the election to the *Løgting* on 24 April 1918, the *Sjálvstýrisflokkurin* won for the first time the majority in the *Løgting*, and in 1923 when the relations had worsened substantially, Jóannes Patursson expressed his opinion about „Danish habitual government“ in the Faroes and the possibility of a „reunion with Norway“. The investigative work did not reveal any judicial irregularities, but in the political arena it was the report, and not Zahle’s politics towards the Faroes that was partly responsible for placing the on-going wedging in the good relationship between authorities in Copenhagen and a strengthened Faroese independence movement. From an operational level it could be said that the Faroese independence movement showed greater political skills than the conservative opposition in the *Landsting*, whose investigation damaged the relations between Denmark and the Faroes.

At a structural level, the petition is only one specific example of the fact that Faroese affairs – as a result of the political system in Denmark – with the presence of the right circumstances, can become involved in Danish local politics bringing about rather unfortunate consequences for the Danish Realm. The political crisis between Denmark and the Faroes in the 1990s indicate that these circumstances are still in a manner that puts great pressure on the two Governments in difficult times.

Viðmerkingar

- 1 Norðuratlantiska hermótið undir 1. heimsbardaga er m.a. lýst av Miller, 2003.
- 2 Wáhlin o.a., 1994, síðu 207.
- 3 Jacobsen, 1927; Debes, 1991; Sølvará, 2002.
- 4 Wáhlin o.a., 1994.
- 5 Wáhlin o.a., 1994, síðu 213-214.
- 6 Wáhlin o.a., 1994, síðu 213.
- 7 Sí Álit um stýrisskipanarviðurskifti Føroya, 1993, síðu 48-49, Rasmussen og Thorsteinsson, 1999 og Wang, 1988, síðu 151-161, har lögfrøðiligi spurningurin um gildi grundlógarinnar í Føroyum verður viðgjørdur.
- 8 Skovmand, 1985, síðu 271-288 og 506-508.
- 9 Ríkisrættarlaga støða Føroya í søguligum ljósi er m.a. lýst hjá Sølvará, 2003.
- 10 Friðurin í Kiel og tær Norðuratlantisku oyggjarnar er m.a. lýstur av Feldebæk, 1995.
- 11 Bang og Bærentsen, 1901, síðu 94-99.
- 12 Løgtingslógin frá 1852 varð broytt í 1854, men tað vóru einans smávegis broytingar. Viðvíkjandi eini meira nágreiniligari lýsing av heimildum og skipan Løgtingsins verður víst til Sølvará, 2002, síðu 97-105 og 107-110. Stórar broytingar hendu við valinum til Løgtingið í 1906, tá ið loynilig atkvøðugreiðsla varð sett í gildi, og í 1916, tá ið kvinnurnar fingur valrætt, men viðvíkjandi skipan og heimildum Løgtingsins vóru nærum ongar broytingar hendar síðan 1852. Kvinnurnar atkvøddu á fyrsta sinni til lögtingsval 24. apríl 1918.
- 13 Tíðarskeiðið í politisku søgu Føroya fram til 1906 er gjølla viðgjørt av Debes, 1982.
- 14 Debes, 1993, síðu 85-88.
- 15 Sølvará, 2002, síðu 155-160.
- 16 Waag, 1967, síðu 3, 57.

- 17 Waag, 1967, síðu 165-166.
- 18 Rokkan, 1995, síðu 245.
- 19 Viðvíkjandi Slesvík, Vesturindisku oyggjunum og Íslandi verður víst til: Rerup, 1987, síðu 44-58; Rasmussen, 1984, síðu 112-120 og 156-160; Thorsteinsson, 1985, síðu 244-247.
- 20 Nauerby, 1996, síðu 6.
- 21 Við „*Systemskiftinum*“ í 1901 varð parlamentarismán fórd inn í politisku skipanina í Danmark. Tað hevði við sær, at ein stjórn, sum kongur hevði tilnevnt, ikki longur kundi vera sitandi, um so var, at hon fekk meirilutan í Ríkisdegunum ímóti sær. Dybdal, 1984, síðu 433 ff.
- 22 Sí viðmerking 253.
- 23 Thorsteinsson, 1990, síðu 262.
- 24 Vagn Wáhlin søgufróðingur vil vera við, at Jóannes Patursson longu í 1915 var loysingarmaður. Wáhlin o.a., 1994, síðu 32. Jóannes Patursson hevði líka síðan 1901, tá ið hann stillaði upp til fólkatingsval á fyrsta sinni, verið skírdur „*seperatistur*“ av donskum embætismonnum – sí t.d. Debes, 1993, síðu 72 – og av sambandsmonnum síðan 1906, – sí Rigsdagstidende, 1906, síðu 938 ff – men tað er ivasamt um, hann var loysingarmaður fyrr enn eftir tað sokallaða „*Noregsmálið*“ í 1923, sum eitt nú Jørgen Frantz Jacobsen søgufróðingur vil vera við. Jacobsen, 1927, síðu 92-93. Noregsmálið er m.a. umrøtt av Sølvará, 2002, síðu 199-206.
- 25 Løgtingstíðindi, skjal 3, 1917, síðu 1.
- 26 Rigsdagstidende. Tillæg B. 1917, síðu 1646-1647.
- 27 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 9.
- 28 Løgtingstíðindi, 1916, síðu 194.
- 29 Mitens, 1964, síðu 129.
- 30 Eitt kort yvir tann lýsta vandasjógvín í Norðuratlantshavi finst í Wáhlin o.a., 1994, síðu 13.
- 31 Rigsdagstidende, 1917, síðu 503.
- 32 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 200.
- 33 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 202.
- 34 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 202.
- 35 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 127.
- 36 Beretning, 1919, síðu 9.
- 37 Løgtingstíðindi, Eykatingsetan, 1917, síðu 1-2.
- 38 Mitens, 1964, síðu 129.
- 39 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 127-128.
- 40 Løgtingstíðindi, skjal 3, 1917, síðu 3; Wáhlin o.a., 1994, síðu 76.
- 41 Mitens, 1964, síðu 129-130.

- 42 Færo Amt: Vareforsyningen. Indkomne breve m.m. 1916-1917.
- 43 Zahle, 1974: Dagbókarviðmerking frá 19. mars 1917.
- 44 Zahle, 1974: Dagbókarviðmerking frá 19. mars 1917.
- 45 Mitens, 1964, síðu 130.
- 46 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 82; Mitens, 1964, síðu 130.
- 47 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 9.
- 48 Rasmussen, 1984, síðu 130.
- 49 Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932.
- 50 Beretning, 1919, síðu 5.
- 51 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 119; Beretning, 1919, síðu 6.
- 52 Brævið, soleiðis sum tað er endurgivið í gerðabókini hjá Havnar Framburðsfelag 6. mars 1917, er soljóðandi: *„Til bretska konsulin; Í tí „Havnar Framburðsfelag“ úttalar sína stóru tøkk á Føroya fólks vegna til tann lávirda bretska konsul í Tórshavn fyri tað at hann hevur útvegað føroyingum atgongd til at avreiða fisk á so høgligum marknaði sum Ísland, biðja vit harra konsulin um eisini at gera okkum tann beina, at útvirka hjá bretsku stjórnini at vit mugu nýta loyvi til at selja føroyskar avreiðingarvørur yvirhøvur ... til Ísland ella Amerika, uttan at tey skip, sum flyta vørurnar, harfyri noyðast at leggja inn í bretska havn. Enn meira biðja vit tó um, at harri konsulin fær okkum heimild til at flyta neyðsynjarvørur til Føroya úr Amerika, bæði beinan vegin og eisini um Ísland, líkaleiðis uttan at vøruflutningsskipini harfyri noyðast at leggja inn í bretska havn.“* Gerðabók fyri Havnar Framburðsfelag 1905-1919.
- 53 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 81.
- 54 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 21. Amtmaðurin upplýsir ikki í frágreiðing til Løgmláráðið, dagfest 18. apríl 1917, navnið á sjálvstýrismanninum, sum var hjá honum 8. mars 1917 saman við Jóannesi Paturssyni. Hann verður einans nevndur *„en anden Selvstyremand“*.
- 55 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 26.
- 56 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 21.
- 57 Sjálvstýrismenninir hildu móttvegis amtmanninum uppá, at grundin til, at konsulin ikki gjørdi nakað við málið var, at áheitanin frá amtmanninum ikki var *„tilstrækkelig indtrængende“*. Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 27. Helst var nakað um hetta sjónarmiðið, tí hóast amtmáðurin í viðmælinum til konsulin 8. mars 1917 skrivaði, at *„man herved tilstille Hr. Konsulen en Anmodning fra en Del Beboere paa Færøerne om, at Konsulatet vil søge udvirket, at Varer kan føres fra Amerika og Island til Færøerne og omvendt, uden at Transportskibene skal anløbe britiske Havne“*, so legði hann samstundis dent á, at av tí, at *„der for Tiden (føres) Forhandlinger mellem den danske og den engelske Regering om, hvorledes Forholdene med*

Hensyn til Indførsel af Varer til og Udførsel af varer fra Færøerne vil kunne ordnes paa bedst mulig Maade ... skal Amtet ganske henholde sig til disse Forhandlinger Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 26. Tað sæst eisini av tí, at í svari til amtmannin 23. mars 1917 skrivaði konsulin, at „*it would not be proper for me to interfere except perhaps in compliance with your clearly expressed wish*“. Konsulin legði tó afturat, at „*A communication from me to the British Government would, I think, be ineffective unless I were able to furnish full particulars including the names of the vessels to be employed, dates &c.*“ Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 28. V.ø.o metti konsulin heldur ikki, at áheitanin frá Føroya Framburðsfelag var so mikið ítøkilig, at hann kundi gera nakað við málið.

- 58 Gerðabók fyri Havnar Framburðsfelag 1905-1919.
- 59 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 21.
- 60 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 48.
- 61 Hetta sæst m.a. av tí, at í loyniligum brævi til dansku stjórnina, dagfest 24. mars 1917, skrivaði amtmaðurin, at hann illtonkti konsulin fyri „*direkte eller indirekte*“ at hjálpa sjálvstýrismonnunum, hóast hann viðgekk at hann eingi prógv hevði fyri illgrunanum. Tað sama sæst í loyniligu frágreiðing amtmansins til Løgmláráðið frá 18. apríl 1917. Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 5 og 24. Tað sæst eisini av vitnisfrágreiðingunum frá adressumonnunum til kanningarnevndina í 1919, at hesi truplu viðurskipti millum amtmannin og konsulin vóru alment kend í Føroyum. Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 534-535.
- 62 Dalsgarð, 2002, síðu 40.
- 63 Føroyatíðindi, 12. mars 1917.
- 64 Gerðabók fyri Havnar Framburðsfelag 1905-1919; Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 254-255.
- 65 Løgtingstíðindi, Vanliga tingsetan, skjal 3, 1917, síðu 3-4.
- 66 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 121.
- 67 Beretning, 1919, síðu 21.
- 68 Gerðabók fyri Havnar Framburðsfelag 1905-1919. Tann føroyski teksturin, sum er skrivaður við hond í gerðabókina og undirskrivaður av H.D. Niclasen, er soljóðandi: „*Frá A. Ziska var innkomið eitt uppskot til eina umsókn til bretska stjórnina sum felagið skuldi senda kring um Føroyar og fáa fólk at skriva undir hetta, sum so skuldi sendast gjøgnum lögtingið til bretska stýrið*“. Tað er áhugavert, at teksturin í gerðabókini er rættaður við orðum og setningum, sum eru skrivaðir omanfyri og settir inn í millum við pílum. Sí myndina á síðu 32. Verða setningarnir og orðini, sum eru skrivaði omanfyri tikin burtur úr tekstinum, so ljóðar hann soleiðis: „*Frá A. Ziska var innkomið uppskot sum skuldi sendast kring um*

Føroyar og fáa fólk at skriva undir hetta, sum so skuldi sendast til bretska stýrið. Tá munurin millum orðingarnar hesum viðvíkjandi er rættiliga avgerandi, tekur spurningurin seg upp um, nær teksturin er broyttur. Føroya Amtsbókasavn fekk ikki gerðabókina í varðveitslu fyrr enn 29. juni 1942, tá ið Louis Zachariasen læt hana til savnið, men teksturin má hava verið broyttur undan 1919, tí kanningarnevndin endurgevur í frágreiðing síni ta broyttu orðingina. Spurningurin er so, um teksturin er broyttur til heiðurs fyri kanningarnevndina ella um hann er broyttur longu í mars 1917 – t.d. tá fundarfrásøgnin skuldi góðkennast Nakað kundi bent á, at teksturin er broyttur longu í mars 1917 (sí seinni), men tað kann tykjast eitt sindur løgið, at tann altíð atfinningarsama kanningarnevndin, sum nýtti eitthvørt høvi til at leggja eftir Jóannesi Paturssyni, onga viðmerking hevði til hesi viðurskiftini í frágreiðing síni – serstakliga tá havt verður í huga, at Jóannes Patursson ofta mótvegis kanningarnevndini vísti til júst hetta brotið í gerðabókini. Beretning, 1919, síðu 21. Ein orsök til, at kanningarnevndin ongar viðmerkingar hevði til hesi viðurskifti, er helst tann, at nevndin einans hevði atgongd til eina avskrift av gerðabókini, sum Jóannes Patursson hevði fingið til vegar. Í brævi til Framburðsfelagið, dagfest 15. januar 1919, biður Jóannes Patursson um at fáa „Uddrag i dansk Oversættelse af Foreningens Forhandlingsprotokol over ... Møder i Marts og April 1917 vedrørende Forslag til Forbedring af Besejlingsforholdene ... “. Havnar Framburðsfelag. Brøv og Roknskapir 1917-1932. Úrdrátturin úr gerðabókini er síðan – í tí broyttu útgávuni – endurgivin í vitnisfrágreiðingini, sum Jóannes Patursson gav kanningarnevndini seinni í 1919 – Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 217-251 og 459 – og somu orðingar verða endurgivnar í sjálvari frágreiðingini hjá meirilutanum í nevndini. Beretning, 1919, síðu 21. Hartil kemur, at eisini aðrar keldur, sum kanningarnevndin hevði atgongd til, – t.d. greinin í Føroyatíðindi frá 12. mars 1917 – benda á, at upprunaliga ætlanin hjá stigtakarunum til adressuna var, at hon skuldi sendast gjøgnum Løgtingið. Kanningarnevndin hevði tí onga grund til at ivast í tí, sum stóð í donsku avskriftini av gerðabókini. Tann broytti føroyski teksturin í gerðabókini kundi tó bent á, at full semja ikki var á fundinum í Framburðsfelagnum 17. mars 1917 um, hvussu bónarbrævið skuldi sendast til London – sum tað eisini sæst í vitnisfrágreiðingum frá 1919. Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 263.

69 Løgtingsfrágreiðingarnar vórðu skrivaðar á donskum til 1927. West, 1974, síðu 160.

70 Í øllum bókmentum um adressumálið verður víst til donsk avrit av bónarbrævinum, sum m.a. finnast í frágreiðingini hjá kanningarnevndini

og í Løgtingstíðindum. Tað kann tykjast eitt sindur logið, at eingin av ritstjórunum ella hövundunum, sum hava útgivið ella viðgjørt hetta tilfarið, nevna nakað um ella meta tað hava nakran týdning, um bønarbrævið upprunaliga varð orðað á donskum ella føroyskum, tí hesin spurningurin kann hava týdning fyri metingina av, hvønn myndugleika adressumenninir upprunaliga ætlaðu at venda sær til við bønarbrævinum. Hvørki í frágreiðingini hjá kanningarnevndini, Løgtingstíðindum ella í bókmentunum um adressumálið, verður hesin spurningurin viðgjørdur. Tann handskrivaði upprunateksturin av bønarbrævinum er millum skjøluni hjá Framburðsfelagnum á Føroya Landsskjalasavni. Teksturin er orðaður á donskum, eins og tær prentaðu útgávurnar av honum. Sí myndina á síðu 30. Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932.

- 71 Í sjálvum sær er hetta tó ikki avgerandi, tí tey sjálvstýrissinnaðu bløðini Tingakrossur og Føroya Tíðindi vóru partvíst skrivaði á donskum.
- 72 Beretning, 1919, síðu 12 f.
- 73 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 263.
- 74 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 536.
- 75 Løgtingstíðindi, Vanliga tingsetan, skjal 3, 1917, síðu 3-4.
- 76 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 263.
- 77 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 263.
- 78 Wáhlin o.a., 1994, síðu 197.
- 79 Her endurgivið eftir Gerðabók fyri Havnar Framburðsfelag 1905-1919.
- 80 Løgtingstíðindi, Vanliga tingsetan, skjal 3, 1917, síðu 8.
- 81 Beretning, 1919, síðu 15-16.
- 82 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 82.
- 83 Zahle, 1974: Dagbókarviðmerking frá 19. mars 1917.
- 84 Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932.
- 85 Beretning, 1919, síðu 15.
- 86 Tingakrossur, 28. mars 1917. Adressen.
- 87 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 5.
- 88 Tað sæst harumframt óbeinleiðis í loyniligu frágreiðing amtmansins til Løgmláráðið, dagfest 18. apríl 1917. Her ákærir hann adressumenninar, samstundis, sum hann mótfallin leggur afturat um teir, at „*Lagtingets Stilling har ikke medført, at Adressen er faldet bort*“. Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 24.
- 89 Kaarsted, 1973: Fundarfrágreiðing frá 26. mars 1917.
- 90 Boss, 1982, síðu 164; Mørch, 2001, síðu 110-111.
- 91 Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932. Tað snýr seg um bræv, sum Edward Mortensen sendi til Jóannes Patursson

1. apríl 1917, men tað sæst av avriti, sum er í savninum hjá Havnar Framburðsfelag, at Jóannes Patursson skrivliga kunnaði felagið um innihaldið í brævinum 21. apríl 1917.
- 92 Amtmaðurin læt frætta frá sær aftur 18. apríl 1917, tá ið hann í drúgvvari frágreiðing til Løgmláráðið legði sjálvstýrismenninar undir at hava beinleiðis loysingarsinnaðar ætlanir við adressuni. Sí Flutningstrupulleikar og sjálvstýrispolitikkur. Tað er kortini einki, sum bendir á, at danska stjórnin var samd við Rytter í ákærunum móti sjálvstýrismonnunum. Málið varð ikki viðgjørt á ráðharrafundi aftur fyrr enn 7. mai 1917, tá ið uttanríkisráðharrin staðfesti, at „*Sagen er nu i normal gænge*“. Sí Adressan verður send til London.
- 93 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 122.
- 94 Beretning, 1919, síðu 39.
- 95 Thorsteinsson, 1985, síðu 244.
- 96 Ein samanbering av sjálvstýrisstríði íslendinga og føroyinga frá 1850 til 1914 finst í Solvará, 2005a, síðu 116-126.
- 97 Sí Flutningsviðurskifti og vørutrot.
- 98 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 127-128.
- 99 Wáhlin o.a., 1994, síðu 77-78.
- 100 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 123.
- 101 Beretning, 1919, síðu 18.
- 102 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 103-104.
- 103 Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932.
- 104 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 128.
- 105 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 15-16.
- 106 Beretning, 1919, síðu 39-40. Hetta verður viðgjørt nágreiniligari seinni. Sí serstakliga Adressan, kanningarnevndin og danskur politikkur.
- 107 Wáhlin o.a., 1994, síðu 59.
- 108 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 26-28.
- 109 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 109.
- 110 Her endurgivið eftir brævinum til Jóannes Patursson. Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932.
- 111 Tað stendur ikki í tí stutta og kunnandi fjarritinum frá Løgmláráðnum, at tað vóru samráðingar millum dansku stjórnina og bretska myndugleikar, sum elvdu til hetta úrslitið, men gangast má út frá, at so er. Í fyrsta lagi varð fjarritið sent úr Løgmláráðnum, í øðrum lagi skuldi „Ísland“ fara úr Keypmannahavn til Føroya við vøru og í triðja lagi arbeiddu danskir myndugleikar við málinum um hetta mundið. Sí Løgtingstíðindi, Eykatingsetan, 1917, síðu 3; Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 23, 128; Mitens, 1964, síðu 129 og Wáhlin o.a., 1994, síðu 76.

- Hetta sæst eisini á brævasamskiptinum millum donsku stjórnina og Føroya Amt, sum er til skjals á Føroya Landsskjalasavni. Færø Amt: Vareforsyningen. Indkomne Breve m.m.
- 112 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 128.
- 113 Gerðabók fyri Havnar Framburðsfelag 1905-1919.
- 114 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 15-16.
- 115 Her endurgivið eftir Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 12.
- 116 Hetta sæst m.a. á tí, at tá ið Framburðsfelagið um kvøldið 22. mars 1917 viðgjörði plakatina hjá Vørunevndini frá 21. mars 1917, høvdu fleiri av teimum, ið stóðu á odda fyri adressumálinum, hug til at slaka fyri trýstinum. Í gerðabókini stendur, at „*ein langur og heitur orðadráttur um hetta mál*“ tók seg upp á fundinum og avgjørt varð, at bønarbrævið, sum skuldi sendast til undirskrivningar kring landið, ikki skuldi sendast til London fyrr enn eftir 1. apríl 1917, tá tað saman við undirskriftunum aftur skuldi leggjast fyri Framburðsfelagið. Gerðabók fyri Havnar Framburðsfelag 1905-1919. Kanningarnevndin róði framundir, at henda avgerð m.a. hevði støði í upplýsingum, sum Nyholm Debes hevði fingið frá amtmanninum um, at vørutrupulleikin fór at verða loystur, tá komið var inn í apríl 1917, – Beretning, 1919, síðu 15-16 – men henda upplýsing stendur ikki í gerðabókini. At Jóannes Patursson ikki tók undir við teimum lögtingsmonnum Sjálvstýrisflokksins, sum høvdu lyndi til at bakka, skilst m.a. á áðurnevndu plakat frá 23. mars 1917, har Føroya fólk varð ávarað ímóti avleiðingunum av at taka ávaringarnar frá Vørunevndini til eftirtektar. Henda plakat „*Til Færøernes Befolkning*“, sum helt uppá, „*at der ikke foreligger noget som helst positivt med Hensyn til Opnaelsen af fri Sejlads mellem Island og Færøerne, eventuelt Amerika*“ og heitti á føroyingar um at undirskriva adressuna, var einans undirskrivað av lögtingsmonnunum Jóannesi Paturssyni og Th. Egholm, og trimum øðrum sjálvstýrismonnum, sum ikki sótu í Løgtinginum (A. Ziska, El. Johannesen og H.D. Niclasen). Tað vóru sostatt einans tveir av tingmonnum Sjálvstýrisflokksins, sum alment mæltu ímóti innihaldinum í plakatini hjá Vørunevndini, meðan fundurin hinvegin samtykti, at bønarbrævið ongan veg skuldi sendast fyrr enn komið varð inn í apríl 1917. Tað er eitt greitt tekin um, at adressumenninir vóru undir trýsti frá amtmanni og Vørunevnd.
- 117 Hetta sæst m.a. á boðum, sum amtmaðurin læt almannakunngera 13. apríl 1917 undir yvirskriftini „*Den foreliggende situation*“. Amtmaðurin boðaði her frá, at „*Med dampskibet „Island” er der hertil ankommet noget over 700 tons varer ...*“ Færø Amt: Vareforsyningen. Koncepter af breve 1916-1917.

- 118 Gerðabók fyri Havnar Framburðsfelag 1905-1919.
- 119 Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932.
- 120 Tingakrossur, 20. mars 1918.
- 121 Beretning, 1919, síðu 25-26.
- 122 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 30.
- 123 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 57, 124.
- 124 Mitens, 1964, síðu 131.
- 125 Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932.
- 126 Tað ber sjálvandi til at siga, at tá ið Jóannes Patursson setti setningin – „*antager at den danske Regering har faat Meddelelse af Dem*“ – í fjarritið til Edward Mortensen, so var grundin bert tann, at hann móttvegis Edwardi Mortensen royndi at verja seg móti ákærum um at hava roynt at farauttan um danskar myndugleikar við adressuni. Ein tílík tulking, sum bæði kanningarnevndin – Beretning, 1919, síðu 28 – og Wählin o.a., 1994, síðu 102 – seta fram, byggir kortini á ógvuliga ivasamar fyritleytir. Fyri tað fyrsta skrivar Jóannes Patursson hetta í einum privatum fjarriti til ein av sínum egnu partamonnum. Tulkingin treytar tí eitt rættiliga ivasamt uppáhald um, at Jóannes Patursson, sum av tingmonnum Sjálvstýrisflokksins – eisini av Edwardi Mortensen – varð valdur til floksformann til 1936, verjir sínar egnu misgerðir við at turka tær av uppá sínar partamenn. Tað er møguligt, at setningurin í fjarritinum hevði lagt eitt ávíst trýst á Edward Mortensen, um so var, at hann ikki hevði fingið nakra góðkenning frá dansku stjórnini, men endamálið hjá Jóannesi Paturssyni kundi í so máta ikki vera annað enn at fáa Edward Mortensen at venda sær til dansku stjórnina. Í øðrum lagi sýnir tulkingin, at Jóannes Patursson longu tá fjarritið varð skrivað, visti ella hevði varhugan av, at málið fór at fáa eitt so mikið stórt eftirspæl, at onkur fór at kanna privat fjarrit, sum hann sendi til sínar partamenn. Tað kann ikki metast at vera serliga sannlíkt. Í triðja lagi stríðir henda tulking ímóti øðrum keldutilfari, sum verður viðgjørt seinni í hesum kapitli.
- 127 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 124.
- 128 Beretning, 1919, síðu 25.
- 129 Beretning, 1919, síðu 26 ff.
- 130 Beretning, 1919, síðu 26.
- 131 Wählin o.a., 1994, síðu 102-104.
- 132 Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932.
- 133 Soleiðis stendur í gerðabókini: „*Ætlanin var nú at senda umsóknina telegrafisk til London til danska gesandtinn Castenskjöld, samstundis skuldi*

- fólkatingsmaðurin fáa boð um hetta. Danska ríkisstýrið vildi óivað geva umboðsmanni sínum í London „instruksir“ hesum máli viðvíkjandi.”*
- 134 Kaarsted, 1973. Fundarfrágreiðing frá 7. mai 1917.
- 135 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 29-31.
- 136 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 129.
- 137 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 125.
- 138 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 538; Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 101.
- 139 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 36.
- 140 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 103-104.
- 141 Beretning, 1919, síðu 23.
- 142 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 263.
- 143 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 103. *„Har telegraferet til Patursson“*, stendur viðmerkt við blýanti á skrivni.
- 144 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 128.
- 145 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 239.
- 146 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 57.
- 147 Tað er møguligt at hetta hongur saman við tí, at formaður Sjálvstýrisflokksins, Jóannes Patursson, sambært blíantsviðmerking á brævinum, varð kunnaður um innihaldið í tí. Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 103.
- 148 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 545.
- 149 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 543-544.
- 150 Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932.
- 151 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 109.
- 152 Beretning, 1919, síðu 29.
- 153 Brøvini frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson frá apríl 1917, sum beinleiðis móttógvu uppáhaldinum hjá meirilutanum í kanningarnevndini, eru ikki til skjals í upprunaútgávu millum skjøluni hjá Framburðsfelagnum á Føroya Landsskjalasavni, men tey eru í avskrift, sum Jóannes Patursson læt Havnar Framburðsfelagi 21. apríl 1917. Tað ber sjálvandi til at spyrja, hví brøvini einans eru í avriti og hví Jóannes Patursson ikki handaði kanningarnevndini hesi brøv, tá tey høvdu so stóran týðning fyri verjuna av honum. Eitt møguligt svar kundi verið, at tey, eins og kanningarnevndin róði framundir viðvíkjandi øðrum brøvum, vóru gjørd seinni av adressumonnunum til tess at verja Jóannes Patursson móti ákærunum frá kanningarnevndini (sí seinni). Hetta er kortini ikki serliga sannlíkt. Fyri tað fyrsta eru brøvini nevnd í fjarriti frá Jóannes Paturssyni til Jóhan Andreas Nolsøe, dagfest 18. apríl 1917. Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 124. Hartil er at siga, at kanningarnevndin ongantíð ivaðist í, at brøvini vóru til, hóast

Jóannes Patursson í 1919 upplýsti fyri henni, at hann ikki longur hevði tey; kanningarnevndin (ill)gitti tvørturímóti, at tá Jóannes Patursson ikki vildi útflyggja tey, so var tað ikki tí, at tey ikki vóru til, men heldur var grundin tann, at innihaldið í teimum varpaði ljós á ivasomu gerðir hansara 17. apríl 1917. Hóast tað kann tykjast lógið, at Jóannes Patursson ikki kundi fáa brøvini til vegar, so er tað ikki heilt óhugsandi, at hann sigur satt viðvíkjandi hesum. Jóannes Patursson fekk 17. apríl 1917 m.a. eitt bræv frá Edwardi Mortensen úr Keypmannahavn, dagfest 11. apríl 1917, har hann – sambært upplýsingum frá honum sjálvum – varð biðin um at kunna Framburðsfelagið um innihaldið í teimum brøvum, sum Edward Mortensen hevði sent til hansara. Tað gjørdi Jóannes Patursson 21. apríl 1917, tá ið hann við hond avritaði úrdráttir úr brøvum frá Edwardi Mortensen, dagfest 1., 2., 5. og 11. apríl 1917, í eitt annað bræv, sum hann sendi til Framburðsfelagið. Tað ber til at hugsa sær, at tey upprunaligu brøvini hjá Jóanesi Paturssyni vóru vordin burtur í 1919, tá ið kanningarnevndin spurdi eftir teimum, meðan avritini – sum hann tá hevði gloymt alt um – lógu og samlaðu støv onkustaðni millum skjøluni hjá Framburðsfelagnum. Í øllum førum er tað trupult at ímynda sær, at adressumenninir ella Jóannes Patursson sjálvur longu 21. apríl 1917 – langt áðrenn nøkur gøla hevði tikið seg upp í málinum og langt áðrenn kanningarnevndin varð sett – skuldu havt gjørt eitt alibi fyri Jóannes Patursson. Og hevði tilfarið verið gjørt við skeivari dagfesting nakað seinni, tá gøla byrjaði at taka seg upp í málinum, so hevði tað ikki sagt frá, hví nevndin ikki fekk hendur á tí. Hartil kemur, at Andreas Ziska og C. Holm-Isaksen í skrivi til kanningarnevndina, dagfest 5. august 1919, upplýstu, at Jóannes Patursson í apríl 1917 „oplæste det ovenomtalte Brev“ – frá 5. apríl 1917 – „for os“. Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 112. Kanningarnevndin illtonkti Andreas Ziska og C. Holm-Isaksen fyri við hesum skjalinum at hava „produceret“ eina verju fyri Jóannes Patursson, – Beretning, 1919, síðu 29-30 – men upplýsingin samsvarar altso við avritini av brøvunum frá 21. apríl 1917, sum eru til skjals á Føroya Landsskjalasavni. Bæði innihald og orðingar í brævinum, sum Jóannes Patursson las upp fyri Andreas Ziska og C. Holm-Isaksen, líktust harumframt so mikið nógv tí, sum Edward Mortensen skrivaði til Andreas Ziska 8. apríl 1917, at Andreas Ziska og C. Holm-Isaksen sambært skrivinum til kanningarnevndina frá 5. august 1919 „med een Mund“ søgdu, at „det maatte være enten Originalen til eller en Afskrift af Hr. Mortensens Brev til medunderskrevne Ziska“. Ein samanbering av brævinum frá Edwardi Mortensen til Andreas Ziska, dagfest 8. apríl 1917, sum er í savninum hjá kanningarnevndini – Bilag, Aktstykker,

- 1919, síðu 109 – og brævinum, sum Edward Mortensen sendi til Jóannes Patursson, dagfest 5. apríl 1917, – sum er í avriti frá 21. apríl 1917 í savninum hjá Havnar Framburðsfelag á Føroya Landsskjalasavni – avdúkar, at Andreas Ziska og C. Holm-Isaksen høvdu alla grund til at undrast á samsvarið millum brøvini. Hetta samsvarið frídømir í roynd og veru Jóannes Patursson fyri ákærur hjá kanningarnevndini um, at hann 17. apríl 1917 virkaði í stríð við eitt bræv frá Edwardi Mortensen, sum hevði eitt heilt annað innihald enn tað, sum Edward Mortensen sendi Andreas Ziska 8. apríl 1917. Í stríð við illgitingarnar hjá meirilutanum í kanningarnevndini er fult samsvar millum bæði brøvini, sum eisini vátta, at danska stjórnin ikki hevði nakað ímóti, at bønarbrævið varð sent til danska sendiharran í London. Sí viðmerking 156.
- 154 Beretning, 1919, síðu 26-27.
- 155 Tað er møguligt, at Jóannes Patursson longu 13. apríl 1917 fekk onkur av brøvunum frá Edwardi Mortensen, sum eru í savninum hjá Havnar Framburðsfelag á Føroya Landsskjalasavni, dagfest 1., 2., 5. og 11. apríl 1917, tí sambært fjarriti frá Løgmláráðnum til Føroya Amt, dagfest 31. mars 1917, skuldi dampskipið „Ísland“ fara úr Keypmannahavn til Føroya við vøru 2. apríl 1917 og tað var sambært amtmanninum komið til Føroya 13. apríl 1917. Eftir hesum at døma kann Jóannes Patursson kortini ikki hava fingið tað avgerandi brævið frá Edwardi Mortensen, dagfest 5. apríl 1917, har tað stóð, *„Eg havi talað bæði við Zahle og uttanríkisministara Scavenius ... og teir forstóðu tað natúrligasta grundarlagið fyri tykkara gerð. Scavenius ... ikki hevði nakað ímóti at ein fólkaadressa varð send til gesantin, sum tygum skriva var ætlanin ... og at hann so vildi geva gesantinum instruksir“* fyrr enn 17. apríl 1917.
- 156 Tann fulla orðingin av nevnda brotinum úr brævinum frá Edwardi Mortensen til Andreas Ziska, dagfest 8. apríl 1917, sum er í danskari týðing í frágreiðingini hjá kanningarnevndini, er *„Scavenius forstod, hvorledes det hele laa for, og jeg fik den Opfattelse, at han ikke havde noget imod, at en Folkeadresse blev sendt til den danske Gesandt, som hensigten var, efter hvad De skriver, og at han saa vilde give Gesandten Instrukser“*, – Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 109 – meðan tað ófullfíggaða avritið av brævinum frá Edwardi Mortensen til Jóannes Patursson, dagfest 5. apríl 1917, sum er til skjals á Føroya Landsskjalasavni, er *„Scavenius ... ikki hevði nakað ímóti at ein fólkaadressa varð send til gesantin, sum tygum skriva var ætlanin ... og at hann so vildi geva gesantinum instruksir“*. Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932.
- 157 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 538.

- 158 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 29.
- 159 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 290-292.
- 160 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 537-538; Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 123.
- 161 Tað sama kann sigast um tað, sum Edward Mortensen skrivaði í endurminningum sínum í 1964. Jóannes Patursson helt av røttum í bók til almenningin frá 1931 fast um, at adressan varð send til „den danske gesandt i London, efter at den danske regering forud var blevet underrettet derom“, – Patursson, 1931, síðu 58 – men Edward Mortensen tekur sjálvur soleiðis til um hetta í endurminningum sínum: „17. apríl fjarritaði Jóannes Patursson til mín, at hann ... hevði sent adressuna til danska sendiharran í London Sendiharrin svaraði J. Patursson at hann helt málið vera av stórum týðningi, men hann kundi ikki virka fyri tí uttan eftir boðum frá ríkisstýrinum. Hann mælti til at senda umsóknina gjøgnum ríkisstýrið. Eg samráddist við uttanríkisráðharran, og hann gav sendimanninum boð um at virka fyri teimum ynskjum, ið vóru í adressuni um fría sigling“. Mitens, 1964, síðu 131. Sambært hesum sær tað ikki út til, at Edward Mortensen vendi sær til uttanríkisráðharran við bønabrævinum fyrr enn eftir 20. apríl 1917, tá ið bretska sendiharrin í London – triggjar dagar eftir at Jóannes Patursson hevði fjarritað adressuna til London – hevði sent Jóannesi Paturssyni eitt fjarrit, har hann ikki segði seg hava heimild til at fara víðari við málinum. Tað samsvarar við tað, at Edward Mortensen – sum fyrr nevnt – formliga ikki vendi sær til dansku stjórnina við bønabrævinum fyrr enn 23. apríl 1917. Tað sær hinvegin ikki út til, at føroyski fólkatingsmaðurin í Keypmannahavn, partamaður Jóannes Paturssonar og ein av adressumonnunum, Edward Mortensen, styðjar áðurnevndu útlekking hjá Jóannesi Paturssyni av málinum. Hertil skal í fyrsta lagi viðmerkjast, at Edward Mortensen skrivaði endurminningar sínar í 1964 – t.e. eftir stóru ósemjuna í Sjálvstýrisflokkinum, sum í 1938 hevði við sær, at Jóannes Patursson og aðrir tóku seg úr flokkinum og saman við øðrum stovnaði Fólkaflokkin – og í øðrum lagi má Edward Mortensen – eins og uttanríkisráðharrin í ráðharrabókini – hava bygt sínar endurminningar á tey almennu skjøluni í málinum og ikki á óformligu samrøður sínar við uttanríkisráðharran undan 17. apríl 1917. Tí privata brævasamskiftið millum sjálvstýrismenninar í 1917 og vitnisfrágreiðingar, sum báðir partar í málinum góvu kanningarnevndini í 1919 prógvar, at Jóannes Patursson hevði rætt í tí, hann skrivaði í 1931.
- 162 Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932; Bilag, Akt-

- stykker, 1919, síðu 109. Her endurgivið eftir brævinum til Jóannes Patursson, sum í avriti er í savninum hjá Havnar Framburðsfelag.
- 163 Gerðabók fyri Havnar Framburðsfelag 1905-1919.
- 164 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 291.
- 165 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 242.
- 166 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 242.
- 167 Dimmalætting, 9. februar 1918.
- 168 Wáhlín o.a., 1994, síðu 109.
- 169 Tingakrossur, 20. mars 1918.
- 170 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 48.
- 171 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 49.
- 172 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 291.
- 173 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 22.
- 174 Rigsdagstidende, 1917, síðu 501-506, 1331-1344 og 1355-1362.
- 175 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 291.
- 176 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 57.
- 177 Foroyatíðindi, 12. mars 1917.
- 178 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 21, 22.
- 179 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 535-536.
- 180 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 109.
- 181 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 200.
- 182 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 261.
- 183 Debes, 2001, síðu 34-36.
- 184 Sí t.d. Andreassen, 2006, síðu 117-119 og 126-131, har sjónarmiðini hjá sambandsmonnum til Rytter amtmann eru endurgivin.
- 185 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 22-23.
- 186 Debes, 1993, síðu 87.
- 187 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 22.
- 188 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 256.
- 189 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 263.
- 190 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 24.
- 191 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 22.
- 192 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 24.
- 193 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 32.
- 194 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 33-34.
- 195 Rigsdagstidende, 1917, síðu 1341-1342.
- 196 Beretning, 1919, síðu 54.
- 197 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 229.
- 198 Debes, 1993, síðu 81-83.
- 199 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 291.

- 200 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 229.
- 201 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 292-293; 299-300; Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 229.
- 202 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 291. Tann 14. mars 1919 segði Scavenius sum fyrr nevnt fyri kanningarnevnd Landstingsins, at „*Tanken om en Adresse indsendt til den britiske Regering gennem den britiske Konsul paa Færøerne (maa) siges at være ikke alene ukorrekt, men uheldig i politisk Henseende, idet det vilde betyde en direkte Henvendelse til en fremmed Regering fra en Del af den danske Stat udenom de Myndigheder, der lovligt varetager Forbindelsen mellem den danske Stat og de fremmede Regeringer. Dette maatte jeg tage afstand fra ...*”.
- 203 Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932.
- 204 Sí Flutningsviðurskifti og vørutrot.
- 205 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 534-535.
- 206 Her endurgivið eftir brævi frá Edwardi Mortensen til Havnar Framburðsfelag, dagfest 12. juli 1919. Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932.
- 207 Rigsdagstidende, 1917, síðu 1339.
- 208 Bilag, Vidneafhøringar, 1919, síðu 256.
- 209 C. Th. Zahle segði tá, at „*Naar Skibene kommer med det, Færingerne mangler, hører det vel op*”. Kaarsted, 1973: Fundarfrágreiðing frá 26. mars 1917.
- 210 Mørch, 2001, síðu 97-113.
- 211 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 64-66.
- 212 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 67.
- 213 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 68-69.
- 214 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 46-49.
- 215 Rigsdagstidende, 1918, síðu 1944. Í fjarriti, dagfest sama dag, 20. mars 1918, t.e. trýggjar dagar eftir at Rytter hevði sókt um at verða fluttur í annað starv, skrivaði Zahle nakað tað sama til Rytter, sum hann segði í Landstinginum. „*Deres Optræden er ubegribelig og uforsvarlig*”. Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 70.
- 216 Rigsdagstidende, 1918, síðu 1951 og 1957.
- 217 Beretning, 1919, síðu V.
- 218 Debes, 1991, síðu 102.
- 219 Beretning, 1919; Bilag 1919.
- 220 Beretning, 1919, síðu 3-4.
- 221 Beretning, 1919, síðu 33.
- 222 Beretning, 1919, síðu 16.
- 223 Beretning, 1919, síðu 66.

- 224 Rigsdagstidende, 1920, síðu 1140.
- 225 Beretning, 1919, síðu 74.
- 226 Beretning, 1919, síðu 39-40.
- 227 Beretning, 1919, síðu 80-81.
- 228 Lögtingstíðindi, Eykatingsetan, 1917, síðu 3.
- 229 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 15-16.
- 230 Knud Kjeldstadli, norskur professari og sögufróðingur, grundgevvur í háttalagsbók síni fyri, at tað er neyðugt hjá søgu- og samfelagsgranskarum at seta seguttanfyri einfaldar orsakar- og fylgjufrágreiðingar. Í fyrsta lagi eru søgulig og samfelagslig viðurskipti altíð so mikið samansett, at tey ikki kunnu greinast við at vísa til eina orsök, sum liggur aftanfyri søguligar broytingar. Í øðrum lagi verða søgulig og samfelagslig viðurskipti skapt av menniskjum, sum virka við støði í persónligum ynskjum, dreymum, hugsjónum og endamálum, sum liggja frammi í tíðini – ikki aftanfyri. Orsakarfrágreiðingar, sum vísa, hvørjar kreftir liggja til grundar fyri og ávirka menniskjansligar gerðir, eru neyðugar at arbeiða við hjá granskarum, men tær eru sjáldan nøktandi, tá søgulig og samfelagslig viðurskipti skulu greiðast. Umframt orsakarfrágreiðingum, noyðast søgu- og samfelagsfróðingur at arbeiða við funktións- og motivfrágreiðingum, sum sínámillum elva til, at tær treyta, ávirka og avmarka hvørja aðra. Tað er tí neyðugt hjá sögufróðingum at arbeiða við yvirskipaðum heildarsjónarmiðum, myndlar ella ástøði, sum ítökiligar orsøkir av ymiskum slag verða settar í høpi saman við. Annars verður frágreiðingin ikki nøktandi. Tað kann gerast við at arbeiða við myndlum, sum tilfarið verður sett í høpi saman við. Kjeldstadli, 2001, síðu 248-262. Sí eisini Sølvará, 2005b, síðu 240-251, sum m.a. viðger samanhingin millum sannroyndir og ástøði.
- 231 Adam Smith skrivaði t.d. í slóðbrótandi verki sínum *„The Wealth of Nations“* frá 1776, at *„Det er ikke fra godtgørelsheden hos slagteren, bryggeren eller bageren, at vi forventer vores middag, men fra deres hensyntagen til deres egne interesser. Vi har ikke at gøre med deres medmenneskelighed, men med deres egenkærlighed“*. Seinni leggur hann afturat, at tað einstaka menniskja *„føres heri som i mange andre tilfælde af en usynlig hånd til fremme af et mål, som ikke var en del af dets hensigt“*. Her endurgivið eftir Galbraith, 1988, síðu 62. Her er ikki neyðugt at taka støðu til liberalistisku sjónarmiðini hjá Adam Smith, sum fyri hann rættvísgera egináhugamálini, men tað er greitt, at ein viðgerð av gerðum hjá persónum, sum einans tekur støði í sjálvsøknum evnum og ikki lítur at avleiðingum, ikki er nøktandi.
- 232 Heimspekiliga hevur vanligar verið skilt millum *plíktmoral*, har einans

grundgevingar telja og *konsekvensmoral*, har einans avleiðingar telja. Tað fyrra sjónarmiðið sýnir, at gerðir eru góðar, um so er, at tær verða útintar við teimum røttu grundgevingunum, meðan ta seinna sjónarmiðið vísir, at tað einans eru avleiðingarnar av gerðunum, sum kunnu siga nakað um virðið á teimum. Trupulleikar eru við báðum sjónarmiðunum og nýggjari heimspekilig rák royna aloftast at samansjóða grundgevingar og sjónarmið, sum stava frá báðum rákunum. Sí t.d. Hielmcrone, 1975.

- 233 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 33-34.
- 234 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 36.
- 235 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 130.
- 236 Wählin o.a., 1994, síðu 77.
- 237 Bilag, Vidneafhøringer, 1919, síðu 297. *„Vigtigheden af dette Spørgsmaal hænger nøje sammen med den tyske Blokadeerklæring af 1917; det var den Omstændighed, der gjorde Forbindelsen Vest over til den eneste sikre for Færøerne, saalænge man fra engelsk Side vilde forlange Inspektion, thi det var umuligt at komme ind til nogen britisk Inspektionshavn uden at passere Farezonen, medens de paagældende, hvis man, som det her lykkedes, kunde faa Inspektion for Tilførsler fra Amerika i Halifax, ikke kom til at berøre den fra tysk Side proklamerede Farezone“*
- 238 Bilag, Vidneafhøringer, 1919, síðu 296-297.
- 239 Mitens, 1964, síðu 131-132.
- 240 Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932.
- 241 Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932.
- 242 Rigsdagstidende, 1917, síðu 503.
- 243 Løgtingstíðindi, 1918, síðu 251-253.
- 244 Bilag, Vidneafhøringer, 1919, síðu 297.
- 245 Løgtingstíðindi, 1918, síðu 270.
- 246 Sambært tilfarinum frá Uttanríkismálaráðnum til kanningarnevndina sær tað harumframt út til, at samráðingarnar við bretska myndugleikar byrjaðu, *eftir* at adressan varð send til London. At tilfarið kundi tulkast soleiðis, váttaði uttanríkisráðharrin fyri kanningarnevndini, men hann segði seg ikki kunna svara greidliga, fyrr enn neyvari rannsóknir vórðu gjørdar í Uttanríkismálaráðnum. Tað sær ikki út til, at kanningarnevndin fekk annað tilfar frá Uttanríkismálaráðnum, men í hesum samanhangi er vert at leggja merki til, at hesar upplýsingarnar ikki samsvara við annað tilfar, sum fyrr í hesi grein – sí Flutningsviðurskipti og vørutrot – er nýtt sum grundarlag undir tí fatan, at samráðingar millum danskar og bretska myndugleikar vórðu tiknar upp longu í februar 1917 – t.e. *áðrenn* adressan tók seg upp. Tá ið danska stjórnin 17. mars 1917 gav

sendiharranum í London boð um at arbeiða fyri flutningi til Føroya, snúði tað seg um flutning millum Føroyar og Keypmannahavn, men m.a. eitt bræv úr Íslandi til Føroya Amt, sum fyrr er endurgivið – Flutningstrupulleikar og vørutrot – prógvar, at amtmaðurin longu 19. februar 1917 royndi at fáa bretar til at slaka fyri krøvunum um kontrabandaeftirlit, so at vøkur kundu koma til Føroya úr Íslandi. Í størri høpi hevur hesin spurningurin kortini neyvan tann heilt stóra týðningin, tí tað var helst kavbátakríggið – ikki adressan – sum yvirskipað hevði við sær, at samráðingar millum danskar og bretska myndugleikar vóru tiknar upp í 1917, men fyri adressumenninar hevur tað týðning, at tilfarið frá Uttanríkisráðnum kundi bent á, at adressan var við til skunda undir samráðingarnar millum dansku og bretska stjórnina um vøruflutning til Føroya umvegis Ísland.

- 247 Wáhlin, 1994, síðu 80-81 og Sølvará, 2002, síðu 197-198.
- 248 Bilag, Aktstykker, 1919, síðu 36.
- 249 Beretning, 1919, síðu 4 og 16.
- 250 Rigsdagstidende, 1917, síðu 1359. Hetta verður upplýst í kjakinum í Ríkisdegnum.
- 251 Rasmussen, 1984, síðu 116, 124-126.
- 252 Rasmussen, 1984, síðu 159-160 og Thorsteinsson, 1985, síðu 247.
- 253 Eftir at tað aftaná 1. heimsbardaga hevði verið fólkaatkvøða í Suðurjútlandi um hvørt økið skuldi hoyra til Danmark ella Týskland, avgjordi *Den Danske Forening* í Flensburg, beinleiðis í stríð við úrslitið av fólkaatkvøðuni, at Flensburg skuldi limast inn í Danmark. Zahle, sum ikki hevði somu støðu sum Christian X og Den Danske Forening viðvíkjandi hesum, sýtti fyri at útskriva val til Ríkisdagin, áðrenn avgerð varð tikin í málinum. Zahle kom harvið í stríð við Christian X, og endin var, at kongur setti hann og stjórnina frá, hóast hon ikki hevði mist meirilutan í Ríkisdegnum. Henda avgerð, sum stórir partar av Ríkisdegnum mettu vera í stríð við Grundlógina, elvdi til ta sokallaðu *páskakreppuna* í Danmark. Sí t.d. Rasmussen, 1984, síðu 205-237.
- 254 Rigsdagstidende, 1923, síðu 1156-1157. Í yvirlýsingini stóð m.a., at *„Regeringen vil arbejde for Bevarelsen af Samhørigheden, politisk og nationalt, mellem Færøerne og Riget. ... et Arbejde fra Færingernes Side for Bevarelsen af Færøernes hidtidige Stilling i Riget kan derfor paaregne ubetinget Støtte fra Regeringens Side. ... at saavel Grundloven som Rigssproget, det danske Sprog, skal bevares som fælles for hele Riget“*. Altso ein treytaleysur stuðul til Sambandsflokkinn, ikki tí hann hevði meirilutan av veljarunum aftanfyrir seg, men tí hann var ein sambandsflokkur. Hinvegin stóð eisini í yvirlýsingini, at stjórnin *„er rede til Samarbejde for Bevarelsen*

af det særlig færøske – i første Række for det færøske Sprogs Bevarelse og Udvikling”.

- 255 Løgtingstíðindi, 1923, skjal 62, síðu 12-13. Ákærurnar hjá Jóannesi Paturssyni vórðu sendar út gjøgnum norska fjarritafelagið 27. juni 1923 og tær vórðu endurgivnar í norskum og donskum bløðum, t.d. í tí danska *Nationaltidende* 28. juni 1923 og í teimum norsku bløðunum *Tidens Tegn* og *Dagbladet* ávikavist 28. og 29. juni 1923. Tað drúgva orðaskiftið í Løgtinginum um Noregsmálið er prentað og útgivið – Munnligt orðaskifti á Føroya løgtingi 1923 viðvíkjandi spurninginum Føroyar-Noreg við nevndaráliti, 1923 – og nakað seinni var eisini drúgv umrøða av málinum í danska Ríkisdegnum, sum er endurgivin í *Rigsdagstidende – Rigsdagstidende 1923a*, síðu 4894-4897 og *Rigsdagstidende 1923b*, síðu 1105-1107, 1114-1115 og 1156-1157. Á Føroya landsskjalasavni er til skjals ein pakki, ið sýnir tilfar av ymiskum slag, sum snýr seg um Noregsmálið, sí Amtið, Norgesagen, og Sølvará, 2002, og Arge, 2005, har Noregsmálið er umrøtt. Ein verulig viðgerð av Noregsmálinum, sum eisini byggir á danskar og norskar keldur, vantar tó at verða gjord. Noregsmálið hevur týðiligar líkleikar við Adressumálið – men eisini týðilig frávik. Tí meðan tað í 1918 vóru serstøk donsk viðurskifti, sum vóru avgerandi fyri, at føroysk viðurskifti – Adressumálið – vóru knýtt upp í danskan innanríkispolitikk, so vísir ein gjøgnumgongd av Noregsmálinum í 1923, at tað var politiska stríðið í Føroyum millum Sjálvstýrisflokkinn og Sambandsflokkinn, – t.e. føroyskur innanríkispolitikkur – sum var avgerandi fyri, at danskir myndugleikar komu upp í hetta málið. Tað sæst m.a. á donsku ráðharrabókini, at danska stjórnin upprunaliga ikki ætlaði at leggja seg út í málið, men at hon m.a. ráðfórði seg við formann Sambandsflokksins, Oliver Effersøe, tá ið hon at enda gjórði tað. Kaarsted, 1977, síðu 201, 203 og 230. Ætlanin er at viðgera hetta málið seinni.
- 256 Waag, 1967, síðu 3.
- 257 Sjálvstýrisflokkurin fekk 11 tingmenn í Løgtingið í 1918, meðan Sambandsflokkurin fekk 9. Tað er kortini vert at leggja til merkis, at hóast Sjálvstýrisflokkurin fekk eitt gott val í 1918, so varðveitti Sambandsflokkurin lítlan meiriluta av atkvøðunum í 1918. Waag, 1967, síðu 4. Sigur Sjálvstýrisflokksins hekk sostatt eisini saman við valskipanini. Ein onnur orsök, sum – hóast hon er torfør at meta um – kann hava ávirkað úrslitið, er, at kvinnurnar valdu á fyrsta sinni til eitt lögtingsval í 1918. Til lögtingsvalið í 1920 fingtu báðir flokkarnir 10 tingmenn í Løgtingið, men tá høvdu skeivleikar í vallógini nógv størri týdning enn í 1918, tí Sambandsflokkurin vann valið við 58, 4% av atkvøðunum og 1002

atkvøðum fleiri enn Sjálfstýrisflokkurinn. Hansen og Ísaksen, 2003, síðu 17, 78 og 154. Hartil kom, at teir nýggju amtmenninir, Victor Stahlsmidt (1918-1920) og Elias Olrik (1920-1929), sum í andsøgn við Rytter royndu at halda seg uttanveltaðar undir atkvøðugreiðslum í Løgtinginum og Jákup Dahl próstur, sum altíð atkvøddi saman við Sjálfstýrisflokkinum, tryggjaðu, at Sjálfstýrisflokkurinn hevði meirilutan í Løgtinginum alt tíðarskeiðið fram til 1924, tá bæði vallógin og lögtingslógin broyttust munandi. Sølvará, 2002, síðu 160-162 og 165-169.

- 258 Sølvará, 2002, síðu 155-160, 199-206.
- 259 Steining, 1958, síðu 242.
- 260 West, 1974, síðu 149.
- 261 Rasmussen, 1987, síðu 235.

Heimildir

Bókmentir:

Álit um stýrisskipanarviðurskipti Føroya. Álit frá nevndini, Landsstýrið setti 1. apríl 1993, at kanna stýrisskipanarviðurskipti Føroya (1994). Tórshavn.

Andreasen, Anja (2006): *Sambandsflokkurin í 100 ár – tættir úr søgu Sambandsflokksins*. Tórshavn.

Arge, Niels Juel. *Flaggsøgan. Merkið (2005)*. Triðja økta útgáva. Tórshavn.

Bang, T.E. og Bærentsen C. (útg.) (1901): *Færøsk Lovsamling. Indeholdende særlige for Færøerne gældende Love og Administrative Bestemmelser*. Keypmannahavn.

Beretning til Landstinget afgiven af Den af Tinget i Henhold til Grundlovens § 45 nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold (1919). Keypmannahavn.

Bilag til Beretning til Landstinget afgiven af Den af Tinget i Henhold til Grundlovens § 45 nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold. Aktstykker (1919). Keypmannahavn.

Bilag til Beretning til Landstinget afgiven af Den af Tinget i Henhold til Grundlovens § 45 nedsatte Kommission til Undersøgelse af forskellige færøske Forhold. Vidneafhøringer (1919). Keypmannahavn.

Boss, Walther (1982): *Danmarks Udenrigspolitik 1720-1982*. Herning.

Dalsgarð, Arnbjørn Ó. (2002): *Føroysk blaðsøga 1852-2002*. Tórshavn.

Debes, Hans Jacob (1982): *Nú er tann stundin ... Tjóðskaparrørsla og sjálvstýrispolitikkur til 1906 – við søguligum baksýni*. Tórshavn.

- Debes, Hans Jacob (1991): *Jóannes Patursson – ein byrjan til eina politiska ævisøgu*. Tórshavn.
- Debes, Hans Jacob (1993): *Ein kvistur spretti ... Keldur til Føroya søgu 1879-1906*. Tórshavn.
- Debes, Hans Jacob (2001): *Færingernes land – Historien om den færøske nutids oprindelse*. Keypmannahavn.
- Dybdal, Vagn (1984): *De nye klasser 1870-1913*. Politikens Danmarkshistorie. 12. bind. Ritstjórnað av Danstrup, John og Koch, Hal. 3. útgáva. Keypmannahavn.
- Feldbæk, Ole (1995): *De nordatlantiske øer og freden i Kiel 1814*. Prentað í Historisk Tidsskrift. 95. bind, 1. hefti. Keypmannahavn.
- Galbraith, John Kenneth (1988): *Økonomiens profeter. En kritisk historie fra Aristoteles til Milton Friedman*. Keypmannahavn.
- Hansen, Jóannes og Ísakson, Finnbogi (2003): *Løgtingið 150. Hátíðarrit, 150 ár liðin, síðan Løgtingið varð endurstovnað*. 3. bind. Tórshavn
- Hielmcrone, Harald V.(1975): *Etisk argumentation*, Keypmannahavn.
- Jacobsen, Jørgen-Frantz (1927): *Danmark og Færøerne*. Keypmannahavn.
- Kaarsted, Tage (útg.) (1973): *Ministermødeprotokol 1916-1918*. Århus.
- Kaarsted, Tage (útg.) (1977): *Ministermødeprotokol 1920-1924. Handelsminister Tyge J. Rothes afskrifter og Trafikminister M.N. Slebsagers referat*. Århus.
- Kjeldstadli, Knud (2001): *Fortiden er ikke hvad den har været*. Keypmannahavn.
- Løgtingstíðindi* (1916). Tórshavn.
- Løgtingstíðindi* (1917). Tórshavn.
- Løgtingstíðindi* (1918). Tórshavn.
- Løgtingstíðindi* (1923). Tórshavn.
- Miller, James (2003): *The North Atlantic Front. Orkney, Shetland, Faroe and Iceland at War*. Edinburgh.
- Mitens, Edward (1964): *Eg minnist. Sýslumaður, fólkatingsmaður, sakførari*. Tórshavn.
- Munnligt orðaskifti á Føroya løgtingi 1923 viðvíkjandi spurninginum Føroyar-Noreg við nevndarálit* (1923). Tórshavn.
- Mørch, Søren (2001): *24 danske statsministre. 24 fortællinger*

om magten i Danmark i det tyvende århundrede. 2. útgáva. Keypmannahavn.

- Nauerby, Tom (1996): *No Nation is an Island. Language, Culture, and National Identity in the Faroe Islands.* Århus.
- Patursson, Jóannes (1931): *Færøsk selvstyre. Færøerne, et nordisk mindretal et norønt folk.* Udgivet i anledning af det af lagtinget vedtagne forslag om folkeafstemning. Tórshavn.
- Rasmussen, Erik (1984): *Velfærdsstaten på vej 1913-1939.* Politikens Danmarkshistorie. 13. bind. Ritstjórnad av Danstrup, John og Koch, Hal. 3. útgáva. Keypmannahavn.
- Rasmussen, Petur Martin (1987): *Den Færøske Sprogrensning – med særligt henblik på kampen om Færøsk som kirkesprog – i national og partipolitisk belysning.* Tórshavn.
- Rasmussen, Sjúrdur og Thorsteinsson, Jákup (1999): *Grundloven 150 år. Rigsfælleskabet mellem Danmark og Færøerne.* Keypmannahavn.
- Rerup, Lorenz (1987): *Nationale mindretal i Sønderjylland/Slesvig.* Prentað í Karlsson, Gunnar (ritstj.): *Nationale og etniske minoriteter i Norden i 1800- og 1900-tallet.* Rapporter til den XX nordiske historikerkongres Reykjavík 1987. II. bind. Reykjavík.
- Rigsdagstidende* (1906). Forhandlinger paa Folketinget. 59de ordentlige Samling 1906-07. Keypmannahavn.
- Rigsdagstidenden* (1917). Tillæg B. Udvalgenes Betænkninger m. m. 69de ordentlige Samling 1916-17. Keypmannahavn.
- Rigsdagstidende* (1917). Forhandlinger paa Folketinget. 70de ordentlige Samling 1917-18. Keypmannahavn.
- Rigsdagstidende* (1918). Forhandlinger paa Landstinget. 70de ordentlige Samling 1917-18. Keypmannahavn.
- Rigsdagstidende* (1920). Forhandlinger paa Landstinget. 72de ordentlige Samling 1919-20. Keypmannahavn.
- Rigsdagstidende* (1923a). Forhandlinger paa Folketinget. 75de ordentlige Samling 1922-23. II. Keypmannahavn.
- Rigsdagstidende* (1923b). Forhandlinger paa Folketinget. 76de ordentlige Samling 1923-24. I. Keypmannahavn.
- Rokkan, Stein (1995): *Stat, nasjon, klasse.* Essays i politisk sosiologi. 5. útgáva. Oslo.
- Skovmand, Roar (1985): *Folkestyrets fødsel 1830-1870.* Politikens Danmarkshistorie. 11. bind. Ritstjórnad av Danstrup, John og Koch, Hal. 3. útgáva. Keypmannahavn.

- Steining, Jørgen (1958): *Seinna søgan*. Prentað í *Føroyar*, 1. bind. Keypmannahavn.
- Sølvará, Hans Andrias (2002): *Løgtingið 150. Hátíðarrit, 150 ár liðin, síðan Løgtingið varð endurstovnað*. 1. bind. Tórshavn.
- Sølvará, Hans Andrias (2003): *Færøernes statsretlige stilling i historisk belysning – mellem selvstyre og selvbestemmelse*. Prentað í *Føroyskt Lógarrit*. Vol. 3, Desember, Tórshavn.
- Sølvará, Hans Andrias (2005a): *Hugmyndafrøðilig rák í Føroyum og Íslandi frá 1850 til 1914 – ein samanbering*. Prentað í Snædal, Magnús og Johansen, Anfinnur (ritstj.): *Frændafundur 5*. Reykjavík.
- Sølvará, Hans Andrias (2005b): *Kassarnir hjá West. Nakrar hugleiðingar um søgugransking og vísindi*. Prentað í Mortensen, Andras (ritstj.): *Fólkaleikur*. Tórshavn.
- Thorsteinsson, Jákup (1990): *Et Færø som Færø. Studier i Færøernes forfatningsmæssige stilling i forhold til Danmark 1834-1852*. Århus.
- Thorsteinsson, Bjørn (1985): *Island*. Keypmannahavn.
- Waag, Einar (1967): *Val og Valtøl 1906 – 1966*. Klaksvík.
- Wang, Zakarias (1988): *Stjórn málafrøði*. Tórshavn
- West, John F. (1974): *Færøerne – en nation og dens historie*. Gyldendal. Keypmannahavn.
- Wählin, Vagn o.a.(1994): *Mellem færøsk og dansk politik 1917 – 1920. Den parlamentariske Kommission, Fúlabók'en og Adressesagen i perspektiv 1917-1920*. Tórshavn og Århus.
- Zahle, Carl Theodor (1974): *Dagbøger 1914-1917*. Útgivið av Tage Kaarsted. Århus.

Bløð:

- Dagbladet (norskt).
 Dimmalætting.
 Føroyatíðindi.
 Nationaltidende (danskt).
 Tidens Tegn (norskt).
 Tingakrossur.

Óprentað tilfar:

- Føroya Landsskjalasavn:
 Amtið. Norgesagen. Savnsnummar 32 XII.
 Færø Amt. Vareforsyningen: Indkomne Breve m.m 1916-1917.

Færø Amt. Vareforsyningen: Koncepter af Breve 1916-1917.
Gerðabók fyri Havnar Framburðsfelag 1905-1919.
Havnar Framburðsfelag. Brøv og roknskapir 1917-1932.